

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Σχολή Οικονομικών, Επιχειρηματικών και Διεθνών Σπουδών

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΚΑΙΟ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

MASTER IN LAW & ECONOMICS

Αμαλία Ξεΐνη

Ευθύνη Παραγωγού από Ελαττωματικό Προϊόν:

Νομική & Οικονομική Ανάλυση

Διπλωματική Εργασία

Επιβλέπων καθηγητής: Αριστείδης Χατζής

Πειραιάς, 2023

Παράρτημα Β: Βεβαίωση Εκπόνησης Διπλωματικής Εργασίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ»

ΒΕΒΑΙΩΣΗ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

(περιλαμβάνεται ως ξεχωριστή (δεύτερη) σελίδα στο σώμα της διπλωματικής εργασίας)

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η διπλωματική εργασία για τη λήψη του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών, του Πανεπιστημίου Πειραιώς, «Δίκαιο και Οικονομία» με τίτλο
«Ευθύνη Παρακώλου από Εμπορικό Τρόπον:
Νομική & Οικονομική Ανάλυση»

έχει συγγραφεί από εμένα αποκλειστικά και στο σύνολό της. Δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού προγράμματος ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό, ούτε είναι εργασία ή τμήμα εργασίας ακαδημαϊκού ή επαγγελματικού χαρακτήρα.

Δηλώνω επίσης υπεύθυνα ότι οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας, αναφέρονται στο σύνολό τους, κάνοντας πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου.

Υπογραφή Μεταπτυχιακού Φοιτητή/ τριας.....

Όνοματεπώνυμο..... ΑΝΑΛΙΑ ΞΕΙΝΗ

Ημερομηνία..... 19/07/2023

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω από καρδιάς τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Αριστείδη Χατζή για τις πολύτιμες συμβουλές, την καθοδήγηση και την εμπιστοσύνη του κατά την εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας μου.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τις φίλες μου Καλλιόπη και Δήμητρα που με συνόδευσαν σε αυτό το ταξίδι γνώσης.

Αφιερώνω αυτή την εργασία στους γονείς μου, τα αδέρφια μου και τον σύντροφό μου, οι οποίοι αμέριστα και ανιδιοτελώς με στήριξαν και με στηρίζουν σε οποιοδήποτε βήμα της ακαδημαϊκής, επαγγελματικής και προσωπικής μου ζωής.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι η παρουσίαση των νομοθετικών διατάξεων που αφορούν στην ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων σε Ενωσιακό και εθνικό επίπεδο καθώς και οι προϋποθέσεις θεμελίωσης αυτής της ευθύνης τόσο σε επίπεδο νομοθεσίας όσο και σε επίπεδο οικονομικής ανάλυσης του δικαίου (Ο.Α.Δ) με σχετική αναφορά σε παραδείγματα από την εθνική και διεθνή νομολογία και ιδιαίτερη έμφαση στην ευθύνη του παραγωγού στα φαρμακευτικά προϊόντα.

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας αναλύεται η Ενωσιακή προέλευση της διάταξης 6 του Ν. 2251/1994 με ειδικότερη περιγραφή των εννοιών που αποτελούν τα βασικά στοιχεία θεμελίωσης της ευθύνης του παραγωγού, κατ' εφαρμογή του ελληνικού εφαρμοστέου πλαισίου. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η ευθύνη του παραγωγού κατά την Ο.Α.Δ. Η εργασία κλείνει με τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την υιοθέτηση της ευρωπαϊκής Οδηγίας 85/374/ΕΟΚ στην ελληνική έννομη τάξη και τον αντίκτυπο της σε κοινωνικοοικονομικό επίπεδο. Τέλος, παρατίθεται παράρτημα με ορισμένα παραδείγματα από την θέση των εθνικών και των ευρωπαϊκών δικαστηρίων με έμφαση στην ευθύνη του παραγωγού από ελαττωματικά φαρμακευτικά προϊόντα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	2
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ- Η ΕΥΘΥΝΗ ΠΑΡΑΓΩΓΟΥ	8
1.1 ΕΝΩΣΙΑΚΗ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ	8
1.2 Πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής [(COM2022 495 final) σχετικά με την κατάργηση της Οδηγίας 85/374/ΕΟΚ.	10
1.3 Νομική Φύση Ευθύνης Παραγωγού	13
1.3.1 Η Εμπιστοσύνη ως μεμονωμένο θεμέλιο ευθύνης του παραγωγού	16
1.3.2 Προϋποθέσεις Ευθύνης	18
1.3.2.1 Υπόχρεοι προς αποζημίωση	18
1.3.2.2 Πραγματικός Παραγωγός	19
1.3.2.3 Οιονεί Παραγωγός	20
1.3.2.4 Εισαγωγέας	22
1.3.2.5 Προμηθευτής	23
1.3.2.6 Περιπτώσεις Παράλληλης Ευθύνης- Αναγωγή μεταξύ υπόχρεων προσώπων – Έκταση Αναγωγής	24
1.3.2.7 Προϊόν	26
1.3.2.8 Ελάττωμα	31
1.3.2.9 Κριτήρια Διάγνωσης Ελαττώματος ενός προϊόντος	33
1.3.2.10 Ζημία	36
1.3.2.11 Αιτιώδης Σύνδεσμος Ελαττώματος- Ζημίας	42
1.4 Η ευθύνη του παραγωγού από τη σκοπιά της αδικοπρακτικής ευθύνης (914 επ. ΑΚ)	45
1.5 Ενδοσυμβατική ευθύνη	47
1.6 Ευθύνη από Διακινδύνευση	50
1.7 Λόγοι Απαλλαγής από την ευθύνη παραγωγού	51
1.7.1 Απαγόρευση Απαλλακτικών Ρητρών	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ- Η ΕΥΘΥΝΗ ΠΑΡΑΓΩΓΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΛΕΥΡΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΥΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ	55
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	74
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	77

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	83
ΕΛΛΗΝΙΚΗ	83
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ	85

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ιδιαίτερο ζήτημα της σχέσεως μεταξύ των αρχών της ιδιωτικής αυτονομίας και της προστασίας του καταναλωτή έχει απασχολήσει για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα τόσο την ελληνική όσο και τη διεθνή βιβλιογραφία. Η αντιμετώπιση του ζητήματος τόσο από την πλευρά του Ενωσιακού όσο και από την πλευρά του εθνικού νομοθέτη πραγματοποιείται μέσα από την παρατήρηση της πραγματικής συμπεριφοράς των μελών της κοινωνίας με σκοπό την αποτελεσματική προστασία των καταναλωτών και την δικαιότερη στάθμιση των συμφερόντων καταναλωτών-παραγωγών.

Οι απαρχές της καντιανής προβληματικής των θεμελιωδών αρχών της ιδιωτικής αυτονομίας και της ελευθερίας των συμβάσεων, οι οποίες αντανακλούν την ελευθερία του ατόμου προς αυτοκαθορισμό και αυτόνομη διαμόρφωση των εννόμων σχέσεων του (Καραμπατζός 2016: 2) βρίσκουν έρεισμα στην οικονομική επιστήμη ήδη από την εποχή του Adam Smith. Το 1859 ο John Stuart Mill θα υποστηρίξει ότι οι κρατικές παρεμβάσεις στην ελευθερία του κάθε ατόμου θεωρούνται δικαιολογημένες μόνο όταν με αυτές εμποδίζεται η βλάβη τρίτων προσώπων (Mill 1998 [1859]:14). Η αρχή της βλάβης εντοπίζεται και στο δίκαιο των δυτικών κοινωνιών αφού επί της αρχής καθ' ό μέτρο ένα άτομο δεν παραβιάζει τα δικαιώματα των άλλων έχει την ελευθερία να επιδιώκει την ικανοποίηση του δικού του ατομικού συμφέροντος ενώ η έννομη τάξη τηρεί ουδέτερη θέση. Η συγκεκριμένη φιλελεύθερη θέση αντανακλάται και στο ελληνικό Σύνταγμα αφού ο Έλληνας νομοθέτης κατοχύρωσε την ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητας (αρ. 5 § 1 Σύνταγμα) υπό την επιφύλαξη (α) της μη προσβολής των δικαιωμάτων των άλλων, και (β) της μη παραβίασεως του Συντάγματος ή (γ) των χρηστών ηθών. Έτσι λοιπόν, υπό αυτό το πρίσμα η έννοια της ιδιωτικής αυτονομίας αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα του ατόμου, το οποίο έχει πλέον την δυνατότητα να ορίζει μόνο του το μέλλον μέσα από τις αυτόνομες επιλογές του.

Στο ως άνω πλαίσιο πρέπει να τονισθεί η αξία της θεωρίας της ορθολογικής επιλογής, η οποία βασίζεται στην παραδοσιακή θεωρία των νεοκλασικών οικονομικών. Σύμφωνα με αυτή, ο άνθρωπος ενεργεί πάντα με τρόπο ορθολογικό και εγωιστικό με σκοπό να μεγιστοποιήσει τους σκοπούς του. Όπως χαρακτηριστικά είχε αναφέρει και ο οικονομολόγος Gary Becker «*Η ανθρώπινη συμπεριφορά μπορεί να ιδωθεί ως αφορώσα σε πρόσωπα τα οποία (α) μεγιστοποιούν*

τις ωφέλειες τους (β) επί τη βάσει ενός σταθερού συνόλου προτιμήσεων και (γ) συγκεντρώνουν την βέλτιστη ποσότητα πληροφοριών και άλλων εισροών σε πολλές διαφορετικές αγορές» (Becker 1990 [1976]: 14). Στο ίδιο πνεύμα κινείται και η παραδοσιακή οικονομική ανάλυση του δικαίου η οποία ξεκινώντας με την παραδοχή ότι όλα τα άτομα στην αγορά είναι επαρκώς πληροφορημένα και συμπεριφέρονται ορθολογικά με σκοπό την μεγιστοποίηση των ωφελειών τους, στην πραγματικότητα αποσκοπεί στο να προβλέψει την αντίδραση των προσώπων έναντι συγκεκριμένων ρυθμίσεων και κυρώσεων (Καραμπατζός 2016: 19).

Στην παρούσα μελέτη επιχειρείται μια προσπάθεια να παρουσιασθεί η αξία της διάταξης 6 του Ν. 2251/1994 όπως ισχύει σχετικά με την ευθύνη του παραγωγού από ελαττωματικό προϊόν, όπως υιοθετήθηκε στην ελληνική έννομη τάξη από την Οδηγία 85/374/ΕΟΚ (άρθρα 15 και 16 της Οδηγίας), τόσο από την πλευρά του δικαίου όσο και από την πλευρά της οικονομικής ανάλυσης αυτού, αντλώντας στοιχεία από την σχετική βιβλιογραφία και την νομολογία σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ Η ΕΥΘΥΝΗ ΠΑΡΑΓΩΓΟΥ

1.1 ΕΝΩΣΙΑΚΗ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ

Αφορμή για την για την πρωτοβουλία του Ενωσιακού νομοθέτη να θεσπίσει την Ευρωπαϊκή Οδηγία 85/374/ΕΟΚ (εφεξής η «Οδηγία») σχετικά με την ευθύνη του παραγωγού για ελαττωματικά προϊόντα αποτελεί η διαπίστωση της υπάρξεως αποκλινόντων κανόνων για την ευθύνη του παραγωγού στα δίκαια των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι εν λόγω διαφορές στις ειδικότερες νομοθεσίες θα μπορούσαν «να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό, να επηρεάσουν την ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων εντός της κοινής αγοράς και να προκαλέσουν διαφορές στο επίπεδο προστασίας του καταναλωτή από τις ζημιές στην υγεία και την περιουσία του, λόγω ενός ελαττωματικού προϊόντος» (Κούρτης 2006: 14), όπως αναφέρεται και στην πρώτη αιτιολογική σκέψη της Οδηγίας.

Ήδη από το 1968 υπήρχε πληθώρα διαφωνιών ανάμεσα σε κοινωνικές ομάδες που επηρέαζαν την πρόοδο της οικονομίας της εποχής (π.χ. βιομήχανοι/παραγωγικοί φορείς και ενώσεις καταναλωτών) σε επιστημονικό, οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο (Κορνηλάκης 1990: 203). Το δεδομένο αυτό σε συνδυασμό με το ότι τα κράτη- μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (πρώην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα-ΕΟΚ) είχαν διαφορετικές απόψεις για την δημιουργία ενός πλέγματος κανόνων περί της ευθύνης παραγωγών ελαττωματικών προϊόντων σε Ενωσιακό επίπεδο οδήγησε το 1976 την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στη δημοσίευση του πρώτου σχεδίου της Οδηγίας. Το επόμενο σχέδιο αναφορικά με το ζήτημα της ευθύνης του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων κατατέθηκε μετά από τρία (3) χρόνια – το 1979 – και περιλάμβανε σαφώς ευνοϊκότερους όρους για τους παραγωγούς, δοθείσης και της περιόδου ανάπτυξης τόσο των βιομηχανικών χωρών στην Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και της ανάπτυξης της εν γένει ιδέας της προστασίας του καταναλωτή εντός του εδάφους της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ως εκ τούτου, την 25^η Ιουλίου του 1985, εκδόθηκε από το Συμβούλιο των Υπουργών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και έγινε γνωστή στα κράτη μέλη της τότε ΕΟΚ την 30^η Ιουλίου του ίδιου έτους, η Οδηγία 85/374/ΕΟΚ «για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σε θέματα ευθύνης λόγω ελαττωματικών προϊόντων» (Σινανιώτη 1989: 594), η οποία καθιερώνει καταρχήν αντικειμενική ευθύνη των παραγωγών για ζημιές

οφειλόμενες σε ελαττωματικά προϊόντα (Κορνηλάκης 2023: 1794). Πρόκειται για μια ευθύνη (α) πρωτογενή καθώς δημιουργείται απευθείας μόνο με την συνδρομή των εφαρμοζόμενων διατάξεων και (β) εξωσυμβατική διότι γεννιέται ανεξάρτητα από την ύπαρξη προηγούμενου συμβατικού δεσμού μεταξύ υποχρέου και δικαιούχου (Αλεξανδρίδου 2015: 458). Σε κάθε περίπτωση αυτή η ειδική ευθύνη του παραγωγού δεν αποκλείει την ευθύνη με βάση τις γενικές διατάξεις του ΑΚ (Τσιαφούτης 2022: 184)

Στην αιτιολογική έκθεση της Οδηγίας αναφέρεται ότι η εναρμόνιση των νομοθεσιών των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως προς το ζήτημα της ευθύνης των παραγωγών αποσκοπεί στο (i) να διασφαλισθεί η ομοιότητα των συνθηκών ανταγωνισμού και η ελεύθερη κυκλοφορία των αγαθών στο πλαίσιο της Ε.Ε. δεδομένου ότι διαφοροποιημένες ρυθμίσεις του ζητήματος της ευθύνης των παραγωγών στις νομοθεσίες των κρατών μελών δημιουργούσαν διαφοροποιημένες επιβαρύνσεις του κόστους παραγωγής των προϊόντων και (ii) να βελτιωθεί η προστασία του καταναλωτή που παθαίνει ζημία από ελαττωματικό προϊόν με έναν ομοιόμορφο και αποτελεσματικό τρόπο (Κορνηλάκης 2023: 1795).

Στην πραγματικότητα, η δημοσίευση της ως άνω Οδηγίας αποτελεί ένα συμβιβασμό αντικρουόμενων συμφερόντων και πεποιθήσεων που επικρατούσαν εκείνο το διάστημα ανάμεσα στα κράτη μέλη της τότε ΕΟΚ, που αποτυπώνεται με την υιοθέτηση αντικειμενικής ευθύνης των παραγωγών για τη ζημία καταναλωτών από ελαττωματικά προϊόντα. Επί της ουσίας, σε αυτές τις περιπτώσεις ο παραγωγός ευθύνεται έναντι των καταναλωτών ανεξαρτήτως υπαιτιότητας (Δελούκα-Ιγγλέση 2014: 162) αν και από το κείμενο-πλαίσιο προβλέπονται ορισμένες περιπτώσεις απαλλαγής αυτού από την συγκεκριμένη ευθύνη υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, όπως θα αναλυθεί κατωτέρω. Σε αυτό το σημείο πρέπει να τονισθεί ότι επί της αρχής, η Οδηγία αποτελεί τύπο νομοθεσίας του παράγωγου δικαίου της Ε.Ε. και -σε αντίθεση με τον Κανονισμό- δεν ισχύει άμεσα σε κάθε κράτος- μέλος. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι για να έχει ισχύ μια οδηγία πρέπει να ληφθούν τα κατάλληλα εθνικά μέτρα και μέσα υιοθέτησης της. Με άλλα λόγια, κάθε κράτος-μέλος έχει διακριτική ευχέρεια στο ποια μέσα θα χρησιμοποιήσει (π.χ. νόμο, υπουργική απόφαση, προεδρικό διάταγμα κλπ.) για την προσαρμογή του εθνικού δικαίου στους σκοπούς της Οδηγίας εντός συγκεκριμένης ρητά τιθέμενης προθεσμίας.

Σύμφωνα με την νομολογία του ΔικΕΕ (ΔΕΚ Επιτροπή/Ελλάδα, 154/2000, 25.4.2002, Επιτροπή Γαλλίας 52/2000, 25.4.2002, Gonzales Sanchez/Austriana 183/2000, ΕΕυρΔ 2002, 903, 910 και 919 αντίστοιχα), η Οδηγία 85/374/ΕΟΚ προστατεύει αφενός το θύμα του ελαττωματικού προϊόντος και αφετέρου τον ελεύθερο ανταγωνισμό και την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων. Αυτό σημαίνει ότι επί της αρχής η Οδηγία δεσμεύει απόλυτα τον εθνικό νομοθέτη και δικαστή. Τυχόν μονομερής ερμηνεία των διατάξεων υπέρ του θύματος και εις βάρος του παραγωγού αποτελεί παράβαση της ελευθερίας ανταγωνισμού και κυκλοφορίας των εμπορευμάτων και ως εκ τούτου παράβαση της υποχρέωσης που τίθεται μέσω της Οδηγίας (βλ. άρθρο 249 παρ. 3 ΣυνθΕΚ, Αλεξανδρίδου 2015: 464). Ωστόσο, οι τυχόν διακρίσεις στην ευθύνη των παραγωγών δεν αποτέλεσαν εμπόδιο για την ελεύθερη κυκλοφορία προϊόντων εντός των κρατών- μελών ούτε προφανώς νόθευσαν τον ανταγωνισμό. Αυτή η προσέγγιση άλλωστε εντοπίζεται και στο άρθρο 13 της Οδηγίας βάσει του οποίου δεν θίγονται τα δικαιώματα που ενδέχεται να έχει ο ζημιωθείς περί συμβατικής ή εξωσυμβατικής ευθύνης ή δυνάμει ειδικού καθεστώτος που τυχόν ισχύει με αποτέλεσμα στο μέτρο που οι διατάξεις επιδιώκουν ένα ελάχιστο επίπεδο αποτελεσματικής προστασίας του ζημιωθέντος – ακόμα και εάν είναι αυστηρότερες για τον παραγωγό – ισχύουν παράλληλα προς την Οδηγία (Αλεξανδρίδου 2015: 464).

Συνεπώς, αντικειμενικός σκοπός της Οδηγίας είναι η προστασία του ζημιωθέντος από τα ελαττωματικά προϊόντα όταν δεν μπορεί να ικανοποιηθεί από άλλα μέσα που εντοπίζονται στα εθνικά δίκαια. Ο νομοθέτης θεσπίζει ορισμένους κανόνες που εξασφαλίζουν ένα *minimum* επίπεδο προστασίας για το θύμα, οι οποίοι πρέπει να υιοθετηθούν υπό το φως της επίδρασης του σκοπού της Οδηγίας, όπως εκτέθηκε ανωτέρω.

1.2 Πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής [(COM2022 495 final) σχετικά με την κατάργηση της Οδηγίας 85/374/ΕΟΚ.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημανθεί ότι με στόχο την παροχή ενός ενιαίου συστήματος σε επίπεδο Ε.Ε. για την αποζημίωση ατόμων που υφίστανται σωματική βλάβη ή υλική ζημία λόγω ελαττωματικών προϊόντων, την 28.9.2022 κατατέθηκε στις Βρυξέλλες ενώπιον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής η με στοιχεία COM/2022/495 τελική πρόταση (η «Πρόταση») σχετικά με την κατάργηση της Οδηγίας 85/374/ΕΟΚ.

Στο πλαίσιο αξιολόγησης της Οδηγίας που διενεργήθηκε το 2018 κατά τη διάρκεια προγράμματος βελτίωσης της καταλληλότητας και της αποδοτικότητας του κανονιστικού πλαισίου (REFIT) της Επιτροπής, η τελευταία κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Οδηγία αποτέλεσε μια εν γένει αποτελεσματική και σημαντική νομική πράξη (Αξιολόγηση 2018: 157). Οι λόγοι που οδήγησαν στην υποβολή της εν λόγω Πρότασης ήταν κυρίως οι ανεπάρκειες που εντοπίστηκαν από νομικής απόψεως στο κείμενο της Οδηγίας σε συνδυασμό με την εφαρμογή τους στα προϊόντα της σύγχρονης ψηφιακής εποχής και κυκλικής οικονομίας. Ακόμα, το βάρος της απόδειξης (δηλαδή η ανάγκη να αποδειχθεί ότι το προϊόν ήταν ελαττωματικό και γι' αυτό προκλήθηκε η βλάβη προκειμένου να εξασφαλισθεί αποζημίωση) παρουσίαζε προκλήσεις για τους ζημιωθέντες σε πολύπλοκες υποθέσεις καθώς οι κανόνες περιόριζαν υπερβολικά τη δυνατότητα άσκησης αξιώσεων αποζημίωσης.

Οι ανεπάρκειες της Οδηγίας στο πεδίο των αναδυόμενων ψηφιακών τεχνολογιών αναλύθηκαν περαιτέρω στη Λευκή Βίβλο για την τεχνητή νοημοσύνη (TN) (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020) στη συνοδευτική έκθεση σχετικά με τις επιπτώσεις της TN, του διαδικτύου των πραγμάτων και της ρομποτικής στην ευθύνη και στην έκθεση της ομάδας εμπειρογνομόνων για την ευθύνη και τις νέες τεχνολογίες. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υπογράμμισε επίσης την ανάγκη προσαρμογής των κανόνων περί ευθύνης στον ψηφιακό κόσμο, για να εξασφαλισθεί υψηλό επίπεδο αποτελεσματικής προστασίας των καταναλωτών και ίσοι όροι ανταγωνισμού με ασφάλεια δικαίου για όλες τις επιχειρήσεις και, παράλληλα, να αποφευχθούν το υψηλό κόστος και οι κίνδυνοι για μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ) και νεοφυείς επιχειρήσεις (Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, της 20ής Οκτωβρίου 2020, με συστάσεις προς την Επιτροπή όσον αφορά το καθεστώς αστικής ευθύνης για την τεχνητή νοημοσύνη [2020/2014 (INL)]).

Η Πρόταση, όπως και η Οδηγία, βασίζεται στο άρθρο 114 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (πρώην άρθρο 95 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, πρώην άρθρο 100 της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας το 1958 που μετονομάστηκε σε Ευρωπαϊκή Κοινότητα με τη θέση σε ισχύ της Συνθήκης του Μάαστριχτ 1993). Με τη θέση σε ισχύ την 1^η Δεκεμβρίου 2009 της Συνθήκης της Λισαβόνας, η ΕΚ καταργήθηκε και τη διαδέχθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση με στόχο να εναρμονίσει τους εθνικούς κανόνες ώστε να προωθήσει την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων και, συνεπώς, να δημιουργήσει ισότιμους όρους ανταγωνισμού για τις εταιρείες στην εσωτερική αγορά,

καθώς και να διασφαλίσει την προστασία των καταναλωτών. Μέσα από την αξιολόγηση που διενεργήθηκε, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, διαπιστώθηκε ότι η προστιθέμενη αξία από την ύπαρξη Ενωσιακών κανόνων περί ευθύνης για τα προϊόντα που θα συμπληρώσουν τους κανόνες της Ε.Ε. για την ασφάλεια των προϊόντων είναι αδιαμφισβήτητη. Τούτο δε διότι οι κανόνες σχετικά με την αποζημίωση ζημιωθέντων λόγω ελαττωματικών προϊόντων ενισχύουν τους κανόνες της Ε.Ε. για την ασφάλεια των προϊόντων. Αμφότερες οι δέσμες κανόνων επιδιώκουν τον κοινό στόχο πολιτικής για λειτουργική εσωτερική αγορά αγαθών που διασφαλίζει υψηλό επίπεδο προστασίας των καταναλωτών και αμφότερες απαιτούν επίσης εκσυγχρονισμό, με προσεκτική εξισορρόπηση μεταξύ των συμφερόντων της βιομηχανίας και των καταναλωτών. Η Πρόταση παρέχει ασφάλεια δικαίου όσον αφορά τα προϊόντα και τις επιχειρήσεις που καλύπτονται από αντικειμενική ευθύνη. Επίσης, ενθαρρύνει όλες τις επιχειρήσεις -συμπεριλαμβανομένων των κατασκευαστών εκτός Ε.Ε.- να διαθέτουν μόνο ασφαλή προϊόντα στην αγορά της Ε.Ε. ώστε να αποφεύγουν τον καταλογισμό ευθύνης. Αυτό με τη σειρά του θα ενισχύσει την ασφάλεια των προϊόντων. Η εν λόγω Πρόταση έχει τους εξής στόχους:

- 1.** Να διασφαλίσει ότι οι κανόνες περί ευθύνης αντικατοπτρίζουν τη φύση και τους κινδύνους των προϊόντων στην ψηφιακή εποχή και την κυκλική οικονομία,
- 2.** Να διασφαλίσει ότι υπάρχει ανά πάσα στιγμή μία επιχείρηση με έδρα την Ε.Ε. στην οποία μπορεί να καταλογισθεί ευθύνη για ελαττωματικά προϊόντα που αγοράζονται απευθείας από κατασκευαστές εκτός της Ε.Ε., δεδομένης της αυξανόμενης τάσης των καταναλωτών να αγοράζουν προϊόντα απευθείας από χώρες εκτός Ε.Ε. χωρίς να υπάρχει κατασκευαστής ή εισαγωγέας που εδρεύει στην Ε.Ε.,
- 3.** Να ελαφρύνει το βάρος της απόδειξης σε πολύπλοκες υποθέσεις και να αμβλύνει τους περιορισμούς στην άσκηση αξιώσεων και παράλληλα να διασφαλίσει δίκαιη εξισορρόπηση μεταξύ των έννομων συμφερόντων των κατασκευαστών, των ζημιωθέντων και των καταναλωτών εν γένει και
- 4.** Να εξασφαλίσει ασφάλεια δικαίου μέσω (α) καλύτερης ευθυγράμμισης της Οδηγίας με το νέο νομοθετικό πλαίσιο που δημιούργησε η απόφαση αριθ. 768/2008/EK και με τους κανόνες

για την ασφάλεια των προϊόντων καθώς και (β) μέσω κωδικοποίησης της σχετικής με την Οδηγία νομολογίας.

Όπως ρητά αναφέρεται στην Πρόταση, σε κάθε κράτος- μέλος υφίσταται εθνικό καθεστώς περί ευθύνης που επιτρέπει την άσκηση αξιώσεων αποζημίωσης σε περισσότερες περιπτώσεις από τις προβλεπόμενες στην Οδηγία. Οι αξιώσεις αυτές αφορούν υπηρεσίες και προϊόντα και συχνά παρέχουν μεγαλύτερη χρονική προθεσμία για την άσκηση αξίωσης. Εντούτοις, οι ζημιωθέντες πρέπει να αποδεικνύουν την υπαιτιότητα του αδικοπρακτούντος, απαίτηση η οποία δεν προβλέπεται στο πλαίσιο της Οδηγίας. Ως καθεστώς μη πταισματικής (αντικειμενικής) ευθύνης, η Οδηγία δεν θίγει τα εν λόγω δικαιώματα και συνεπώς συνάδει με τα ευρύτερα εθνικά καθεστώτα. Επιπλέον, υπάρχουν αρκετές συμπληρωματικές νομικές πράξεις περί ευθύνης σε επίπεδο Ε.Ε., όπως για παράδειγμα (α) πράξη για τις πωλήσεις αγαθών και η οδηγία για το ψηφιακό περιεχόμενο και τις ψηφιακές υπηρεσίες που καθιερώνουν συμβατική ευθύνη -ενώ η Οδηγία αφορά την εξωσυμβατική ευθύνη των παραγωγών για βλάβη/ζημία που προκαλείται λόγω έλλειψης ασφάλειας-, (β) ο Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων Ε.Ε. 679/2016 για την ευθύνη των εκτελούντων την επεξεργασία ή των υπεύθυνων επεξεργασίας δεδομένων για υλική ή μη υλική ζημία λόγω επεξεργασίας δεδομένων κατά παράβαση του ως άνω κανονισμού- ενώ η Πρόταση για την Οδηγία προβλέπει αποζημίωση μόνο για υλικές ζημιές που προκύπτουν λόγω θανάτου, σωματικής βλάβης, υλικής ζημίας και απώλειας ή αλλοίωσης δεδομένων-, (γ) το πλαίσιο για την περιβαλλοντική ευθύνη που καθιερώνει διατάξεις για την πρόληψη και αποκατάσταση της περιβαλλοντικής ζημίας ενώ παράλληλα αντιμετωπίζει την οικολογική ζημία, όπως η ζημία σε προστατευόμενα είδη και φυσικούς οικότοπους, διαχωρίζοντάς την από τη ζημία σε ιδιωτική περιουσία, η οποία καλύπτεται στο πλαίσιο της Οδηγίας.

Ήδη στις 04.10.2022 εκκίνησαν οι σχετικές συζητήσεις για την αξιολόγηση της εν λόγω Πρότασης στο Συμβούλιο της Ε.Ε. και αναμένονται τα αποτελέσματα αυτών.

1.3 Νομική Φύση Ευθύνης Παραγωγού

Εν προκειμένω, η Οδηγία 85/374/ΕΟΚ ενσωματώθηκε στην ελληνική πραγματικότητα με τον Ν. 2251/1994, όπως αυτός τροποποιηθείς ισχύει με τον Ν. 3580/2007 και τον πλέον πρόσφατο

N. 4933/2022. Η ευθύνη του παραγωγού από ελαττωματικό προϊόν εντοπίζεται στο άρθρο 6 του Ν. 2251/1994, το οποίο παρά την πρόσφατη τροποποίηση της Οδηγίας και του νόμου παραμένει να ισχύει αμετάβλητο. Η νομική φύση της ευθύνης του παραγωγού ελαττωματικού προϊόντος έχει αποτελέσει κατά καιρούς αντικείμενο αμφισβήτησης από νομικής απόψεως, ιδίως λόγω του ότι στον Ν.2251/1994 δεν υφίσταται ουδεμία αναφορά περί του εάν για την αναγνώριση και θεμελίωση της συγκεκριμένης ευθύνης απαιτείται ή όχι πταίσμα του παραγωγού.

Στην πραγματικότητα το νομικό θεμέλιο της ευθύνης του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων αναζητάται τόσο στο δίκαιο των συμβατικών σχέσεων όσο και στις περί διατάξεις για αδικοπρακτική ευθύνη. Στην περίπτωση κατά την οποία ο παραγωγός συνδέεται με τον ζημιωθέντα καταναλωτή με άμεσο συμβατικό δεσμό (συνήθως πώληση) εφαρμόζεται το δίκαιο των συμβάσεων (Καράκωστας 2016: 291 και 2008: 35).

Ερώτημα υφίσταται στην περίπτωση που ο παραγωγός δεν συμβάλλεται απευθείας με τους αγοραστές των προϊόντων του αλλά μέσω τρίτων (π.χ. προμηθευτές, εμπόρους κλπ.). Σε θεωρητικό επίπεδο, οι περισσότερες συζητήσεις προς αντιμετώπιση του ζητήματος της έλλειψης του δικαιοπρακτικού θεμελίου στις σχέσεις παραγωγού και καταναλωτή οδηγούν στο αποτέλεσμα ότι ακόμα και όταν οι σχέσεις αυτές δεν έχουν έναν άμεσο συμβατικό δεσμό δημιουργούν έναν κοινωνικό-οικονομικό σύνδεσμο μεταξύ των εν λόγω προσώπων και μια πρωτογενή υποχρέωση σεβασμού της εμπιστοσύνης και της πίστωσης των αποδεκτών της προτάσεως καταναλώσεως του προϊόντος που απηύθυνε ο παραγωγός (Καράκωστας 2016: 437). Η διάταξη αυτή καθιερώνει την ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων, η οποία είναι πρωτογενής και εξωσυμβατική και δεν προϋποθέτει την ύπαρξη συμβατικού δεσμού μεταξύ υπόχρεου και δικαιούχου αποζημίωσης (Ιγγλεζάκης 2022: 205). Αυτό συμβαίνει κυρίως διότι τα συνεχή διαφημιστικά μηνύματα που απευθύνονται στους καταναλωτές και η συστηματική προβολή των προϊόντων μέσω τηλεόρασης και διαδικτύου με στόχο την προτροπή των καταναλωτών να αποδεχθούν τις ιδιότητες των διαφημιζόμενων προϊόντων και να προβούν στην αγορά αυτών δημιουργεί στην πραγματικότητα μια ιδιόμορφη ενοχική σχέση μεταξύ του παραγωγού και του καταναλωτή που προσεγγίζει την συμβατική ή οιονεί συμβατική σχέση.

Στην επιστήμη έχουν διατυπωθεί ποικίλες απόψεις επί του θέματος. Για παράδειγμα, έχει υποστηριχθεί ότι πρόκειται για ευθύνη γνήσια υποκειμενική, νόθος αντικειμενική, αντικειμενική με ευρείες εξαιρέσεις, γνήσια αντικειμενική, αντικειμενική για παράνομη συμπεριφορά, ευθύνη από διακινδύνευση (Βαλτούδης 1999: 104). Η βασική σκέψη που δικαιολογεί την αυστηρή μορφή ευθύνης από διακινδύνευση είναι ότι αυτός που με τη δραστηριότητά του ή/και με την απλή κατοχή αντικειμένων κυρίως της σημερινής αναπτυγμένης τεχνολογίας (π.χ. αυτός που εκμεταλλεύεται επικίνδυνες εγκαταστάσεις, βιομηχανικές, ηλεκτρικές, πυρηνικές κλπ., ο κάτοχος αυτοκινήτων, άλλων μεταφορικών μέσων, μηχανημάτων κλπ.) είναι αυτός που δημιουργεί κινδύνους για τρίτους και ως δημιουργός ή κάτοχος της πηγής του κινδύνου πρέπει να ευθύνεται για τις ζημιές που τελικά προκλήθηκαν. Συνεπώς, δεν τίθεται θέμα υπαιτιότητας ή παρανομίας ως λόγων για την υιοθέτηση του συγκεκριμένου είδους ευθύνης. Κρίσιμο στοιχείο για τη διάγνωση του «ιδιαιτέρου κινδύνου» για την ευθύνη του παραγωγού του άρθρου 6 παρ. 1 Ν.2251/1994 είναι το γεγονός, ότι στον εν λόγω κίνδυνο εκτίθεται όλο το κοινωνικό σύνολο χωρίς να έχει την ευκαιρία να τον αποφύγει ή να αμυνθεί (Πηλαβάκης 2021: 72). Ο χαρακτηρισμός της ευθύνης του παραγωγού από ελαττωματικό προϊόν με την μια ή την άλλη άποψη δεν είναι άνευ σημασίας καθώς επί της ουσίας επηρεάζει άμεσα την ερμηνεία άλλων εννοιών που περιλαμβάνονται στο ίδιο άρθρο (αρ. 6 του Ν. 2251/1994), όπως για παράδειγμα την έννοια του ελαττώματος (αρ. 6 παρ. 5 του Ν. 2251/1994) και την έννοια της τέχνης και της επιστήμης (αρ. 6 παρ. 8 περ. ε' του Ν. 2251/1994) που λαμβάνονται υπόψη κατά την κρίση της ζημίας του θύματος και ταυτόχρονα σχετίζεται άμεσα με τυχόν απαλλαγή του παραγωγού από την σχετική ευθύνη για λόγους ανωτέρας βίας.

Σε κάθε περίπτωση, αξίζει να επισημανθεί ότι η ευθύνη του άρθρου 6 του Ν. 2251/1994 θεμελιώνεται πέρα από την όποια υπαιτιότητα των υπόχρεων προς αποζημίωση, προερχόμενη από ελαττωματικό προϊόν ανεξάρτητα με την αιτία του ελαττώματος (Αλεξανδρίδου 2015: 467). Συνεπώς, δεν επιβάλλεται ευθύνη για την ιδιοσυστασία του αλλά για την παραγωγή του και συγκεκριμένα για την θέση του σε κυκλοφορία (Βαλτούδης 1999: 104). Επειδή όμως στο ελληνικό δίκαιο δεν νοείται αντικειμενική ευθύνη σε αποζημίωση χωρίς κριτήριο καταλογισμού, ως καταλληλότερο κριτήριο πρέπει να ληφθεί υπόψη το κριτήριο της διακινδύνευσης. Στην πραγματικότητα, πρόκειται για ένα κριτήριο κινδύνου ο οποίος δημιουργείται από την στιγμή της κυκλοφορίας των προϊόντων στην αγορά και ο οποίος (κίνδυνος) το πρώτον δεν μπορεί εκ

των προτέρων να διαπιστωθεί από τους παραγωγούς και εν γένει υπόχρεους προς αποζημίωση και δευτερευόντως να προληφθεί από τους καταναλωτές.

Εξαιρείται βεβαίως η περίπτωση, κατά την οποία που ο παραγωγός -και οι εν γένει υπόχρεοι προς αποζημίωση- απαλλάσσονται αν το επίπεδο τέχνης και επιστήμης δεν επέτρεψε την διαπίστωση του ελαττώματος (αρ. 6 παρ. 8 περ. ε' του Ν. 2251/1994). Σημειώνεται ότι η εν λόγω ένσταση αφορά στις περιπτώσεις που ο ίδιος ο κίνδυνος είναι και παραμένει άγνωστος στον παραγωγό και δεν σχετίζεται με το μεμονωμένο ελάττωμα από την εκτέλεση της παραγωγής. Τούτο δε διότι, στην περίπτωση του μεμονωμένου ελαττώματος ο κίνδυνος είναι γνωστός αλλά δεν μπορεί να αποτραπεί (π.χ. είναι γνωστός ο κίνδυνος κατά την διάρκεια της παραγωγής να «ξεφύγει» μια φιάλη αναψυκτικού από το μηχάνημα αφαίρεσης καυστικής ποτάσας με αποτέλεσμα να τεθεί στην αγορά ένα προϊόν με τοξικό υγρό - σε αυτή την περίπτωση ο παραγωγός ακόμα και εάν αποδείξει ότι δεν γνώριζε ότι θα κυκλοφορούσε η συγκεκριμένη φιάλη δεν απαλλάσσεται από την ευθύνη του, Βαλτούδης 1999: 145).

1.3.1 Η Εμπιστοσύνη ως μεμονωμένο θεμέλιο ευθύνης του παραγωγού

Η αρχή της εμπιστοσύνης στην διαμόρφωση των συναλλακτικών υποχρεώσεων δεν αποτελεί ιδιομορφία του δικαίου των συμβάσεων αλλά χαρακτηρίζει το σύνολο του δικαίου των ενοχικών σχέσεων. Ήδη από το στάδιο των διαπραγματεύσεων έως και το τελικό στάδιο ολοκλήρωσης των ενοχικών υποχρεώσεων – είτε με την μορφή νομοθετικών κειμένων είτε με την μορφή συμβατικών κειμένων – η εμπιστοσύνη θεωρείται το κυρίαρχο στοιχείο στη διαμόρφωση των συναλλακτικών υποχρεώσεων ασφάλειας και πρόνοιας και εν γένει των ενοχικών σχέσεων.

Παρά την έλλειψη του ρητού κανόνα στο ελληνικό δίκαιο, η εμπιστοσύνη αναγνωρίζεται ως νόμιμος λόγος ευθύνης είτε κατά τις διαπραγματεύσεις (βλ. άρθρα 197-198 ΑΚ) είτε όταν δημιουργείται εύλογη πεποίθηση στον συναλλασσόμενο ότι καταρτίστηκε έγκυρη δικαιοπραξία, η οποία όταν γίνει ανίσχυρη καταλογίζεται ευθύνη του άλλου μέρους (βλ. αρ. 132 ΑΚ, 171 παρ. 2 ΑΚ, 145-153 ΑΚ, 225 ΑΚ). Ως εκ τούτου, είτε ως αυτόνομος λόγος ευθύνης είτε ως εξειδίκευση της αρχής της καλής πίστης με εφαρμογή του δικαίου των συμβάσεων ή των διατάξεων περί αδικοπρακτικής ευθύνης ή των διατάξεων σχετικά με την καλή πίστη κατ' άρθρα

281 ΑΚ και 288 ΑΚ, η αρχή της εμπιστοσύνης αποτελεί ιδρυτικό λόγο ευθύνης στην έννομη σχέση παραγωγού και καταναλωτή (Καράκωστας 2008: 32).

Άλλωστε τούτο προκύπτει και από το ίδιο το άρθρο 6 παρ. 5 του Ν. 2251/1994 κατά το οποίο «Ελαττωματικό είναι το προϊόν το οποίο δεν παρέχει την προβλεπόμενη απόδοση σύμφωνα με τις προδιαγραφές του ή και την ευλόγως αναμενόμενη ασφάλεια εν όψει όλων των ειδικών συνθηκών και, ιδίως, της εξωτερικής εμφάνισής του, της αναμενόμενης χρησιμοποίησης του και του χρόνου κατά τον οποίο τέθηκε σε κυκλοφορία. Δεν είναι ελαττωματικό ένα προϊόν για μόνο το λόγο ότι μεταγενέστερα τέθηκε σε κυκλοφορία άλλο τελειότερο». Με αυτό ως δεδομένο, είναι προφανές ότι τόσο ο τρόπος παρουσίασεως του προϊόντος όσο και η εξωτερική του εμφάνιση θα πρέπει να ανταποκρίνεται πλήρως στην ασφάλεια που παρέχει το συγκεκριμένο εμπόρευμα για τον καταναλωτή. Στην περίπτωση που η συμπεριφορά του παραγωγού οδηγεί αιτιωδώς στην εμπιστοσύνη του καταναλωτή για τη μη ελαττωματικότητα του προϊόντος, τότε τυχόν διάψευση της εν λόγω εμπιστοσύνης περιγράφει το ελάττωμα και υπό ορισμένες περιπτώσεις θεμελιώνει ευθύνη του παραγωγού (Καράκωστας 2008: 34).

Αξίζει να σημειωθεί ότι σε ορισμένες περιπτώσεις διάψευσης, η δημιουργία της εμπιστοσύνης θεμελιώνει αξίωση αποκατάστασεως της ζημίας που βρίσκεται σε αιτιώδη σύνδεσμο της εμπιστοσύνης που διαψεύστηκε. Για να συμβεί κάτι τέτοιο, δεν αρκεί η εμπιστοσύνη να αποτελεί μόνο λόγο σύναψης σύμβασης αλλά θα πρέπει να προκλήθηκε από προηγούμενη και απευθυντά συμπεριφορά του ζημιώσαντος που αφορά στο αντικείμενο της συναλλαγής (π.χ. διαφήμιση/προβολή του προϊόντος). Η δήλωση, υπόσχεση, διαβεβαίωση και εγγύηση του παραγωγού αναφορικά με το εν λόγω προϊόν θα πρέπει να αποτελεί αυτοδέσμευση του παραγωγού για την χρήση και την ασφάλεια του προϊόντος και μέσω αυτών να προσδιορίζονται προδήλως και τα όρια της ευθύνης του. Η δε εμπιστοσύνη πρέπει να κρίνεται κατά τρόπο αντικειμενικό, δηλαδή από την εν γένει συμπεριφορά των συναλλασσόμενων και την εικόνα που δημιουργείται στους τρίτους σχετικά με αυτή.

Δοθέντων των ανωτέρω, ευκόλως συνάγεται το συμπέρασμα ότι η σχέση παραγωγού- καταναλωτή επί τη βάση της αρχής της εμπιστοσύνης αποτελεί ειδική ενοχική σχέση. Η ενοχή δημιουργείται τη στιγμή που ο τελικός καταναλωτής ζημιώνεται από την χρήση του ελαττωματικού προϊόντος που αγόρασε βασιζόμενος στη διαβεβαίωση του παραγωγού (ρητή ή σιωπηρή)

περί των ιδιοτήτων και της ασφάλειας αυτού. Στην πραγματικότητα, ο καταναλωτής στηριζόμενος στις δηλώσεις του παραγωγού προβαίνει στην αγορά του προϊόντος με σκοπό την ασφαλή και ακίνδυνη χρήση/ κατανάλωση του. Εάν ο καταναλωτής με κάποιο τρόπο γνώριζε εκ των προτέρων το ελάττωμα ή έστω ότι δεν ευσταθούν οι ισχυρισμοί του παραγωγού για τις ιδιότητες του προϊόντος, δεν θα προέβαινε στην αγορά του. Τυχόν αθέτηση, λοιπόν, της υποχρέωσης του παραγωγού περί ασφαλούς και ακίνδυνης χρήσης του προϊόντος από τους καταναλωτές γεννά ευθύνη προς αποκατάσταση της ζημιάς που προκλήθηκε από την παραβίαση του εν λόγω συμβατικού δεσμού.

Συνεπώς επί τη βάση της αρχής της εμπιστοσύνης και της εξ' αυτής απορρέουσας ειδικής ενοχικής σχέσεως, όπως αναλύθηκε ανωτέρω, ο παραγωγός θα πρέπει να ευθύνεται για την χρήση ή κατανάλωση του προϊόντος ανεξαρτήτως της υπαιτιότητας, υπέχοντας οιονεί εγγυητική ευθύνη για την ασφαλή και ακίνδυνη κατανάλωση του προϊόντος (Καράκωστας 2008: 34). Το βάρος απόδειξης του ζημιωθέντος εντοπίζεται στην από μέρους του επίκληση και απόδειξη της συμπεριφοράς του παραγωγού βάσει της οποίας προκλήθηκε η συγκεκριμένη σχέση εμπιστοσύνης και η σχετική ενοχική σχέση μεταξύ των δύο μερών, της ζημιάς και του αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ διαψεύσεως εμπιστοσύνης και ζημιάς. Ελλείψει ειδικής διατάξεως, η εν λόγω ειδική ενοχική σχέση διέπεται από τις διατάξεις ΑΚ 287 και ΑΚ 335 αναλογικά εφαρμοζόμενες.

1.3.2 Προϋποθέσεις Ευθύνης

1.3.2.1 Υπόχρεοι προς αποζημίωση

Επί της αρχής, οι ζημιές από την χρήση ή την κατανάλωση ελαττωματικών προϊόντων υποχρεώνουν σε αποζημίωση τον πραγματικό παραγωγό, τον οιονεί παραγωγό, τον εισαγωγέα που δραστηριοποιείται εντός της Ε.Ε. και επικουρικά τον προμηθευτή του εν λόγω προϊόντος. Έτσι λοιπόν, ο ζημιωθείς δεν οφείλει να αξιώσει αποζημίωση απαραίτητα από τον πραγματικό παραγωγό. Όμως σε κάθε περίπτωση εναγόμενος πρέπει να είναι το φυσικό ή νομικό πρόσωπο (επιχείρηση) που παρήγαγε, εισήγαγε κλπ. το προϊόν, δηλαδή το πρόσωπο που στην πραγματικότητα δεσμεύεται άμεσα από τις υποχρεώσεις και αποκτά τις απαιτήσεις που δημιουργεί η λειτουργία της εν λόγω επιχείρησης (Βαλτούδης 2005: 214).

1.3.2.2 Πραγματικός Παραγωγός

Κατ' άρθρο 6 παρ. 2 εδ. α' του Ν. 2251/1994 παραγωγός θεωρείται «...ο κατασκευαστής τελικού προϊόντος, πρώτης ύλης ή συστατικού...». Με άλλα λόγια κατά την εν λόγω διάταξη παραγωγός θεωρείται κάθε πρόσωπο που οργανώνει τη διαδικασία παραγωγής για δικό του όφελος με σκοπό να θέσει το προϊόν σε κυκλοφορία (αρ. 6 παρ. 8 περ. α' και γ' του Ν. 2251/1994). Το κοινό στοιχείο των παραπάνω προσώπων είναι η άσκηση της πραγματικής παραγωγικής δραστηριότητας και όχι το είδος της παραγωγικής δραστηριότητας (Καράκωστας 2008: 112). Από την σύνδεση και την αλληλεπίδραση των δύο εννοιών του παραγωγού και του προϊόντος είναι προφανές ότι βασική προϋπόθεση για τον χαρακτηρισμό ενός προσώπου (φυσικού ή νομικού) ως παραγωγού είναι η εν τοις πράγμασι δημιουργία/κατασκευή του προϊόντος. Σε αυτό το σημείο, κρίσιμο είναι να επισημανθεί ότι ο κατά την άνω διάταξη, ο παραγωγός διακρίνεται σε (α) παραγωγό τελικού προϊόντος και (β) παραγωγό πρώτης ύλης ή συστατικού.

Ο παραγωγός του τελικού προϊόντος στην πραγματικότητα είναι υπόχρεος προς αποζημίωση για όλα τα ελαττώματα του προϊόντος, ακόμα και για το ελάττωμα προερχόμενο από συστατικό ή την πρώτη ύλη. Με άλλα λόγια, ο παραγωγός του τελικού προϊόντος βαρύνεται για όλα τα ελαττώματα που εντοπίζονται σε ένα προϊόν, ακόμα και για αυτά που αποδίδονται κατά την διάρκεια της παραγωγικής διαδικασίας και αφορούν τμήμα του προϊόντος προερχόμενο από άλλο πρόσωπο από το οποίο προμηθεύτηκε το προϊόν (Καράκωστας 2008: 113). Επί της ουσίας, ο παραγωγός του τελικού προϊόντος ως το τελευταίο πρόσωπο που ουσιαστικά επεμβαίνει στην τελική μορφή του προϊόντος στο τελευταίο στάδιο πριν αυτό τεθεί σε κυκλοφορία στην αγορά, φέρει την μεγαλύτερη και την ευρύτερη ευθύνη σε σχέση με τα λοιπά πρόσωπα που συμμετέχουν στην παραγωγική διαδικασία. Συνεπώς, η ευθύνη του παραγωγού δεν είναι μια ευθύνη συναρτημένη με κάποια (επιλήψιμη) συμπεριφορά αλλά μια ευθύνη για συγκεκριμένη δραστηριότητα, την παραγωγή και τη θέση του ελαττωματικού προϊόντος σε κυκλοφορία (Κορνηλάκης 2012: 698).

Αντιθέτως, ο παραγωγός του συστατικού ή της πρώτης ύλης ευθύνεται μόνο για το ελάττωμα που εντοπίζεται στο συστατικό ή στην πρώτη ύλη αντίστοιχα (αρ. 6 παρ. 8 περ. β' του Ν. 2251/1994 και αρ. 6 παρ. 9 του Ν. 2251/1994). Στην πραγματικότητα, ο παραγωγός του συστατικού ή της πρώτης ύλης ευθύνεται υπό την προϋπόθεση ότι το ελάττωμα από το οποίο

γεννήθηκε η ζημιά στο θύμα προκύπτει από την πρώτη ύλη ή το συγκεκριμένο συστατικό του προϊόντος.

Στον νόμο δεν προσδιορίζεται η έννοια του συστατικού. Ωστόσο, σύμφωνα με την κρατούσα θεωρία και συναλλακτική πρακτική, ως συστατικά θεωρούνται τα «εξωτερικώς διακριτά τμήματα ενός προϊόντος τα οποία, μαζί με άλλα συνθέτουν ένα λειτουργικά ενιαίο πράγμα», για παράδειγμα σε ένα αυτοκίνητο οι ρόδες, το τιμόνι, τα καθίσματα. Ωστόσο, υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες η στάθμιση των δεδομένων δεν αποκλείει τον χαρακτηρισμό του ίδιου προϊόντος άλλοτε ως συστατικού και άλλοτε ως τελικού προϊόντος – ιδίως στο χώρο των αυτοκινητοβιομηχανιών (Καράκωστας 2008: 115). Σχετικά με την πρώτη ύλη, αξίζει να σημειωθεί ότι κατά την κρατούσα άποψη έχει κριθεί ότι σε αυτή την έννοια περιλαμβάνονται όλα τα στοιχεία που αποτελούν τα βασικά υλικά που προέρχονται από το φυσικό περιβάλλον για την κατασκευή τελικών ή ημιέτοιμων προϊόντων, πχ. το ξύλο, τα μέταλλα και οι χημικές ουσίες. Συνεπώς, χωρίς να είναι απαραίτητη η προηγούμενη επεξεργασία ή μεταποίηση τους, θεωρούνται προϊόντα κατά την έννοια του άρθρου 6 του Ν. 2251/1994 και με αυτόν τον τρόπο θεμελιώνεται ευθύνη για τον παραγωγό τους.

1.3.2.3 Οιονεί Παραγωγός

Πέραν των ως άνω περιπτώσεων, στο άρθρο 6 παρ. 2 εδ. β' του Ν. 2251/1994 ως παραγωγός νοείται και κάθε πρόσωπο που «...εμφανίζεται ως παραγωγός του προϊόντος επιθέτοντας σε αυτό την επωνυμία του, το σήμα του ή άλλο διακριτικό του γνώρισμα...». Μέσω αυτής της πρόβλεψης, στην πραγματικότητα, γίνεται λόγος για έναν κατά πλάσμα δικαίου παραγωγό (Καράκωστας 2008: 116), έναν «φαινομενικό» παραγωγό, ο οποίος τοποθετεί την επωνυμία, το σήμα ή οποιοδήποτε άλλο διακριτικό του γνώρισμα στο προϊόν με σκοπό να ιδιοποιηθεί μια ξένη παραγωγή. Η ευθύνη του οιονεί παραγωγού κατά το άρθρο 6 του Ν. 2251/1994 προϋποθέτει την τοπική συσχέτιση της επωνυμίας ή του σήματος με το προϊόν, δηλαδή την αναγραφή της επωνυμίας ή την εναπόθεση του σήματος ή άλλου διακριτικού γνωρίσματος στο προϊόν ή, έστω, στη συσκευασία πακεταρίσματος του προϊόντος. Δεν αρκεί ούτε η αναγραφή της επωνυμίας ή του σήματος στην απόδειξη αγοράς ούτε οι διαφημίσεις που παρουσιάζουν συγκεκριμένη επιχείρηση ως παραγωγό ενός προϊόντος. Η αναγραφή της επωνυμίας στο προϊόν πρέπει

να γίνει με τη γνώση και την αντίστοιχη βούληση του φορέα της επιχείρησης που αφορά (Αλεξανδρίδου 2018: 501).

Ο δικαιολογητικός λόγος υιοθέτησης αυτής της πρόβλεψης ανάγεται στην ανάγκη προστασίας του τελικού καταναλωτή από προϊόντα που έχουν τεθεί σε κυκλοφορία στην αγορά, είναι «α-γνώστου πατρότητος» και εντοπίζονται σε πολυκαταστήματα ή εμπορικούς οίκους με δικά τους διακριτικά γνωρίσματα, προκαλώντας την εντύπωση στους καταναλωτές ότι αποτελούν και τους κατασκευαστές των προϊόντων και σε περίπτωση προκλήσεως ζημίας να μην είναι δυνατή η ανεύρεση του φορέως ευθύνης προς αποζημίωση (Καράκωστας 2008: 116). Δεν ενδιαφέρει η γνώση ή η (οικονομική λογική) δυνατότητα γνώσης ή η υπαίτια άγνοια του θύματος ότι ο οιονεί παραγωγός δεν είναι ο πραγματικός παραγωγός (Βαλτούδης 1999:143). Συνεπώς, στην πραγματικότητα εάν ήθελε υποτεθεί ότι κάποια προϊόντα ήταν ελαττωματικά και προκαλούσαν ζημία στους καταναλωτές δεν θα ήταν δυνατός ο εντοπισμός του υπόχρεου προς αποζημίωση. Έτσι, για την αποφυγή τέτοιων φαινομένων, κατά την εφαρμοστέα νομοθεσία, ο οιονεί παραγωγός ταυτίζεται με τον πραγματικό παραγωγό.

Σε αυτό το πλαίσιο, πρέπει να επισημανθεί ότι για να θεμελιωθεί η ευθύνη του οιονεί παραγωγού θα πρέπει – εκτός από την χρήση των διακριτικών γνωρισμάτων που συνδέονται με ένα ελαττωματικό προϊόν – να δημιουργείται η πεποίθηση στο συναλλακτικό κοινό ότι το πρόσωπο που αναφέρεται στο προϊόν είναι ή θεωρείται κατά την αντίληψη των συναλλαγών ότι είναι ο πραγματικός παραγωγός αυτού. Συνεπώς, σε αυτή την περίπτωση ο οιονεί παραγωγός ευθύνεται αυτοτελώς και ανεξάρτητα από τον πραγματικό παραγωγό (Αλεξανδρίδου 2018: 501) και αντικειμενικά από διακινδύνευση πρωτίστως για ζημιές που αποδίδονται στα ελαττώματα του προϊόντος που προκάλεσαν οι πραγματικοί παραγωγοί του προϊόντος και δευτερευόντως για τις ζημιές που προκλήθηκαν από τον ίδιο. Σε αντίθετη περίπτωση, όταν δηλαδή κατά την συναλλακτική πρακτική, προκύπτει αδιαμφισβήτητα ότι αυτός που διαθέτει το προϊόν στην αγορά με δικό του γνώρισμα δεν είναι ο παραγωγός του τότε δεν ευθύνεται ως οιονεί παραγωγός αλλά ενδεχομένως ως προμηθευτής του προϊόντος (Καράκωστας 2008: 115-116).

Αξίζει να σημειωθεί ότι, κατ' άρθρο 6 παρ. 8 περ. α' του Ν. 2251/1994 ο οιονεί παραγωγός απαλλάσσεται από την ευθύνη του εάν αποδείξει ότι «δεν έθεσε σε κυκλοφορία το προϊόν», δηλαδή εάν αποδείξει ότι το προϊόν δεν ετέθη καθόλου σε κυκλοφορία ή κυκλοφόρησε χωρίς

τη συγκατάθεσή του, από τον πραγματικό παραγωγό που τοποθέτησε το σήμα ή άλλο διακριτικό γνώρισμα στο προϊόν (Καράκωστας 2008: 116).

1.3.2.4 Εισαγωγέας

Πέρα από τον παραγωγό (πραγματικό ή οιονεί), κατ' άρθρο 6 παρ. 3 του Ν. 2251/1994, ως παραγωγός ευθύνεται και όποιος εισάγει ένα προϊόν για πώληση, χρηματοδοτική ή απλή μίσθωση ή άλλης μορφής διανομή στα πλαίσια της επαγγελματικής εμπορικής του δραστηριότητας (Καράκωστας 2008: 118). Ο εισαγωγέας είναι απλός έμπορος και σπάνια θα ευθύνεται σε αποζημίωση- σύμφωνα με τις διατάξεις του ΑΚ 914- για τις ζημίες που προκαλούνται από ελαττωματικά προϊόντα (Βαλτούδης 1999: 148). Δοθέντος τούτου, ο δικαιολογητικός λόγος της συγκεκριμένης πρόβλεψης εντοπίζεται στην δυσχέρεια που υπάρχει σε περίπτωση αξίωσης αποζημίωσης ενός εισηγμένου προϊόντος από τον αλλοδαπό παραγωγό του. Ο καταναλωτής θα βρισκόταν σε ιδιαίτερος δυσχερή θέση εάν δεν είχε την επιλογή και δυνατότητα να στραφεί κατά του εισαγωγέα και αντ' αυτού να έπρεπε να στραφεί κατά του αλλοδαπού υπόχρεου προς αποζημίωση παραγωγού του ελαττωματικού προϊόντος, κατά πάσα πιθανότητα κάτω από δύσκολες συνθήκες εφαρμογής αλλοδαπού δικαίου.

Τις ως άνω δυσκολίες αντιμετωπίζει το άρθρο 3 παρ. 2 της Οδηγίας 85/374/ΕΟΚ βάσει του οποίου «...όποιος εισάγει στην Κοινότητα ένα προϊόν [...] υπέχει ευθύνη παραγωγού...». Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά την ενσωμάτωση του εν λόγω άρθρου στην ελληνική έννομη τάξη μέσω του άρθρου 6 του Ν. 2251/1994 η αναφορά στον χώρο της Ε.Ε. δεν υφίσταται. Ωστόσο, η θεωρία ταυτίζει ερμηνευτικά το πεδίο εφαρμογής του εν λόγω άρθρου με τον χώρο της Ε.Ε. Τούτο δε διότι (α) είτε κατά την κρατούσα άποψη, μετά την κατάργηση των οικονομικών συνόρων μεταξύ των κρατών μελών της Ε.Ε. και την δημιουργία ενιαίας αγοράς η διακίνηση των προϊόντων δεν χαρακτηρίζεται ως εισαγωγή με την τεχνική έννοια του όρου αλλά ως προμήθεια (β) είτε διότι κατ' άλλη άποψη το άρθρο 6 παρ. 3 του Ν. 2251/1994 πρέπει να ερμηνευθεί συσταλτικά κατά το γράμμα του άρθρου 3 παρ. 2 της Οδηγίας 85/374/ΕΟΚ (Βαλτούδης 1999: 147).

Κατ' εφαρμογή, λοιπόν, της ισχύουσας νομοθεσίας προκειμένου ο εισαγωγέας να είναι υπόχρεος προς αποζημίωση απαιτείται η συνδρομή τριών (3) κριτηρίων. Ειδικότερα, (α) το προϊόν

πρέπει να εισαχθεί από τρίτη χώρα (μη μέλος της Ε.Ε.) σε κράτος μέλος της Ε.Ε., (β) ο εισαγωγέας απαιτείται να εισάγει το προϊόν κατά την άσκηση της εμπορικής του δραστηριότητας, ήτοι να προβαίνει στην κατ' επάγγελμα εισαγωγή στο πλαίσιο μιας συνεχούς επιδίωξης εξυπηρέτησης των βιοποριστικών συμφερόντων του και (γ) ο εισαγωγέας πρέπει να εισάγει το προϊόν με σκοπό την περαιτέρω διανομή του στους καταναλωτές είτε με επαχθή δικαιοπραξία (πχ μίσθωση) είτε με χαριστική δικαιοπραξία που να οδηγεί στην εξυπηρέτηση των οικονομικών του συμφερόντων.

Στο πεδίο της έκτασης της ευθύνης του εισαγωγέα υπάρχουν αντικρουόμενες απόψεις. Κατά την στενή γραμματική ερμηνεία του άρθρου 6 παρ. 3 του Ν. 2251/1994, ο εισαγωγέας ευθύνεται όπως ο παραγωγός, δηλαδή φέρει γνήσια αντικειμενική ευθύνη έναντι των καταναλωτών για τις ζημιές που προκαλούνται από ελαττωματικά προϊόντα. Ωστόσο, κατά την κρατούσα άποψη, δεν ενδιαφέρει αν το ελάττωμα το προκάλεσε ο παραγωγός ή ο ίδιος ο εισαγωγέας ενώ κατά μια άλλη άποψη ο εισαγωγέας ευθύνεται μόνο εάν το ελάττωμα το προκαλεί ο ίδιος ο εισαγωγέας, διότι εάν το ελάττωμα το προκαλεί ο εισαγωγέας τότε ο παραγωγός δεν ευθύνεται (αρ. 6 παρ. 8 περ. β' του Ν. 2251/1994) και, εάν έτσι έχουν τα πράγματα, από την στιγμή που ο παραγωγός δεν ευθύνεται τότε δεν υφίσταται και ο λόγος που επιβάλλει την αυστηρή ευθύνη του εισαγωγέα (Βαλτούδης 1999: 155). Σε κάθε περίπτωση, στο πλαίσιο μιας συσταλτικής ερμηνείας της εν λόγω πρόβλεψης ο εισαγωγέας ευθύνεται μόνο για τα ελαττώματα που προκάλεσε ο παραγωγός. Για τα λοιπά ελαττώματα που προκαλούνται από τον ίδιο τον εισαγωγέα, η ευθύνη πρέπει να αναζητηθεί στις γενικές διατάξεις του ΑΚ περί αδικοπραξιών (914 επ. ΑΚ).

1.3.2.5 Προμηθευτής

Επί της αρχής, ο προμηθευτής που δεν κατασκευάζει ένα προϊόν δεν υποχρεούται και να το ελέγξει από πλευράς ποιότητας πριν τεθεί σε κυκλοφορία στην αγορά. Δικαιολογημένα συνεπώς αγνοεί τυχόν ελάττωμα αυτού (Αλεξανδρίδου 2018: 504). Με την παραδοχή της δικαιολογημένης άγνοιας του ελαττώματος αποκλείεται το πταίσμα και περαιτέρω η ευθύνη προς αποζημίωση (914 ΑΚ) για ζημιά προερχόμενη από ελαττωματικό προϊόν. Ως εκ τούτου, ο προμηθευτής ελαττωματικού προϊόντος επί της αρχής δεν φέρει ευθύνη για αποζημίωση (Καράκωστας 2008: 123).

Ωστόσο, κατ' άρθρο 6 παρ. 4 του Ν. 2251/1994 προβλέπεται ότι «...όταν η ταυτότητα του παραγωγού είναι άγνωστη, κάθε προμηθευτής του προϊόντος θεωρείται για την εφαρμογή του νόμου αυτού παραγωγός, εκτός αν μέσα σε εύλογο χρόνο ενημερώσει τον καταναλωτή για την ταυτότητα του παραγωγού ή εκείνου που του προμήθευσε το προϊόν...». Η δικαιολογητική βάση της εν λόγω διάταξης είναι (α) αφενός η αποκάλυψη του πραγματικού παραγωγού και (β) αφετέρου η απόδοση αποζημίωσης στον καταναλωτή που έκανε χρήση του ελαττωματικού προϊόντος. Με αυτόν τον τρόπο, παρέχεται στο θύμα ένα δίχτυ ασφαλείας καθώς προστατεύεται από διοχέτευση στην αγορά ανώνυμων προϊόντων, τα οποία ενδεχομένως θα οδηγούσαν σε ευθύνη χωρίς υπόχρεο (Καράκωστας 2008: 125).

Σε αυτό το σημείο αξίζει να επισημανθεί ότι η επιβάρυνση του προμηθευτή προϋποθέτει σωρευτικά τα εξής: (α) την προμήθεια ενός προϊόντος σε εκπλήρωση (πχ. σύμβαση πώλησης, μίσθωσης πράγματος κλπ.), (β) μη γνώση της ταυτότητας του πραγματικού παραγωγού ή εισαγωγέα, (γ) αίτηση ζημιωθέντος προς τον προμηθευτή για την γνωστοποίηση του παραγωγού ή εισαγωγέα – ενδεχομένως εντός ορισμένης προθεσμίας που έχει ταχθεί από τον ζημιωθέντα και δεν υπερβαίνει την αποσβεστική προθεσμία του άρθρου 6 παρ. 13 εδ. β' του Ν. 2251/1994) – και (δ) την μη συμμόρφωση του προμηθευτή (Αλεξανδρίδου 2018: 504).

Έτσι λοιπόν, σε περίπτωση που ο προμηθευτής δεν αποκαλύπτει ή/και γνωστοποιεί τον παραγωγό, εισαγωγέα κλπ. εξομοιώνεται πλασματικά με τον πραγματικό παραγωγό και φέρει γνήσια αντικειμενική ευθύνη έναντι των καταναλωτών για αποζημίωση ζημιών που έχουν προκληθεί από ελαττωματικά προϊόντα (Καράκωστας 2008: 128). Ομοίως με την υπό 1.3.2.4 περίπτωση ανωτέρω, στο πλαίσιο μιας συσταλτικής ερμηνείας της εν λόγω πρόβλεψης ο προμηθευτής ευθύνεται μόνο για τα ελαττώματα που προκάλεσε ο παραγωγός. Για τα λοιπά ελαττώματα που προκαλούνται από τον ίδιο τον προμηθευτή, η ευθύνη του πρέπει να αναζητηθεί στις γενικές διατάξεις του ΑΚ (914 επ. ΑΚ).

1.3.2.6 Περιπτώσεις Παράλληλης Ευθύνης- Αναγωγή μεταξύ υπόχρεων προσώπων – Έκταση Αναγωγής

Δοθείσης της ύπαρξης περισσότερων του ενός προσώπων ως πιθανοί υπόχρεοι προς αποζημίωση κατ' άρθρο 6 του Ν. 2251/1994, είναι προφανές ότι για την ίδια ζημιά που υπέστη ο καταναλωτής εξαιτίας της χρήσης ενός ελαττωματικού προϊόντος ενδέχεται να ευθύνονται δυο ή/και περισσότερα πρόσωπα. Σε αυτή την περίπτωση, η ευθύνη τους είναι εις ολόκληρον (αρ. 6 παρ. 10 του Ν. 2251/1994). Η συγκεκριμένη διάταξη απηχεί το περιεχόμενο των διατάξεων περί παθητικής ενοχής εις ολόκληρον (481-483 ΑΚ, Δούβλης & Μπώλος 2008: 1375). Το άρθρο 6 παρ. 10 του Ν. 2251/1994 δεν συνιστά αυτοτελή νομική βάση της αξίωσης αλλά προϋποθέτει ότι η ευθύνη για αποζημίωση είναι ήδη θεμελιωμένη (Καράκωστας 2008: 131).

Στην πραγματικότητα, η εν λόγω ρύθμιση διευκολύνει το θύμα καθώς δεν υποχρεούται να απαιτήσει να συμμετέχει καθένας από τους συνυπεύθυνους στην υποχρέωση προς αποζημίωση αλλά έχει την δυνατότητα να επιλέξει αυτόν που φαίνεται περισσότερο φερέγγυος (Αλεξανδρίδου 2018: 506). Τούτο δε διότι, η ευθύνη εις ολόκληρον δημιουργεί παθητική εις ολόκληρον ενοχή κατά την έννοια των άρθρων ΑΚ 481-483. Ο ζημιωθείς δικαιούται να εισπράξει μόνο μια φορά και να απαιτήσει από αυτόν που θα επιλέξει – συνήθως τον οικονομικώς ισχυρότερο ή τον πιο προσιτό από τους οφειλέτες – την πλήρη ικανοποίηση της αξίωσής του για αποζημίωση και χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης (Καράκωστας 2008: 131). Η δε καταβολή της αποζημίωσης εκ μέρους ενός εκ των συνοφειλετών έχει ως αποτέλεσμα την πλήρη ικανοποίηση των αξιώσεων του θύματος και απαλλάσσει τους λοιπούς εις ολόκληρον συνοφειλέτες από την υποχρέωση προς αποζημίωση.

Σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 10 εδ. β' του Ν. 2251/1994 προβλέπεται το δικαίωμα αναγωγής μεταξύ συνοφειλετών ανάλογα με την συμμετοχή τους στην επέλευση της ζημίας. Επί της ουσίας, το άρθρο 6 παρ. 10 εδ. β' του Ν. 2251/1994 διέπει την εσωτερική σχέση μεταξύ των περισσότερων προσώπων που καθίστανται υπόχρεοι προς αποζημίωση παρέχοντας αποκλειστικά σε αυτόν που κατέβαλε ολόκληρη την αποζημίωση το δικαίωμα αναγωγής έναντι των λοιπών. Εφόσον δεν συμφωνήθηκε κάτι διαφορετικό, η ευθύνη των συνοφειλετών στην εσωτερική σχέση που υφίσταται μεταξύ τους είναι διηρημένη και όχι εις ολόκληρον (Καράκωστας 2008: 132) με κριτήριο την αιτιώδη σύμπραξη στην πρόκληση της ζημίας και τον βαθμό του πταίσματος, εφόσον υφίσταται (Αλεξανδρίδου 2018: 506). Σημειώνεται δε ότι η εκ μέρους ενός εκ των συνοφειλετών καταβολή του αναλογούντος μεριδίου της οφειλής προς το θύμα δεν δημιουργεί δικαίωμα αναγωγής έναντι των υπολοίπων.

Εξαίρεση από την αρχή της διηρημένης ευθύνης των συνοφειλετών υπάρχει όταν από τους περισσότερους υπόχρεους για την ίδια ζημιά οι περισσότεροι συνδέονται μεταξύ τους με σχέση προστήσεως (βλ. άρ. 922 ΑΚ) ή σχέση οφειλέτη-βοηθού εκπλήρωσης (Αλεξανδρίδου 2018: 507). Σε αυτή την περίπτωση τα συνδεόμενα πρόσωπα αποτελούν μια ολότητα και ευθύνονται εις ολόκληρον για τη μερίδα που αντιστοιχεί στον προστήσαντα έναντι του τρίτου συνοφειλέτη ο οποίος αποκατέστησε τη ζημιά και έχει δικαίωμα αναγωγής (Καράκωστας 2008: 132).

Αξίζει να σημειωθεί ότι -κατ' εξαίρεση του κανόνα της ισομερούς διαίρεσης της ευθύνης που προβλέπει η ΑΚ 487 καθώς και του κριτηρίου υπαιτιότητας κατ' άρθρο 927 ΑΚ- στο άρθρο 6 παρ. 10 του Ν. 2251/1994 ο επιμερισμός της ευθύνης μεταξύ των συνοφειλετών λαμβάνει χώρα ανάλογα με την συμμετοχή του καθενός στην επέλευση της ζημίας. Ουσιώδες λοιπόν κριτήριο καταλογισμού αποτελεί η αιτιώδης σύνδεση κάθε συνοφειλέτη στο τελικό επιζήμιο αποτέλεσμα. Έτσι λοιπόν, σε κάθε συνοφειλέτη θα επιρριφθεί ευθύνη για την ζημιά ή το τμήμα αυτής ανάλογα με τον λόγο συμμετοχής του σε αυτήν.

Συνεπώς, ενδέχεται να λάβει χώρα η πλήρης απαλλαγή ενός συνοφειλέτη έναντι των λοιπών (π.χ. του παραγωγού του τελικού προϊόντος) εάν το ελάττωμα του προϊόντος οφείλεται στον παραγωγό συγκεκριμένου μέρους του προϊόντος. Αυτό σημαίνει ότι ο καταμερισμός της ζημιάς πρέπει να ελεγχθεί σε δύο επίπεδα. Σε πρώτο επίπεδο να διερευνηθεί σε ποιο ποσοστό η ζημιά είναι αποτέλεσμα ουσιώδους συμβολής καθενός από τους συνοφειλέτες και εν συνεχεία να ληφθεί υπόψη ο βαθμός του πταίσματος που βαρύνει τον καθένα από τους συνοφειλέτες, το οποίο προέρχεται από την σφαίρα επιρροής του αποτελώντας τον γενεσιουργό λόγο της ευθύνης του (Καράκωστας 2008: 133).

1.3.2.7 Προϊόν

Βασικό στοιχείο εφαρμογής του άρθρου 6 του Ν. 2251/1994 είναι η ζημιά να έχει προέλθει από το ελάττωμα ενός προϊόντος. Είναι προφανές ότι η ευθύνη του παραγωγού είναι στενά συνδεδεμένη με το παραγόμενο προϊόν που δημιουργεί τη ζημιά στον καταναλωτή. Ειδικότερα, στο άρθρο 6 παρ. 2 εδ. β' και γ' του Ν. 2251/1994 προς αποφυγή αμφιβολιών παρατίθεται ο εξής ορισμός *«Προϊόντα με την έννοια αυτού του άρθρου θεωρούνται και τα κινητά πράγματα που*

ενσωματώθηκαν ως συστατικά σε άλλα πράγματα κινητά ή ακίνητα. Προϊόντα θεωρούνται επίσης οι φυσικές δυνάμεις, ιδίως το ηλεκτρικό ρεύμα και η θερμότητα, εφόσον υπόκεινται σε εξουσίαση, όταν περιορίζονται σε ορισμένο χώρο.»

Από την εν λόγω διάταξη προκύπτει σαφώς ότι προϊόν είναι κάθε κινητό πράγμα το οποίο ο άνθρωπος κατασκευάζει, παράγει ή συγκεντρώνει από το φυσικό περιβάλλον, ήτοι κάθε ενσώματο αντικείμενο όπως αυτό ορίζεται στο άρθρο ΑΚ 947 παρ. 1 (Καράκωστας 2008: 139). Η φυσική κατάσταση του πράγματος (στερεό, υγρό ή αέριο) δεν ενδιαφέρει για την υπαγωγή του στην έννοια του προϊόντος (Βαλτούδης 1999: 176). Στην πραγματικότητα πρόκειται για το ενσώματο, αυθύπαρκτο και επιδεκτικό εξουσίασης αντικείμενο, στερεής, υγρής ή αέριας μορφής (Αλεξανδρίδου 2018: 468). Η αναφορά της φράσης «κάθε κινητό» στο άρθρο 6 παρ. 2 του Ν. 2251/1994 στην πραγματικότητα τονίζει την τοποθέτηση του νομοθέτη ως προς το ευρύ της έννοιας του προϊόντος, στην οποία να υπάγεται κάθε κινητό που να μπορεί να θεωρηθεί αντικείμενο οικονομικής συναλλαγής. Αξίζει να σημειωθεί ότι για την εφαρμογή του άρθρου 6 του Ν. 2251/1994 δεν ενδιαφέρει εάν το προϊόν είναι καινούριο ή μεταχειρισμένο, φύσει επικίνδυνο ή ακίνδυνο, βιομηχανικής, βιοτεχνικής ή χειροτεχνικής παραγωγής, ούτε βεβαίως και το μέγεθος του (Βαλτούδης 1999: 177). Ωστόσο, στην περίπτωση των μεταχειρισμένων προϊόντων ο παραγωγός μπορεί να προβάλλει τον ισχυρισμό ότι το ελάττωμα προϋπήρχε στο προϊόν πριν από την στιγμή που αυτό ετέθη στην κυκλοφορία.

Προϊόν όμως δεν είναι απαραίτητα κάθε ενσώματο αντικείμενο. Από τα ενσώματα αντικείμενα, ως προϊόντα θεωρούνται τα κινητά και τα συστατικά των ακινήτων (αρ. 6 παρ. 2 εδ. β' του Ν. 2251/1994), για παράδειγμα οικοδομικά υλικά, κλιματιστικά μηχανήματα, υδραυλικές και ηλεκτρικές εγκαταστάσεις κλπ. (Βαλτούδης 1999: 178) τα οποία έχουν καταστεί συστατικό τμήμα του ακινήτου. Αντίθετα, τα οικοδομήματα (πχ. γέφυρες, δρόμοι, κτίρια κλπ.) δεν αποτελούν προϊόντα. Επίσης, ασώματα ή άυλα αγαθά όπως πληροφορίες και πνευματική εργασία εξαιρούνται από την εφαρμογή του άρθρου 6 του Ν. 2251/1994.

Αξίζει να επισημανθεί ότι ελλείπει ειδικών προσδιοριστικών στοιχείων της έννοιας του πράγματος σε ευρωπαϊκό επίπεδο, για τον νομικό χαρακτηρισμό του πράγματος είναι αναγκαία η αναδρομή στο άρθρο 947 ΑΚ (Καράκωστας 2008: 140). Έτσι λοιπόν, εκτός από την ηλεκτρική ενέργεια και τη θερμότητα, ως πράγματα νοούνται και οι φυσικές δυνάμεις ή ενέργειες εφόσον

υπόκεινται σε κάποια εξουσίαση, όταν περιορίζονται σε έναν συγκεκριμένο χώρο, κάτι που σημαίνει ότι πρέπει να υφίσταται ένα δίκτυο παραγωγής ή συσσώρευσης φυσικών δυνάμεων ή οποιαδήποτε άλλη παρόμοια μέθοδος διανομής. Επομένως, στο πεδίο εφαρμογής των ειδικών διατάξεων εμπίπτουν και οι ζημιές που προκαλούνται εξαιτίας μεταβολών τάσεως ή συχνότητας ρεύματος, όχι όμως και αυτές που οφείλονται σε διακοπές ρεύματος (Καράκωστας 2008: 140-141). Συνεπώς, σε περίπτωση που ανακύψουν οι ζημιές εξαιτίας μεταβολών και απότομων αυξομειώσεων στην τάση ή συχνότητα του ρεύματος, αυτές περιλαμβάνονται στο πεδίο εφαρμογής της ειδικής ευθύνης του άρθρου 6 του Ν. 2251/1994 και στο πλαίσιο αυτό οι καταναλωτές έχουν το δικαίωμα να αξιώσουν αποζημίωση από τον πάροχό τους για τις ζημιές που υπέστησαν.

Επίσης, ως προϊόντα θεωρούνται τα μέλη του ανθρώπινου σώματος και το αίμα. Ειδικότερα, μετά την αφαίρεσή τους από τον άνθρωπο «*αποτελούν τμήματα της απρόσωπης φύσης κινητά πράγματα*», τα οποία για λόγους δημόσιας υγείας και προκειμένου να εξασφαλιστεί η προστασία των συναλλασσομένων αντιμετωπίζονται στο πλαίσιο της ευθύνης του παραγωγού (Καράκωστας 2008: 141). Αξίζει να σημειωθεί ωστόσο ότι σε περίπτωση διαθέσεως μολυσμένου αίματος (π.χ. με το μικρόβιο της ηπατίτιδας ή του AIDS) με αποτέλεσμα την πρόκληση ασθενειών, ο δότης δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί παραγωγός – ακόμα και εάν η διάθεσή έγινε με αντάλλαγμα – και ως εκ τούτου οι σχετικές τράπεζες αίματος κλπ. ευθύνονται με τις διατάξεις για την ευθύνη παραγωγού (Καράκωστας 2008: 141). Ωστόσο, τυχόν ευθύνη του για δόλο ή βαριά αμέλεια πρέπει να αναζητηθεί στις γενικές διατάξεις των αδικοπραξιών (βλ. 914 ΑΚ και 925 ΑΚ).

Δεν ισχύει το ίδιο όμως στην περίπτωση που κατασκευάζεται τεχνητό όργανο ανθρώπινου σώματος (π.χ. βηματοδότης καρδιάς, τεχνητή οδοντοστοιχία κλπ.) από τον τεχνίτη-κατασκευαστή με σκοπό την τοποθέτηση και λειτουργία εντός του ανθρώπινου σώματος. Σε αυτή την περίπτωση, ο τεχνίτης στο πλαίσιο της επαγγελματικής του δραστηριότητας προβαίνει στον σχεδιασμό και παραγωγή ενός νέου πράγματος με σκοπό την υποστήριξη και λειτουργία του ανθρώπινου οργανισμού, με άμεσο αντίκτυπο στην υγεία των ανθρώπων. Η δε χρήση του στο πλαίσιο λειτουργίας του ανθρώπινου οργανισμού καθιστά αναγκαία την γνώση και την παροχή πληροφοριών εκ μέρους του τεχνίτη σχετικά με τις τυχόν ειδικές προφυλάξεις ή/και ειδικές

πληροφορίες σχετικές με την χρήση του προϊόντος τόσο πριν την τοποθέτησή του στον ανθρώπινο οργανισμό όσο και κατά την διάρκεια υποστήριξης αυτού. Σε περίπτωση δε που εντοπισθεί ελάττωμα κατά την χρήση του εν λόγω προϊόντος ο τεχνίτης- κατασκευαστής ευθύνεται ως παραγωγός σε αποζημίωση του ζημιωθέντος καταναλωτή.

Αξίζει να σημειωθεί σε αυτό το σημείο ότι η ένταξη της ευθύνης του παραγωγού τυποποιημένων προϊόντων κατά το δίκαιο των αδικοπραξιών και κυρίως η εφαρμογή των άρθρων 914, 288, 281 του ΑΚ αλλά και του άρθρου 6 του Ν. 2251/1994 σε συνδυασμό με το άρθρο 5 § 1 του Συντάγματος προϋποθέτει υπαίτια παραβίαση εκ μέρους του παραγωγού της οφειλόμενης γενικής υποχρέωσης πρόνοιας έναντι των τρίτων, δηλαδή την υπαίτια παράλειψη της λήψεως από τον παραγωγό όλων των καταλλήλων μέτρων προστασίας των τρίτων από τους κινδύνους που δημιουργεί η κυκλοφορία του προϊόντος, από την οποία (παράλειψη) προκύπτει ελάττωμα του προϊόντος που προκάλεσε αιτιωδώς τη ζημιολόγο προσβολή εννόμου αγαθού (Καλαμπούκα-Γιαννοπούλου 2011: 140-141). Φυσικά στην εν λόγω υποχρέωση περιλαμβάνεται τόσο ο έλεγχος της ελαττωματικότητας του προϊόντος όσο και η υποχρέωση πληροφόρησης των χρηστών, η οποία πρέπει να είναι σαφής ως προς τους ενδεχόμενους κινδύνους προκλήσεως βλάβης ή θανάτου που ελλοχεύει δίχως γενικόλογες περιγραφές καθώς σε αυτή την περίπτωση ο καταναλωτής προσδοκά ότι το προϊόν έχει σχεδιαστεί κατά τέτοιο τρόπο που ευλόγως να αναμένεται ότι είναι ακίνδυνο –εξαιρουμένων των κινδύνων συνυφασμένων με τη φύση του- εφόσον η χρήση του γίνει σύμφωνα με τις οδηγίες και με τον προορισμό του (Βάρκα-Αδάμη 2010: 102). Διαφορετικά, σε περίπτωση παραβίασης της υποχρέωσης πρόνοιας εφαρμόζονται οι διατάξεις περί αδικοπραξίας.

Άλλωστε, κατά την θεωρία και νομολογία, ο καταναλωτής που υπέστη ζημία από κάποιο ελαττωματικό προϊόν, επειδή είναι ξένος προς τη διαδικασία παραγωγής του ελαττωματικού προϊόντος δεν είναι σε θέση να αποδείξει την αιτία του ελαττώματος του προϊόντος που υπήρχε είτε κατά το στάδιο παραγωγής είτε κατά τη θέση του στην κυκλοφορία στην αγορά και έτσι έχει το βάρος να επικαλεστεί και αποδείξει μόνο την αντικειμενικά βλαπτική ελαττωματικότητα του προϊόντος και της ζημίας που επήλθε κατ' αναλογική εφαρμογή του άρθρου 925 ΑΚ. Από την άλλη μεριά ο παραγωγός έχει το βάρος να επικαλεστεί και αποδείξει ότι η ελαττωματικότητα του προϊόντος δεν οφείλεται σε πλημμελή κατασκευή ή συντήρηση αυτού, μέχρι την έξοδο του από την επιχείρηση του ή ότι η τυχόν πλημμέλεια κατασκευής ή συντηρήσεως δεν

οφείλεται σε δικό του πταίσμα ή πταίσμα του προσώπου για το οποίο ευθύνεται σε όλα τα στάδια της κατασκευής (Καράκωστας 2008: 1361 επ.). Αντιθέτως, τα ανωτέρω δεν ισχύουν στην περίπτωση ελαττωμάτων που σχετίζονται με την παροχή οδηγιών χρήσης ή ελαττωμάτων που σχετίζονται με την επισήμανση του κινδύνου από τη χρήση ενός προϊόντος, καθώς σε αυτή την περίπτωση είναι εύκολο για τον ζημιωθέντα να εντοπίσει την έλλειψη ή την ανεπαρκή επισήμανση των κινδύνων ή την παροχή εσφαλμένων ή ανεπαρκών οδηγιών χρήσεως του προϊόντος εξ' αιτίας των οποίων επήλθε το ζημιογόνο αποτέλεσμα με αποτέλεσμα ο ζημιωθείς καταναλωτής να βαρύνεται με την επίκληση και απόδειξη του πιο πάνω ελαττώματος.

Για παράδειγμα, στην περίπτωση των φαρμακευτικών σκευασμάτων και των ιατροτεχνολογικών υλικών, ακόμα και εάν αποδειχθεί ότι η χρήση φαρμάκου ή ιατροτεχνολογικού προϊόντος προξένησε βλάβη στον ασθενή κρίνεται εάν από τα στοιχεία που αναγράφονται στο επίμαχο φύλλο οδηγιών χρήσεως (Φ.Ο.Χ.) του φαρμάκου ή του εμφυτεύσιμου υλικού προκύπτει ότι εμπεριέχεται σε αυτό εξαντλητική επισήμανση και αναφορά όλων των ενδεχόμενων παρενεργειών που ενδεχομένως να προκληθούν από την λήψη του συγκεκριμένου σκευάσματος ή η από την εμφύτευση του συγκεκριμένου υλικού-προϊόντος τόσο σε ασθενείς με συγκεκριμένο ιστορικό ευαισθησίας σε διάφορες ουσίες ή σε πάσχοντες από συγκεκριμένες ασθένειες, όσο και σε ασθενείς χωρίς ιστορικό. Συνεπώς υπό την προϋπόθεση ότι ο παραγωγός τηρεί όλες τις υποχρεώσεις του αναφορικά με το περιεχόμενο του Φ.Ο.Χ. του φαρμάκου με αποτέλεσμα να θέτει σε κυκλοφορία ένα ασφαλές προϊόν τότε απαλλάσσεται από την σχετική ευθύνη.

Άλλωστε, έχει κριθεί ότι η παράλειψη της αναγραφής ότι ορισμένες από τις αναγραφόμενες στο Φ.Ο.Χ. παρενέργειες μπορεί να αποβούν θανατηφόρες για τον ασθενή δεν αρκεί από μόνη της για να καταστήσει ελλιπή την επισήμανση των κινδύνων από την λήψη του φαρμάκου, κατά τα συναλλακτικά χρηστά ήθη και έτσι δεν συντρέχει περίπτωση παραβίασεως της αρχής πρόνοιας δεδομένου ότι ο γιατρός είναι σε γνώση των κινδύνων προκλήσεως θανάτου από τις αναφερόμενες παρενέργειες με βάση την υπάρχουσα βιβλιογραφία, την ενημέρωση του και κυρίως την περίληψη χαρακτηριστικών του προϊόντος (Π.Χ.Π) και συνεπώς σταθμίζει τα δεδομένα κάθε ιατρικού περιστατικού κρίνοντας κατά περίπτωση εάν το φάρμακο μπορεί να είναι αποτελεσματικό για την αντιμετώπιση της συγκεκριμένης νόσου και πρέπει να χορηγηθεί στον

ασθενή ή εάν το ενδεχόμενο προκλήσεως παρενεργειών καθιστά την χορήγηση αυτού μη ενδεδειγμένη (Εφαθ 4187/2006 & Καλαμπούκα-Γιαννοπούλου 2011: 142).

1.3.2.8 Ελάττωμα

Το ελάττωμα αποτελεί βασικό στοιχείο της θεμελίωσης της ευθύνης του παραγωγού, κατ' άρθρο 6 του Ν. 2251/1994. Ως προϋπόθεση της ευθύνης του παραγωγού, το ελάττωμα διαφέρει από πραγματικό ελάττωμα του ενδοσυμβατικού δικαίου και δεν ταυτίζεται πλήρως με το ομώνυμο όρο του δικαίου των δικαιπραξιών (Καράκωστας 2008: 153). Με άλλα λόγια, ελαττωματικό είναι το αδικαιολόγητα επικίνδυνο προϊόν που δημιουργεί συγκεκριμένους κινδύνους για την ζωή, την σωματική ακεραιότητα και την ιδιοκτησία των πολιτών. Αντίθετα δεν μπορεί να θεωρηθεί ελαττωματικό το φύσει επικίνδυνο προϊόν, του οποίου οι κίνδυνοι για την υγεία και την ασφάλεια των πολιτών προέρχονται από τις συνήθεις ιδιότητες του (π.χ. μαχαίρι, εκρηκτικά κλπ., Βαλτούδης 1999: 203).

Αξίζει να σημειωθεί ότι το κριτήριο που εισήγαγε ο Ν. 3587/2007 είναι η προφανής απόδοση, η οποία ερμηνεύεται ως λειτουργικότητα ενός προϊόντος και όχι μόνο ως ασφάλεια (Βαλτούδης 1999: 205). Ως εκ τούτου, κατ' άρθρο 6 παρ. 5 του Ν. 2251/1994 ως ελαττωματικά θεωρούνται τα προϊόντα που δεν είναι αποδοτικά – όχι μόνο ασφαλή – όπως ακριβώς ισχύει και στην περίπτωση του πραγματικού ελαττώματος στο δίκαιο της πώλησης κατά τις διατάξεις του ΑΚ 564 και ΑΚ 535. Αυτό το κριτήριο (της αποδοτικότητας) διευρύνει σε σημαντικό βαθμό την προστασία του καταναλωτή (Βάρκα-Αδάμη 2010: 103) υπό την έννοια ότι το προϊόν που δεν λειτουργεί είναι αδιαμφισβήτητα ελαττωματικό και δημιουργεί ευθύνη για τους υπόχρεους κατά το άρθρο 6 του Ν. 2251/1994 (Καράκωστας 2016: 257).

Αξίζει να επισημανθεί ότι η πρόβλεψη του άρθρου 6 παρ. 5 του Ν. 2251/1994 περιλαμβάνει δύο περιπτώσεις, αφενός μεν (α) τη μη παροχή της προβλεπόμενης απόδοσης σύμφωνα με τις προδιαγραφές του προϊόντος ή/ και αφετέρου (β) τη μη παροχή της προβλεπόμενης απόδοσης και της αναμενόμενης ασφάλειας (Αλεξανδρίδου 2018: 471). Ο νόμος αφήνει αρρυθμιστη μια τρίτη περίπτωση κατά την οποία το προϊόν είναι μεν λειτουργικό αλλά δεν διαθέτει την αναμενόμενη ασφάλεια που επιφέρει το επιθυμητό αποτέλεσμα και ενδεχομένως να υπέχει σοβαρές

παρενέργειες για την υγεία του χρήστη (π.χ. τα φάρμακα, τα καλλυντικά ή συμπληρώματα διατροφής κλπ.). Η απόκλιση των εν λόγω προϊόντων από το γράμμα του άρθρου 6 παρ. 5 του Ν. 2251/1994 υπονομεύει τα συμφέροντα του θύματος. Ως εκ τούτου, με την εφαρμογή του νέου άρθρου 6 παρ. 5 του Ν. 2251/1994 καλύπτεται το κενό και έτσι ως ελαττωματικά προϊόντα νοούνται τα προϊόντα που παρά το γεγονός ότι είναι αποδοτικά δεν προσφέρουν την αναμενόμενη ασφάλεια.

Επισημαίνεται ότι η διαφορά της έννοιας του ελαττώματος του άρθρου 6 του Ν.2251/1994 από το πραγματικό ελάττωμα του ενδοσυμβατικού δικαίου (ΑΚ 534-535) έγκειται στο ότι κατά τις εν λόγω διατάξεις του ΑΚ το πραγματικό ελάττωμα υφίσταται όταν το πράγμα δεν συμβαδίζει με το συμβατικό κείμενο ενώ στην κοινή αδιοπρακτική ευθύνη (914 ΑΚ και 925 ΑΚ) δεν είναι το ελάττωμα που δημιουργεί την ευθύνη αλλά η παράνομη και υπαίτια συμπεριφορά του παραγωγού που θεωρείται υπάρχουσα όταν υφίσταται το ελάττωμα στο προϊόν. Αντιθέτως, στο νόμο για την ευθύνη του παραγωγού το ελάττωμα είναι ανεξάρτητο της παράβασης συγκεκριμένης συναλλακτικής υποχρέωσης και θεμελιώνεται στην έλλειψη της αναμενόμενης ασφαλείας του προϊόντος που αναμένει το καταναλωτικό κοινό (Καράκωστας 2016: 258).

Σε επίπεδο επιστήμης, η σχετική κατηγοριοποίηση των ελαττωμάτων εντοπίζεται (α) στον σχεδιασμό της παραγωγής, (β) στα ελαττώματα κατά την παραγωγική διαδικασία, (γ) στα ελαττώματα στις οδηγίες χρήσης και (δ) στα ελαττώματα που εντοπίστηκαν από την εξέλιξη της τέχνης και της επιστήμης. Ως προς τον σχεδιασμό της παραγωγής επισημαίνεται ότι το ελάττωμα σχετίζεται με τον σχεδιασμό ενός προϊόντος, ήτοι την δομή και τη λειτουργία του. Στις περιπτώσεις που η παραγωγή είναι μαζική το ελάττωμα παρουσιάζεται συνολικά στην παραγόμενη ποσότητα και όχι μεμονωμένα σε ένα προϊόν, π.χ. σιδερωτήρια ρούχων με χειρολαβές που προκαλούν εγκαύματα (Αλεξανδρίδου 2018: 474). Επί της ουσίας, τα ελαττώματα αυτής της ομάδας δεν παρουσιάζονται συχνά και αν εμφανισθούν αντιμετωπίζονται κυρίως με την ανάκληση των εν λόγω εμπορευμάτων από τον παραγωγό.

Σχετικά με την εμφάνιση ελαττωμάτων κατά την διάρκεια της παραγωγής αξίζει να σημειωθεί ότι αυτή λαμβάνει χώρα στην περίπτωση που ο σχεδιασμός των προϊόντων δεν εκτελείται βάσει των επιθυμιών του παραγωγού παρά το γεγονός ότι είναι προσηκών. Έτσι λοιπόν, ενώ ο σχεδιασμός του προϊόντος είναι σωστός κατά τη διάρκεια κατασκευής του προϊόντος ενδεχομένως

να υπάρξει πλημμέλεια ή δυσλειτουργία κατά την διεξαγωγή του τελικού ποιοτικού ελέγχου και πριν την κυκλοφορία του προϊόντος στην αγορά. Κατά συνέπεια, τα εν λόγω προϊόντα εξαιτίας των ελαττωμάτων που διαθέτουν παρεκκλίνουν σαφώς από τις καθορισμένες τεχνικές προδιαγραφές που έχουν διατυπωθεί από τον παραγωγό και ως εκ τούτου δεν παρέχουν την ασφάλεια, την οποία ευλόγως θα περίμενε ο καταναλωτής (Καράκωστας 2008: 155-156).

Για ελάττωμα στις οδηγίες χρήσης γίνεται λόγος όταν ένα προϊόν, αν και σχεδιάστηκε και κατασκευάστηκε ορθά, έχουν δημιουργηθεί κίνδυνοι που σχετίζονται με την χρήση αυτού και δεν επισημαίνονται με τις κατάλληλες οδηγίες ή προειδοποιήσεις (πχ. ανεπιθύμητες ενέργειες στα φάρμακα κλπ.). Σε περίπτωση, λοιπόν, που οι οδηγίες χρήσης δεν περιέχουν πληροφορίες για τυχόν παρενέργειες και κινδύνους ή περιέχουν ανεπαρκείς ή εσφαλμένες πληροφορίες, τότε το προϊόν θεωρείται ελαττωματικό (βλ. ανάλυση υπό 1.3.2.7 ανωτέρω). Τέλος, όταν το ελάττωμα αποκαλύφθηκε από την εξέλιξη της οικείας τέχνης και επιστήμης τότε γίνεται λόγος για μια ιδιότητα του προϊόντος η οποία εντοπίστηκε και αποδείχθηκε από την επιστήμη ζημιογόνα μετά την θέση του προϊόντος στην κυκλοφορία, αν και όταν κατασκευάστηκε θεωρούνταν ασφαλές για την κυκλοφορία του (Αλεξανδρίδου 2018: 474). Δεν είναι ελαττωματικό ένα προϊόν για μόνο το λόγο ότι μεταγενέστερα τέθηκε σε κυκλοφορία άλλο τελειότερο (Φιοράκης 2021: 540).

1.3.2.9 Κριτήρια Διάγνωσης Ελαττώματος ενός προϊόντος

Για να εξακριβωθεί κατά πόσο ένα προϊόν προσφέρει την προβλεπόμενη ασφάλεια, στο άρθρο 6 παρ. 5 του Ν. 2251/1994 εξειδικεύονται οι παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπόψη. Ειδικότερα, τα εν λόγω στοιχεία σχετίζονται με (α) την εξωτερική εμφάνιση του προϊόντος, (β) την εύλογα αναμενόμενη χρησιμοποίηση του προϊόντος και (γ) τον χρόνο κατά τον οποίο τέθηκε το προϊόν σε κυκλοφορία.

Ως προς τον νομοθετικό όρο της «εξωτερικής εμφάνισης του προϊόντος» σημειώνεται ερμηνεύεται διασταλτικά ως «παρουσίαση» του προϊόντος απευθυνόμενη στους καταναλωτές. Με αυτό τον τρόπο περιλαμβάνει ένα σύνολο ενεργειών επί τη βάση των οποίων ένα προϊόν κυκλοφορεί στην αγορά όπως είναι η διαφήμιση, οι ετικέτες και οποιεσδήποτε προωθητικές ε-

νέργειες και πράξεις marketing που συμβάλλουν στην προώθηση του προϊόντος. Από την διαφήμιση λαμβάνεται υπόψη κάθε συγκεκριμένη δήλωση για την ασφάλεια του προϊόντος και όχι οι γενικόλογες ή φανερά υπερβολικές δηλώσεις (Αλεξανδρίδου 2018: 475). Αξίζει εδώ να επισημανθεί ότι με γνώμονα την ασφάλεια των καταναλωτών, τα φάρμακα, λόγω των ιδιαίτερων συστατικών τους και του γεγονότος ότι η χρήση τους έχει άμεσο αντίκτυπο στην υγεία των ανθρώπων, διέπονται από ένα αυστηρό πλαίσιο προώθησης (Ν.Δ. 96/1973, Κ.Υ.Α. 32221/2013 και εγκύκλιοι του Εθνικού Οργανισμού Φαρμάκων), το οποίο επιτρέπει τη διαφήμιση υπό αρκετά αυστηρές προϋποθέσεις.

Στο σημείο αυτό αξίζει να τονισθεί ότι οι οδηγίες χρήσης ενός προϊόντος έχουν κυρίαρχο ρόλο για τον χαρακτηρισμό ή μη της ελαττωματικότητας των προϊόντων. Στην πραγματικότητα, σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται οποιεσδήποτε οδηγίες προφύλαξης, εγκατάστασης ή συναρμολόγησης, προειδοποιήσεις ή συμβουλές που συμπεριλαμβάνονται στη συσκευασία του προϊόντος και πρέπει να είναι εύκολα κατανοητές, πλήρεις και να έχουν αποδοθεί με απόλυτη σαφήνεια (Καράκωστας 2016: 257) ώστε να είναι ευανάγνωστες και εύκολα αντιληπτές από τον τελικό καταναλωτή. Ταυτόχρονα, ο παραγωγός υποχρεούται να γνωστοποιήσει στους καταναλωτές όλες τις τεχνικές και επιστημονικές δυνατότητες προκειμένου να προληφθούν και να αντιμετωπισθούν ενδεχόμενοι κίνδυνοι από την χρήση του προϊόντος.

Περαιτέρω, το επόμενο κριτήριο που λαμβάνεται υπόψη για την διάγνωση ενός ελαττώματος είναι η αναμενόμενη χρησιμοποίησή του. Ως τέτοια χαρακτηρίζεται η αντικειμενικά αναμενόμενη χρησιμοποίησή του, δηλαδή η πιθανή ή κοινωνικά πρόσφορη και όχι μόνο αυτή που είναι σύμφωνη με τον προορισμό του. Εύλογα αναμενόμενη θεωρείται και η προβλέψιμη ή συνήθης κατάχρηση ενός προϊόντος (π.χ. αυτοκινητικό ατύχημα από τον οδηγό του αυτοκινήτου, αντικανονική χρήση ξύλινου παιχνιδιού ή είδους γραφής από τον ενήλικο ή το παιδί κλπ. (Αλεξανδρίδου 2018: 476). Ο παραγωγός υποχρεούται να συνεκτιμήσει αυτού του είδους τους κινδύνους, δηλαδή οφείλει όχι μόνο να τους επισημάνει αλλά και να εξασφαλίσει την τήρηση όλων των απαραίτητων κανόνων ασφαλείας.

Τέλος, για το εάν υφίσταται ή όχι ελάττωμα σε ένα προϊόν κρίνεται ο χρόνος που αυτό έχει τεθεί σε κυκλοφορία (αρ. 6 παρ. 5 εδ. α' Ν. 2251/1994) και όχι ο χρόνος πρόκλησης της ζημιάς. Για αυτό άλλωστε και ο νομοθέτης διακρίνει αυτή την περίπτωση δια της πρόβλεψης «...Δεν

είναι ελαττωματικό ένα προϊόν για μόνο το λόγο ότι μεταγενέστερα τέθηκε σε κυκλοφορία άλλο τελειότερο...». Σε περίπτωση που το προϊόν αποδειχθεί ελαττωματικό μετά την θέση του σε κυκλοφορία, ο παραγωγός υποχρεούται να προειδοποιήσει το καταναλωτικό κοινό και ενδέχεται ο παραγωγός να υποχρεωθεί σε ανάκληση του προϊόντος, εφόσον αυτό απαιτηθεί.

Αξίζει να επισημανθεί ότι η αναφορά των ως άνω κριτηρίων είναι ενδεικτική και δεν περιορίζει την ύπαρξη περισσότερων στοιχείων για τον εντοπισμό ή μη της ελαττωματικότητας ενός προϊόντος. Άλλωστε ο νομοθέτης προβλέπει στο άρθρο 6 παρ. 5 του Ν. 2251/1994 το ενδεχόμενο ύπαρξης εν γένει «ειδικών συνθηκών» υπό τον όρο ότι δεν ανατρέπουν την νομοθετική κατανομή κινδύνων, δηλαδή την νομική φύση και τις προϋποθέσεις της ευθύνης που καθιερώνει επί της αρχής το άρθρο 6 του Ν. 2251/1994. Σε αυτή την κατηγορία, ανήκουν μεταξύ άλλων η φύση και η τιμή του προϊόντος (Αλεξανδρίδου 2018: 477).

Η φύση του προϊόντος συνεκτιμάται όταν η χρήση του συνδέεται με παρενέργειες που αποτελούν ένδειξη ελαττώματος. Εξαίρεση αποτελεί η περίπτωση κατά την οποία το ίδιο το προϊόν καλύπτει ανάγκες που δεν μπορούν να καλυφθούν με άλλο τρόπο (π.χ. φάρμακα κατά του καρκίνου) ή όταν οι καταναλωτές αν και έχουν επίγνωση των παρενεργειών από την χρήση των εν λόγω προϊόντων δεν είναι διατεθειμένοι να μην τα χρησιμοποιήσουν (π.χ. τσιγάρα, αλκοόλ κλπ.). Έτσι λοιπόν, στις περιπτώσεις αυτές που ο κίνδυνος από την χρήση των προϊόντων είναι γνωστός στους καταναλωτές, η υποχρέωση του παραγωγού εξαντλείται στο να μην υπερβεί το όριο των κοινωνικά αποδεκτών κινδύνων και υπό περιστάσεις να ενημερώσει τους καταναλωτές για τους κινδύνους που συνδέονται με την χρήση του προϊόντος αυτού (Αλεξανδρίδου 2018: 477).

Ένα ακόμη κρίσιμο στοιχείο για τον εντοπισμό της αναμενόμενης ασφάλειας είναι η τιμή του προϊόντος. Ειδικότερα, έχει παρατηρηθεί ότι οι απαιτήσεις των καταναλωτών για την ασφάλεια των προσφερόμενων αγαθών ποικίλει ανάλογα με την τιμή τους. Το ακριβότερο προϊόν προσδοκάται να είναι και πιο ασφαλές. Για παράδειγμα, ο καταναλωτής προσδοκά ότι ένα μοντέλο αυτοκινήτου της Mercedes προσφέρει υψηλότερο επίπεδο ασφάλειας από ένα οικονομικότερο μοντέλο της Citroen (Αλεξανδρίδου 2018: 477). Ακόμη όμως και στην πιο φθηνή επιλογή, ο καταναλωτής αναμένει να έχει τα ελάχιστα στοιχεία αναμενόμενης ασφάλειας (π.χ. αποτελεσματικά φρένα στο οικονομικό μοντέλο κλπ.).

1.3.2.10 Ζημία

Η κυρίαρχη προϋπόθεση για την εφαρμογή του άρθρου 6 του Ν. 2251/1994 και την αξίωση αποζημίωσης είναι η πρόκληση ζημίας στον καταναλωτή που έχει κάνει χρήση του ελαττωματικού προϊόντος, δηλαδή η πρόκληση δυσμενούς μεταβολής των υλικών ή άυλων αγαθών ενός προσώπου που προέρχεται από το ελάττωμα ενός προϊόντος (Αλεξανδρίδου 2018: 479). Η ζημία δεν αφορά στην περιουσιακή βλάβη λόγω του ότι το προϊόν είναι χειρότερο από το αναμενόμενο (η εν λόγω ζημία αποκαθίσταται βάσει των διατάξεων για την πώληση) αλλά αφορά στη ζημία που προκύπτει λόγω της ελαττωματικότητας ενός προϊόντος σε άλλα αγαθά του καταναλωτή. Πρόκειται δηλαδή για την αποκατάσταση της περαιτέρω ζημίας του καταναλωτή (Φιοράκης 2021: 542). Απώτερος στόχος του νομοθέτη είναι να αποκατασταθούν οι ζημιές που προκλήθηκαν από την χρήση του ελαττωματικού προϊόντος και έκαστος ζημιωθείς να λάβει τη σχετική αποζημίωση από αυτό.

Κατ' άρθρο 6 παρ. 6 και παρ. 7 του Ν. 2251/1994, όπως ισχύει, προβλέπονται δυο βασικές κατηγορίες ζημιών: (α) η περιουσιακή (αρ. 6 παρ.6 του Ν. 2251/1994) και (β) η μη περιουσιακή (αρ. 6 παρ.7 του Ν. 2251/1994). Στην πρώτη περίπτωση περιλαμβάνονται η ζημία στο πρόσωπο και η υλική ζημιά από βλάβη ή καταστροφή περιουσιακού στοιχείου του θύματος, εκτός του ελαττωματικού προϊόντος. Στην δεύτερη περίπτωση εντάσσεται η χρηματική ικανοποίηση του θύματος λόγω ηθικής βλάβης και ψυχικής οδύνης.

Έτσι λοιπόν, προκύπτει ευκόλως το συμπέρασμα ότι προστατευόμενα έννομα αγαθά είναι η ζωή, σωματική ακεραιότητα, η υγεία, τα πράγματα (εξαιρουμένου του ελαττωματικού προϊόντος) καθώς επίσης και η περιουσία του θύματος, υπό την προϋπόθεση ότι θίγεται λόγω της βλάβης ή της καταστροφής ενός από τα ανωτέρω έννομα αγαθά εξαιτίας του ελαττώματος ενός προϊόντος που κατανάλωσε ο ζημιωθείς. Η άμεση συνεπώς περιουσιακή ζημία που υφίσταται ο καταναλωτής εξαιτίας της ελαττωματικότητας του πράγματος αποκαθίσταται μόνο στο μέτρο που η μείωση της περιουσίας του συνδέεται αιτιωδώς με τη βλάβη ενός από τα προστατευόμενα από το νόμο αγαθά (Καράκωστας 2008: 266). Στην πραγματικότητα, στην περίπτωση που εξαιτίας της ελαττωματικότητας του πράγματος λαμβάνει χώρα ζημία στην εν γένει περιουσιακή κατάσταση του καταναλωτή αυτή καθεαυτή ή αφορά σε τυχόν διαφυγόντα κέρδη του θύματος,

τότε, κατά την νομολογία (βλ. Απόφαση 647/1994 ΕφΑθ.) η εν λόγω ζημία δεν αποκαθίσταται βάσει των διατάξεων περί ευθύνης του παραγωγού. Ωστόσο, έχει νομολογιακά κριθεί ότι αν το ελάττωμα του προϊόντος οδήγησε σε καταστροφή (π.χ. σκεπή της κατοικίας) και λόγω της βλάβης μειώθηκε η περιουσία του ζημιωθέντος δεδομένων των εξόδων αποκατάστασης (πχ. αγορά και τοποθέτηση νέας σκεπής ή μίσθωση άλλης οικίας) τότε η εν λόγω μείωση στην περιουσία του θύματος εμπίπτει στο άρθρο 6 του Ν. 2251/1994 (βλ. απόφαση 989/2004 Α.Π.).

Ειδικότερα, στην περιουσιακή ζημία εντάσσεται η πλήρης αποκατάσταση ζημιά από τον θάνατο και τις σωματικές βλάβες (Φιοράκης 2021: 542), γεγονός από το οποίο προκύπτει ότι το φάσμα προστασίας των διατάξεων περί ευθύνης του παραγωγού ελαττωματικού προϊόντος είναι μεγαλύτερο όταν οι ζημιές επέρχονται στον άνθρωπο. Τούτο άλλωστε προκύπτει και από τη διάκριση των περιπτώσεων που θέτει ο νόμος σχετικά με την αποκατάσταση ζημιών προερχόμενων από βλάβη ή καταστροφή περιουσιακών στοιχείων του ζημιωθέντος, συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματος χρήσης περιβαλλοντικών αγαθών. Κατ' άρθρο 6 παρ. 6 του Ν. 2251/1994, οι εν λόγω ζημιές αποκαθίστανται μόνο εφόσον: (α) προκλήθηκαν σε περιουσιακό στοιχείο άλλο από το ίδιο το ελαττωματικό προϊόν, (β) από τη φύση τους προορίζονται για προσωπική χρήση ή κατανάλωση του ζημιωθέντα και (γ) οι υλικές ζημιές υπερβαίνουν το ποσό των πεντακοσίων Ευρώ (500 €).

Για την πρώτη προϋπόθεση που προβλέπεται στον νόμο, ο παραγωγός ευθύνεται σε αποζημίωση μόνο όταν το ελάττωμα του προϊόντος προκαλεί ζημιές σε περιουσιακά στοιχεία πέρα από το ίδιο το προϊόν («περαιτέρω ζημιές») (Αλεξανδρίδου 2018: 484). Αυτό στην πραγματικότητα σημαίνει ότι οι ζημιές που προκαλούνται στο ίδιο το προϊόν δεν αποκαθίστανται καθώς αυτές προσβάλλουν το διαφέρον εκπλήρωσης του αγοραστή. Με αυτό τον τρόπο, συνάγεται ότι ο νόμος για την ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων, δεν αποκλείει τα δικαιώματα που μπορεί να έχει ο ζημιωθείς, με βάση τις διατάξεις περί ενδοσυμβατικής ή εξωσυμβατικής ευθύνης του κοινού δικαίου (συρροή αξιώσεων). Η ένταξη της ευθύνης του παραγωγού στο αδικοπρακτικό δίκαιο και ειδικότερα η πραγμάτωση της αντικειμενικής υπόστασης των άρθρων 914, 200, 281 και 288 ΑΚ προϋποθέτουν υπαίτια παραβίαση εκ μέρους του παραγωγού υποχρέωσης πρόνοιας ή ασφάλειας, από την οποία προέκυψε το ελάττωμα του πράγματος, που προκάλεσε τη ζημιολόγο προσβολή έννομου αγαθού (Φιοράκης 2021: 545). Με αυτή τη ρύθμιση η πρόβλεψη του άρθρου 9 στοιχ. β εδ. 2 της Οδηγίας 85/374/ΕΟΚ υιοθετείται από το

ελληνικό δίκαιο, κατά το οποίο «ζημία σημαίνει η ζημία ή καταστροφή κάθε περιουσιακού στοιχείου εκτός από το ίδιο το ελαττωματικό προϊόν». Συνεπώς, ο νόμος στοχεύει στην οριοθέτηση των ζημιολογικών συνεπειών που προκαλούνται από την ελαττωματικότητα στα άλλα αγαθά και στην εν γένει περιουσία του καταναλωτή και όχι στο ίδιο το ελαττωματικό προϊόν (Καράκωστας 2016: 262-263). Αξίζει να σημειωθεί ότι η εξαίρεση του ίδιου του ελαττωματικού προϊόντος από την έννοια της ζημίας αναδεικνύει την προσπάθεια συμπλήρωσης των κενών που αφήνουν οι κανόνες του εσωτερικού δικαίου ανάμεσα στην αδικοπρακτική και την συμβατική ευθύνη (Μυλωνάς 1987: 1985).

Έτσι λοιπόν οριοθετείται η εξωσυμβατική ευθύνη του παραγωγού του άρθρου 6 του Ν. 2251/1994 από την συμβατική (Αλεξανδρίδου 2018: 480). Για παράδειγμα, ο παραγωγός ενός ελαττωματικού θερμοσίφωνα που δεν ζεσταίνει το νερό κανονικά, δεν θα ευθύνεται κατά το άρθρο 6 του Ν. 2251/1994 καθώς δεν έχει προκύψει ζημία με την έννοια του εν λόγω άρθρου (Βάρκα-Αδάμη 2010: 110). Ωστόσο, ο ίδιος παραγωγός ευθύνεται σε περίπτωση έκρηξης του θερμοσίφωνα για τις υλικές ζημιές που επήλθαν σε περιουσιακά στοιχεία του καταναλωτή (π.χ. διαμέρισμα ή έπιπλα) τόσο κατά το άρθρο 6 του Ν. 2251/1994 όσο και με τις διατάξεις περί αδικοπρακτικής ευθύνης (ΑΚ 914 και ΑΚ 925), όχι όμως και για τη ζημία από την καταστροφή του ίδιου του θερμοσίφωνα. Η ζημία από την καταστροφή του θερμοσίφωνα θα αποκατασταθεί με βάση τις διατάξεις για τη συμβατική ευθύνη ως ζημία κατά την έννοια των διατάξεων περί πώλησης (ΑΚ 534) (Αλεξανδρίδου 2018: 480) και ο καταναλωτής δύναται να στραφεί κατά του πωλητή αξιώνοντας την ικανοποίηση των σχετικών του δικαιωμάτων, εκτός αν η εγγύηση καλύπτει τη ζημία, οπότε ο ζημιωθείς θα στραφεί κατά του προμηθευτή κατ' άρθρο 5 του Ν.2251/1994.

Σημαντικό ρόλο στα ως άνω διαδραματίζει και η διάκριση μεταξύ του ίδιου του ελαττωματικού προϊόντος και του «άλλου» περιουσιακού στοιχείου, δοθέντος ότι το εφαρμοστέο πλαίσιο προβλέπει ευθύνη για ζημιές σε πρόσωπα και πράγματα όχι μόνο στον τελικό παραγωγό αλλά και στον παραγωγό μέρους πράγματος, π.χ. συστατικού (Καράκωστας 2016: 268). Στην πραγματικότητα, εγείρεται το ερώτημα εάν υφίσταται ζημία σε «άλλο περιουσιακό στοιχείο» πέρα από το ελαττωματικό προϊόν σε περίπτωση που το ελάττωμα που έβλαψε το προϊόν εντοπίζεται σε λειτουργικά οριοθετημένο εξάρτημα του προϊόντος, με συνέπεια όμως την καταστροφή ή

βλάβη του συνολικού προϊόντος (Αλεξανδρίδου 2018: 480). Ως παράδειγμα μπορεί να αναφερθεί η περίπτωση μιας ελαττωματικής μπαταρίας αυτοκινήτου ως αυτοτελές τμήμα ενός προϊόντος που δημιουργεί ανάφλεξη και η οποία έχει ως αποτέλεσμα να καεί το αυτοκίνητο, δηλαδή να προκύψει καταστροφή ή βλάβη του συνολικού προϊόντος (Κορνηλάκης 1990: 201-2011). Σε αυτή την περίπτωση, αν ήθελε υποθεθεί ότι ένα σύνθετο προϊόν όπως το αυτοκίνητο αποτελεί σύνολο συστατικών, τμημάτων ή μερών σύνθετου πράγματος τότε η ευθύνη επεκτείνεται καθώς η ζημία που επήλθε στο ίδιο το αυτοκίνητο εξαιτίας του ελαττώματος συστατικού ή μέρους του πράγματος, ρυθμίζεται από το άρθρο 6 του Ν. 2251/1994 (Καράκωστας 2016: 216) με την παραδοχή ότι το ελάττωμα αναφέρεται σε λειτουργικά αυτοτελές τμήμα του συνολικού προϊόντος (Κορνηλάκης 1990: 209). Αν όμως ήθελε κριθεί ότι το αυτοκίνητο αποτελεί ενιαίο πράγμα, το ελάττωμα που παρουσιάζει η μπαταρία δεν οδηγεί σε ευθύνη του παραγωγού της για τις ζημιές που προκλήθηκαν στο ίδιο το αυτοκίνητο καθώς σύμφωνα με αυτή την άποψη, ελαττωματικό θεωρείται το ενιαίο πράγμα, δηλαδή το αυτοκίνητο ως σύνολο, και ως εκ τούτου η εν λόγω ζημία δεν καλύπτεται από το νόμο (Καράκωστας 2008: 211).

Εν όψει των ανωτέρω, προκύπτει ότι ο ζημιωθείς από ελαττωματικό συστατικό μέρος του προϊόντος (πχ. μπαταρία, φρένα ή ελαστικά αυτοκινήτου) διατηρεί αξίωση αποζημίωσης για την καταστροφή του ενιαίου προϊόντος, δηλαδή του αυτοκινήτου, κατά του παραγωγού του αυτοτελούς τμήματος του συνολικού προϊόντος όπως π.χ. των φρένων, της μπαταρίας ή των ελαστικών (Κορνηλάκης 1990: 209). Άλλωστε, η άποψη αυτή συνάδει και τον προστατευτικό σκοπό της Οδηγίας 85/374/ΕΟΚ βάσει της οποίας γίνεται αποδεκτό ότι ο παραγωγός μέρους σύνθετου πράγματος υπέχει ευθύνη για την ζημία που επήλθε στο σύνθετο πράγμα ή σε άλλα μέρη ή τμήματά του, εξαιτίας της ελαττωματικότητας μέρους του σύνθετου πράγματος (Καράκωστας 2016: 219).

Περαιτέρω, ως προς την δεύτερη προϋπόθεση που θέτει ο νόμος για την πρόκληση υλικής ζημίας σε περιουσιακό στοιχείο, που προορίζεται από τη φύση του για ιδιωτική χρήση ή κατανάλωση και πράγματι χρησιμοποιήθηκε από τον ζημιωθέντα για αυτόν το σκοπό σημειώνεται ότι ο νόμος θέτει δύο βασικές προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά για να στοιχειοθετηθεί ευθύνη του παραγωγού κατ' άρθρο 6 του Ν. 2251/1994. Πιο συγκεκριμένα, το αντικειμενικό κριτήριο που απαιτείται είναι η ζημία να έχει προκληθεί σε περιουσιακό στοιχείο του ζημιωθέντα που να προορίζεται για προσωπική του χρήση ή κατανάλωση ενώ το υποκειμενικό

στοιχείο εντοπίζεται στην πραγματική χρησιμοποίηση του πράγματος από τον ζημιωθέντα για αυτόν τον σκοπό. Εξ αντιδιαστολής γίνεται αντιληπτό ότι εξαιρούνται από την εν λόγω διάταξη οι ζημιές που επέρχονται σε περιουσιακά αγαθά που από τη φύση τους και κατά τις συναλλακτικές συνήθειες προορίζονται για επαγγελματική χρήση ή χρησιμοποιούνται από τον ζημιωθέντα κατά την άσκηση του επαγγέλματός του (Κορνηλάκης 1990: 209). Αυτή η διάταξη όμως είναι άδικη για τα συμφέροντα του ζημιωθέντα καθώς με αυτό τον τρόπο εξαιρούνται αδικαιολόγητα από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6 του Ν. 2251/1994 οι συχνές και ουσιώδεις ζημιές από πράγματα επαγγελματικής χρήσης (Αλεξανδρίδου 2018: 481). Ως εκ τούτου, με βάση τα ανωτέρω, ενδεχόμενη διαρροή μια φιάλης υγραερίου και η συνακόλουθη έκρηξη μιας κουζίνας σε κατοικία δημιουργεί ευθύνη κατά το άρθρο 6 του Ν. 2251/1994, ενώ αν ήθελε υποτεθεί ότι η έκρηξη της ίδιας φιάλης λαμβάνει χώρα σε επαγγελματικό χώρο (πχ. κουζίνα εστιατορίου ή ξενοδοχείου) τότε η ευθύνη που δημιουργείται αντιμετωπίζεται με βάσει τις γενικές διατάξεις ΑΚ 914 και 925 και όχι την αντικειμενική ευθύνη του άρθρου 6 του Ν. 2251/1994.

Ως προς την τρίτη προϋπόθεση σχετικά με το χρηματικό ποσό των 500 € που προβλέπεται στο εφαρμοστέο πλαίσιο, τονίζεται ότι ο περιορισμός αυτός τέθηκε από την Κ.Υ.Α. Ζ1-659/2002 (ΦΕΚ Β' 1373/25.10.2002) σε μια προσπάθεια συμμόρφωσης προς τη νομολογία του ΔΕΚ (πλέον ΔΕΕ) και συγκεκριμένα της 25/04/2002, C-154/00, Επιτροπή ΕΚ κατά Ελληνικής Δημοκρατίας (Αλεξανδρίδου 2018: 482). Αντίστοιχη προσέγγιση είχε το ΔΕΕ και στην περίπτωση της Γαλλίας με την απόφασή του στην υπόθεση C-52/2000 Επιτροπή κατά Γαλλικής Δημοκρατίας (Καράκωστας 2016: 275). Η σχετική παράλειψη αποτελούσε πρόθεση του νομοθέτη να διατηρήσει ένα υψηλό επίπεδο προστασίας για το καταναλωτικό κοινό παρά το γεγονός ότι δεν υφίστατο καμία σχετική δυνατότητα απόκλισης. Όμως, η συγκεκριμένη παράλειψη θεωρήθηκε παράβαση των υποχρεώσεων που προκύπτουν από το άρθρο 9 εδ.1 στοιχ. β' της Οδηγίας 85/374/ΕΟΚ και έτσι, σε συμμόρφωση με την ως άνω απόφαση του ΔΕΕ εισήχθη το ποσοτικό όριο και πλέον στο ελληνικό δίκαιο προβλέπεται ότι η ζημιά καλύπτεται μόνο εφόσον υπερβαίνει τα 500€ (Καράκωστας 2016: 276).

Πέρα από τα ανωτέρω, αξίζει να τονισθεί ότι ο όρος ζημιά του άρθρου 6 του Ν. 2251/1994 περιλαμβάνει και τη μη περιουσιακή ζημιά, δηλαδή την ηθική βλάβη που υπέστησαν τα πρό-

σωπα είτε λόγω θανάτου ή σωματικών βλαβών είτε λόγω βλάβης ή καταστροφής κάθε περιουσιακού τους στοιχείου, εξαιρουμένου του προϊόντος που διαθέτει το ελάττωμα (Καράκωστας 2016: 276). Άλλωστε, για να περιληφθεί η μη περιουσιακή βλάβη στην πραγματικότητα αναφερόμαστε σε ζημιά υπό την ευρεία έννοια που αφορά στην βλάβη αγαθών που συνδέονται με την προσωπικότητα του ατόμου, όπως η ζωή, η υγεία, η ελευθερία, η τιμή και η σωματική, ψυχική και κοινωνική έκφραση του προσώπου. Τόσο στη θεωρία όσο και στη νομολογία γίνεται λόγος για ηθική βλάβη εντός της οποίας περιλαμβάνεται κάθε ζημιά αγαθού το οποίο δεν δύναται να αποτιμηθεί άμεσα σε χρήμα και συνδέεται με την προσωπικότητα του ατόμου. Συνεπώς, αντίστοιχα με τον όρο ηθική ζημιά απαντάται κάθε απώλεια ή απομείωση αγαθών που δεν διαθέτουν αποτιμητή αξία (Βενιέρης 2007: 1241).

Προκειμένου να αποκατασταθεί η ζημιά που προκλήθηκε στον ζημιωθέντα, αυτός έχει την δυνατότητα να αξιώσει αποζημίωση για ηθική βλάβη. Η εν λόγω δυνατότητα έχει ως σκοπό την επαναφορά του προσώπου στην αρχική του κατάσταση σωματικά, ψυχικά και πνευματικά σαν μην είχε λάβει χώρα το ζημιογόνο γεγονός με σκοπό την αποκατάσταση της ψυχικής ισορροπίας του. Κατ' εφαρμογή του άρθρου 6 του Ν. 2251/1994 όπως ισχύει, η ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικού προϊόντος περιλαμβάνει και τις περιπτώσεις ηθικής βλάβης και ψυχικής οδύνης του ζημιωθέντος, κάτι που βεβαίως βελτιώνει τη θέση του ασθενέστερου ζημιωθέντος καταναλωτή (Καράκωστας 2016: 277). Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι πλέον αυτός έχει την δυνατότητα να αναζητήσει τη χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης που υπέστη βάσει της αντικειμενικής ευθύνης του άρθρου 6 του Ν. 2251/1994. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο αστικό δίκαιο έχει επικρατήσει ότι η αποζημίωση λόγω ηθικής βλάβης έχει αποκαταστατική λειτουργία, κάτι που από το δίκαιο προστασίας του καταναλωτή απαντάται στην αποκατάσταση της ισορροπίας των ηθικών και κοινωνικών αγαθών του θύματος. Αυτό στην πραγματικότητα σημαίνει ότι η συγκεκριμένη διάταξη δεν έχει ως στόχο την τιμωρία ή την επιβολή κύρωσης (punitive damages κατά το αγγλοσαξονικό δίκαιο) αλλά την επαναφορά της κοινωνικής και δικαιοκτικής ισορροπίας αντισταθμίζοντας τη βλάβη της προσωπικότητας του ζημιωθέντος καταναλωτή και ενισχύοντας τυχόν προσβολές της προσωπικότητας του (Βενιέρης 2007: 1256-1257).

Για αυτό το λόγο, υποστηρίζεται ότι η αποζημίωση λόγω ηθικής βλάβης πρέπει να σχετίζεται με την επιδίκαση ποσού ικανού να επαναφέρει τα έννομα αγαθά που έχουν προσβληθεί στην

αρχική τους κατάσταση. Ως εκ τούτου, κρίσιμο κρίνεται σε πρώτο στάδιο να αναζητηθούν μόνο οι περιουσιακές επιπτώσεις της ηθικής βλάβης και δια της αποκατάστασής τους να επιτευχθεί η οιονεί *in natura* επούλωση αυτής (της ηθικής βλάβης) με σκοπό η απόδοση της χρηματικής ικανοποίησης να εκπληρώσει την αποστολή της αποφεύγοντας το ενδεχόμενο απειλής της ασφάλειας του δικαίου (Καράκωστας 2016: 279). Τυχόν συνέπειες της ηθικής προσβολής στην εν γένει περιουσία του θύματος συνιστούν βασικά στοιχεία που οδηγούν στην επιμέτρηση της ζημίας, σε αντίθεση με άλλες συναισθηματικές και ψυχολογικές επιπτώσεις που οδηγούν σε αβεβαιότητα τον δικαστή ουσίας, ο οποίος θα πρέπει να στηριχθεί στα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης με σκοπό η επιδίκαση της χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης να είναι ανάλογη και σχετική με το είδος και την έκταση τη βλάβης που έχει υποστεί ο ζημιωθείς, τις ιδιαίτερες προσωπικές και οικονομικές συνθήκες ζημιώσαντος και ζημιωθέντος, τις συνθήκες με τις οποίες τελέστηκε η αδικοπραξία, τον βαθμό υπαιτιότητας του παραγωγού, την τυχόν συνυπαιτιότητα του ζημιωθέντος και τη συνακόλουθη συμπεριφορά παραγωγού και ζημιωθέντος.

1.3.2.11   Αιτιώδης Σύνδεσμος Ελαττώματος- Ζημίας

Βασικό στοιχείο για την εφαρμογή του άρθρου 6 του Ν. 2251/1994 αποτελεί ο αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ ελαττώματος και ζημίας. Αυτό δηλαδή που θα πρέπει να αποδείξει ο καταναλωτής είναι ότι η ζημιά που υπέστη είναι αποτέλεσμα ενός συγκεκριμένου ελαττώματος που είναι πρόσφορο για την επέλευση του ζημιογόνου αποτελέσματος υπό την έννοια ότι εάν αυτό το ελάττωμα δεν υπήρχε δεν θα είχε επέλθει και η ζημιά (Μυλωνάς 1987: 1987).

Αξίζει να αναφερθεί ότι επί της αρχής η ύπαρξη της ζημίας, του ελαττώματος του προϊόντος αλλά και του αιτιώδους συνδέσμου που υφίσταται μεταξύ τους συνιστούν πραγματικά ζητήματα και ιδίως ως προς το ελάττωμα απαιτούνται ορισμένες φορές ειδικές τεχνικές γνώσεις από την πλευρά του καταναλωτή. Για αυτό το λόγο, η νομολογία για να βελτιώσει τη θέση του ζημιωθέντος περιορίζεται στην εκ μέρους του απόδειξη της ύπαρξης του ελαττώματος κατά το χρόνο χρήσης του πράγματος χωρίς να απαιτείται απόδειξη περί του χρόνου κατά τον οποίο το προϊόν έφυγε από το στάδιο της παραγωγής (Καράκωστας 2008: 69).

Η προϋπόθεση του αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ του ελαττώματος του προϊόντος και της ζημίας που έχει δημιουργηθεί εξ αυτού του λόγου προκύπτει σαφώς από την γραμματική ερμηνεία του άρθρου 6 παρ. 1 του Ν. 2251/1994 βάσει του οποίου «ο παραγωγός ευθύνεται για κάθε ζημία που οφείλεται σε ελάττωμα του προϊόντος του». Δυνάμει της εν λόγω πρόβλεψης, ο παραγωγός οφείλει να αποκαταστήσει όλες τις ζημίες που αποδίδονται στο ελάττωμα του δικού του προϊόντος. Βάσει αυτού, έχει κριθεί νομολογιακά από τα δικαστήρια κρατών-μελών της Ε.Ε. ότι ευθύνη για την πρόκληση ασθενειών από το κάπνισμα έχουν οι ίδιοι οι καπνιστές κυρίως διότι δεν ήταν δυνατό από τα δικαστήρια να εδραιωθεί «ελάττωμα» του προϊόντος και να καταλογισθεί ευθύνη στον παραγωγό (Καράκωστας 2016: 260).

Ειδικότερα, όπως θεωρήθηκε από τα δικαστήρια κρατών-μελών της Ε.Ε., πράγματι υφίσταται αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ καπνίσματος και επέλευσης ασθενειών στα πρόσωπα αλλά αυτό που απουσιάζει είναι το ελαττωματικό προϊόν καθώς κρίθηκε ότι η ζημία που προκαλείται στην υγεία του καταναλωτή από το κάπνισμα αποτελεί γεγονός το οποίο εκ των προτέρων γνωρίζει και στο οποίο συναινεί όταν αποφασίζει να χρησιμοποιήσει το προϊόν. Ως εκ τούτου, αυτή η γνώση και η συναίνεση του δεν καθιστούν το προϊόν ελαττωματικό εξ' αυτού του λόγου με αποτέλεσμα τελικά να μεταφέρεται η ευθύνη από τον παραγωγό στον καταναλωτή (Καράκωστας 2016: 260). Το αντίθετο βεβαίως συμβαίνει στα δικαστήρια των Η.Π.Α. που ήδη από τη δεκαετία του 1950 έχουν καθιερώσει την ευθύνη του παραγωγού χωρίς πταίσμα (Δελούκα-Ιγγλέση 2014: 157) με την επιδίκαση υπέρογκων αποζημιώσεων στα θύματα.

Η αιτιώδης συνάφεια μεταξύ ελαττώματος και ζημίας εξειδικεύεται με βάση τα γενικώς υποστηριζόμενα και έτσι απαιτείται το ελάττωμα να είναι πρόσφορη αιτία (*causa adaequata*) επέλευσης της ζημίας (Αλεξανδρίδου 2018: 485). Το ελάττωμα αποτελεί πρόσφορη αιτία εάν πριν από την εμφάνιση της ζημίας έχει αξιολογηθεί αντικειμενικά – κατά τα διδάγματα της κοινής πείρας – ότι το ελάττωμα έχει ως στόχο να διευκολύνει την πρόκληση της συγκεκριμένης ζημίας (αντικειμενική *a posteriori* πρόγνωση) (Αλεξανδρίδου 2018: 485-486). Ωστόσο, πρέπει να γίνει σαφές ότι στον παραγωγό δεν καταλογίζονται τυχαία γεγονότα, δηλαδή γεγονότα του γενικού κινδύνου της ζωής. Αυτά βαρύνουν το πρόσωπο στο οποίο εμφανίζονται (Αλεξανδρίδου 2018: 485-486). Εξάλλου ο ενάγων είναι αυτός που οφείλει να αποδείξει την ύπαρξη αιτιώδους σχέσεως μεταξύ ελαττώματος και της ζημίας ή του κινδύνου και του ατυχήματος που προκλήθηκε (Καράκωστας 2016: 261).

Αν η ζημία του ενάγοντος προκλήθηκε από την σύμπραξη συγχρόνως ή διαδοχικά περισσότερων υπόχρεων του άρθρου 6 του Ν. 2251/1994, χωρίς να προκύπτει με σαφήνεια τίνος το ελάττωμα οδήγησε στην επέλευση της ζημίας, τότε εφαρμόζεται αναλογικά το ΑΚ 926 εδ. β΄, δυνάμει του οποίου οι περισσότεροι υπόχρεοι ευθύνονται εις ολόκληρον έναντι του ενάγοντος ζημιωθέντος χωρίς να ενδιαφέρει ο βαθμός της αιτιώδους συμβολής καθενός (περίπτωση «πιθανής» ή «διαζευκτικής αιτιότητας»). Για παράδειγμα, ζημιά σε ασθενή από την κατανάλωση δυο ελαττωματικών φαρμάκων, χωρίς να είναι δυνατό να αποδειχθεί εργαστηριακά ποιο από τα δυο φάρμακα οδήγησε στην πρόκληση ζημίας στον ασθενή (Αλεξανδρίδου 2018: 486).

Στην περίπτωση που οι ζημιωθέντες είναι περισσότεροι και δεν μπορούν να αποδείξουν από ποιο ελαττωματικό προϊόν ζημιώθηκαν, τότε το ως άνω άρθρο ΑΚ 926 εδ. β΄ δεν εφαρμόζεται ούτε αναλογικά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση που εμφανίσθηκε στις Η.Π.Α. από το 1947 έως το 1971 όταν οι έγκυες γυναίκες έλαβαν ένα οιστρογόνο με την ονομασία DES το οποίο θα είχε θετική επίδραση στην ομαλή εξέλιξη της γέννας. Εκείνη την περίοδο το εν λόγω φαρμακευτικό προϊόν το κατασκεύαζαν περίπου 200-300 φαρμακευτικές επιχειρήσεις. Ωστόσο, από τα νεογνά που γεννήθηκαν διαπιστώθηκε ότι κορίτσια ηλικίας 12-20 εμφάνισαν ένα σπάνιο είδος καρκίνου το οποίο, όπως αποδείχθηκε, οφειλόταν στη λήψη του οιστρογόνου DES από τις μητέρες. Στο πλαίσιο αυτό, ασκήθηκαν αγωγές από τα θύματα, οι περισσότερες από τις οποίες απορρίφθηκαν καθώς οι ενάγουσες δεν μπορούσαν να αποδείξουν ότι το φάρμακο που έλαβαν και το οποίο προκάλεσε τη ζημία προερχόταν από έναν συγκεκριμένο παραγωγό. Αξίζει να σημειωθεί ότι μόνο δύο αγωγές έγιναν δεκτές. Στις συγκεκριμένες περιπτώσεις, τόσο το Ανώτατο Δικαστήριο της Καλιφόρνια όσο και το Εφετείο της Ν. Υόρκης έκριναν λογικό (*reasonable*) να θεωρήσουν αποδεδειγμένη την αιτιώδη σχέση σε βάρος των παραγωγών οι οποίοι είχαν ποσοστό συμμετοχής 90% στην εγχώρια παραγωγή (*substantial share*). Το εν λόγω σκεπτικό – γνωστό ως “*market share liability*” – υιοθετήθηκε με κάποιες τροποποιήσεις από το Ανώτατο Δικαστήριο της Ουάσινγκτον. Η θέση του Ανώτατου Δικαστηρίου ήταν ότι αφενός ότι το μερίδιο συμμετοχής ενός παραγωγού στην αγορά δεν αντιστοιχεί απαραίτητα με το ποσοστό κατανάλωσης του προϊόντος του στην αγορά και αφετέρου την ευθύνη την αναλαμβάνουν οι πιο δυνατοί οικονομικά παίκτες (*deep pocket theory of liability*) χωρίς να υπάρχει κάποιο σχετικό προς τούτο δικαικό έρεισμα ενώ ταυτόχρονα αποκλείεται και η αναγωγή των εναγομένων κατά του πραγματικού δράστη εξαιτίας της αδικαιολόγητης

σύμπραξης περισσότερων υπόχρεων έναντι περισσότερων θυμάτων (Αλεξανδρίδου 2018: 486).

1.4 Η ευθύνη του παραγωγού από τη σκοπιά της αδικοπρακτικής ευθύνης (914επ. ΑΚ)

Η παραγωγή και η διάθεση ελαττωματικών ή/και επικίνδυνων προϊόντων στην αγορά αποτελούν άδικη πράξη και για αυτό τον λόγο οποιαδήποτε τέτοιου είδους συμπεριφορά του παραγωγού ελέγχεται με βάση τις διατάξεις για αδικοπρακτική ευθύνη (914επ. ΑΚ). Η ενσωμάτωση της ευθύνης του παραγωγού για ελαττωματικά προϊόντα στο πεδίο των αδικοπραξιών λαμβάνει χώρα μέσω της διαμόρφωσης των συναλλακτικών υποχρεώσεων που είναι συνδεδεμένες με την εν λόγω δραστηριότητα. Επί της ουσίας, οι συναλλακτικές υποχρεώσεις χαρακτηρίζονται ως παρεπόμενες – σε αντιδιαστολή με τις κύριες υποχρεώσεις παροχής – ή ακόμη ως περαιτέρω υποχρεώσεις ή υποχρεώσεις συναλλακτικής πίστωσης (Καράκωστας 2008: 103). Σε αυτή την περίπτωση γίνεται λόγος για την ελαττωματικότητα που δημιουργεί κινδύνους στον ζημιωθέντα και όχι την ελαττωματικότητα που σχετίζεται με τη χρησιμότητα ή την αξία του προϊόντος (Πουλιάδης 1987: 475). Ως επί το πλείστον, αυτή συνίστανται (α) στην υποχρέωση οργάνωσης της παραγωγής, η οποία ισοδυναμεί με την γενική υποχρέωση πρόνοιας και ασφάλειας, (β) στις συναλλακτικές υποχρεώσεις κατά τον σχεδιασμό του προϊόντος, (γ) στις συναλλακτικές υποχρεώσεις κατά την υπό στενή έννοια παραγωγή του προϊόντος, (δ) στην υποχρέωση πληροφόρησης και παροχής οδηγιών χρήσης και (ε) στην υποχρέωση παρακολούθησης και ανακλήσεως προϊόντος.

Ειδικότερα, η υποχρέωση οργάνωσης περιλαμβάνει όλα τα στάδια διαδικασίας της παραγωγής από τον σχεδιασμό και την προμήθεια πρώτων υλών μέχρι τη θέση σε κυκλοφορία του έτοιμου προϊόντος, συμπεριλαμβανομένων των οδηγιών περί ασφαλούς χρήσεως/κατανάλωσης αυτού. Η εν λόγω υποχρέωση παραμένει σε ισχύ ακόμα και μετά την κυκλοφορία του προϊόντος, στάδιο κατά το οποίο τροποποιείται σε υποχρέωση παρακολούθησης και ανακλήσεως επικίνδυνων εμπορευμάτων. Οι δε συναλλακτικές υποχρεώσεις κατά το στάδιο σχεδιασμού του προϊόντος συνίστανται στα μέτρα που πρέπει να λάβει ο παραγωγός κατά την παραγωγή με σκοπό την πρόληψη κινδύνων που συνδέονται με το εν λόγω προϊόν και ενδέχεται να εμφανισθούν μετά την ολοκλήρωση της παραγωγικής διαδικασίας, ιδίως όταν πρόκειται για περιπτώσεις νέων

προϊόντων για τα οποία δεν υπάρχουν αρκετά διαθέσιμα στοιχεία από την επιστήμη ή την οικεία τέχνη. Κατά την υπό στενή έννοια παραγωγική διαδικασία οι συναλλακτικές υποχρεώσεις του παραγωγού συνίστανται στην εξασφάλιση των επιβαλλόμενων μέσων παραγωγής, τη συνεχή παρακολούθηση των τεχνικών μέσω (μηχανών, εργαλείων κλπ.), τον έλεγχο των προϊόντων από την προμήθεια και εισαγωγή πρώτης ύλης στην επιχείρηση μέχρι και το τελικό στάδιο εξόδου του προϊόντος από αυτή, την συνεχή εποπτεία και παρακολούθηση, την τεχνική ενημέρωση και εκπαίδευση με στόχο να περιοριστούν οι πιθανότητες παρεισφύσεως τεχνικού ή ανθρώπινου λάθους (Καράκωστας 2008: 26-28).

Ως προς το ζήτημα της παροχής πληροφορήσεων και οδηγιών χρήσης του προϊόντος, πρόκειται για μια υποχρέωση που βαρύνει τους παραγωγούς που κατασκευάζουν προϊόντα που των οποίων η χρήση ή η κατανάλωση – άνευ ορθής καθοδήγησης – ενδέχεται να δημιουργήσει ζημιογόνα αποτελέσματα σε ανθρώπους. Όσο πιο επικίνδυνα ή άγνωστα είναι τα προϊόντα αυτά στους καταναλωτές, τόσο πιο έντονη είναι η ανάγκη αναγραφής οδηγιών χρήσεως (λεπτομερής περιγραφή και ανάλυση απευθυνόμενη στο κοινό) καθώς και επισήμανσης ενδεχόμενων παρενεργειών και κινδύνων από την χρήση αυτών (πχ. Φ.Ο.Χ. φαρμάκων) (Αλεξανδρίδου 1989: 47). Η παραβίαση της υποχρέωσης παροχής οδηγιών τελεί σε αιτιώδη συνάφεια με την ζημιά όταν είναι βέβαιο (και όχι απλώς δυνατό) ότι η σύμφωνη με τις οδηγίες χρήση του πράγματος θα απέτρεπε το ζημιογόνο αποτέλεσμα (Καράκωστας 2008: 29).

Οι συναλλακτικές υποχρεώσεις παρακολούθησεως και ανακλήσεως απαντώνται στην εκ μέρους του παραγωγού λήψη όλων των απαιτούμενων επιχειρησιακών και οργανωτικών μέτρων με σκοπό ο κατασκευαστής να βρίσκεται σε συνεχή και διαρκή επαφή με τα προϊόντα που έχουν ήδη τεθεί σε κυκλοφορία στην αγορά. Σε περίπτωση λοιπόν που εντοπισθεί κάποιο ελάττωμα στα εν λόγω προϊόντα, το οποίο δεν ήτο δυνατόν να διαπιστωθεί κατά το στάδιο της παραγωγής, τότε ο παραγωγός οφείλει να ενημερώσει τους καταναλωτές, να παράσχει τις απαιτούμενες οδηγίες και πληροφορίες, να προβεί σε τεχνικές υποδείξεις, ακόμα και να ανακαλέσει ή/και να αποσύρει το προϊόν εάν υφίσταται πιθανότητα σοβαρού κινδύνου (π.χ. ανάκληση φαρμάκων, ανάκληση συμπληρωμάτων διατροφής κλπ.), σε συμμόρφωση με το ισχύον νομοθετικό και κανονιστικό πλαίσιο. Η παραβίαση των υποχρεώσεων του παραγωγού θεμελιώνει το παράνομο της διάταξης 914 ΑΚ ανεξάρτητα από τη μορφή με την οποία εμφανίζεται η απόκλιση από τους συναλλακτικούς κανόνες (Καράκωστας 2008: 49), και μπορεί να λάβει

τη μορφή είτε θετικής πράξης είτε παράλειψης (πχ. ελαττωματικός σχεδιασμός προϊόντος ως θετική πράξη ή ο πλημμελής έλεγχος τελικού προϊόντος προ της κυκλοφορίας του ως παράλειψη).

Εν όψει των ανωτέρω, είναι προφανές ότι το σύστημα αδικοπραξιών συμβάλλει στην ασφάλεια μέσω ενός εκ των υστέρων μηχανισμού. Εκείνοι που προκαλούν τυχόν τραυματισμούς καλούνται να πληρώσουν τα θύματα και η απειλή αυτής της πληρωμής αναγκάζει τους πιθανούς ζημιωθέντες να λαμβάνουν προφυλάξεις για την αποφυγή ατυχημάτων (Paul h. Rubin 2011: 232). Σύμφωνα με τον Geistfeld (2009: 289) ο πωλητής επενδύει στην ασφάλεια μέχρι να μειωθεί το τελευταίο δολάριο που δαπανάται για το αναμενόμενο κόστος τραυματισμού κατά ένα δολάριο. Ένα τέτοιο προϊόν είναι βέλτιστα ασφαλές. Εάν ο πωλητής είναι πλήρως υπεύθυνος για τους τραυματισμούς του καταναλωτή, πωλεί το προϊόν και εγγύηση στην τιμή με τον μαθηματικό τύπο $p + s + r(s)L = P$. Σε αυτή την περίπτωση ο πωλητής πρέπει να ελαχιστοποιεί την πλήρη τιμή, οπότε επιλέγει το βέλτιστο ποσό επένδυσης ασφάλειας s^* . Υπό αυτές τις συνθήκες, είτε ο καταναλωτής είτε ο παραγωγός είναι υπεύθυνος για τη ζημία που προκαλείται από το προϊόν δεν επηρεάζει την ασφάλεια του προϊόντος ή την πλήρη τιμή.

Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι βασικό στοιχείο εφαρμογής της διάταξης 914 ΑΚ είναι η παραβίαση συγκεκριμένου επιτακτικού ή απαγορευτικού κανόνα. Με άλλα λόγια, δεν αρκεί γενικά να λάβει χώρα μια επικίνδυνη συμπεριφορά του παραγωγού αλλά απαιτείται η αναζήτηση και η διαπίστωση συγκεκριμένου κανόνα που επιβάλλει ή απαγορεύει την εν λόγω συμπεριφορά του παραγωγού. Σε αυτή την περίπτωση, εάν η συναλλακτική υποχρέωση καθορίζεται από ουσιαστικό νόμο τότε η διάταξη αυτή πληροί τον λευκό κανόνα της ΑΚ 914. Εάν όμως δεν υφίσταται νομοθετημένος κανόνας δικαίου, τότε η συγκεκριμένη συμπεριφορά εντάσσεται στο πεδίο των συναλλακτικών υποχρεώσεων μέσω των γενικών ρητρών των ΑΚ 281 και ΑΚ 288 (Καράκωστας 2008: 49) βάσει των οποίων τίθενται τα εγγενή όρια της επαγγελματικής ελευθερίας του παραγωγού και καθορίζεται το εύρος της ευθύνης του.

1.5 Ενδοσυμβατική ευθύνη

Πέρα από τις διατάξεις των αδικοπραξιών που αναλύθηκε ανωτέρω, η νομική βάση της ευθύνης του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων βρίσκει έρεισμα και στο δίκαιο των συμβάσεων, ιδίως στην περίπτωση που ο παραγωγός συνδέεται με τον ζημιωθέντα με συμβατικό δεσμό, συνήθως πώληση. Σε αυτή την περίπτωση ωστόσο πρέπει να επισημανθεί ότι ο παραγωγός δεν συνάπτει με τους αγοραστές του προϊόντος του ευθέως σύμβαση πώλησης αλλά με τους ενδιάμεσους εμπόρους ή/και προμηθευτές. Στο πλαίσιο αυτό, προκειμένου να προστατευθεί ο καταναλωτής είναι αποδεκτό στην θεωρία ότι παρά το γεγονός ότι ελλείπει ο συμβατικός δεσμός μεταξύ παραγωγού και καταναλωτή τα συγκεκριμένα πρόσωπα δημιουργούν ένα κοινωνικοοικονομικό σύνδεσμο μεταξύ τους (Καράκωστας 2008: 26).

Στην θεωρία υποστηρίζονται δύο απόψεις: Βάσει της πρώτης άποψης, ο ζημιωθείς καταναλωτής έχει το δικαίωμα να στραφεί κατά του παραγωγού και να αξιώσει αποζημίωση για την ζημιά που έχει υποστεί από την χρήση ελαττωματικού προϊόντος βάσει των διατάξεων περί ενδοσυμβατικής ευθύνης στην περίπτωση που στη σύμβαση μεταξύ του παραγωγού και του πωλητή του προϊόντος δημιουργείται προστασία υπέρ τρίτων (Καράκωστας 2008: 26). Αξίζει να σημειωθεί ότι οι υποχρεώσεις προστασίας δεν σχετίζονται με την εκπλήρωση της οφειλόμενης παροχής αλλά με την εξασφάλιση του προσωπικού και περιουσιακού *status quo* του καταναλωτή, ακόμα και τρίτων προσώπων σε ορισμένες περιπτώσεις. Ως εκ τούτου, στα εν λόγω πρόσωπα παρέχεται προστασία από ζημίες που έχουν υποστεί σε δικαιώματα ή έννομα αγαθά που δεν έχουν έρεισμα σε αμιγώς συμβατικά κείμενα, κατ' εφαρμογή των γενικών αρχών της καλής πίστης τα άρθρα ΑΚ 281 και ΑΚ 288 (Καράκωστας 2008: 26-28).

Βάσει της δεύτερης άποψης που υφίσταται σε θεωρητικό επίπεδο, η ευθύνη του παραγωγού δεν βασίζεται στην ενοχική σύμβαση μεταξύ του τελευταίου με τον πωλητή αλλά στον οιονεί συμβατικό δεσμό που έχει δημιουργηθεί μεταξύ παραγωγού και τελικού αποδέκτη του προϊόντος (Καράκωστας 2008: 27). Αξίζει να επισημανθεί ότι ως προς το εν λόγω ζήτημα, η νομολογία των γερμανικών δικαστηρίων έχει βασίσει την ευθύνη του παραγωγού στη σύμβαση εγγύησης μεταξύ παραγωγού και τελικού αποδέκτη του προϊόντος (Καράκωστας 2008: 32). Ο παραγωγός είναι ελεύθερος να διαμορφώσει ο ίδιος το περιεχόμενο της «εγγύησης» του προϊόντος και η ευθύνη του περιορίζεται μόνο στην αποκατάσταση του ελαττώματος του πράγματος, δηλαδή στην επισκευή ή στην αντικατάστασή του.

Σε επίπεδο εσωτερικού δικαίου σχετικά με τις αξιώσεις του καταναλωτή που προκύπτουν από την ενδοσυμβατική ευθύνη που έχει ο παραγωγός, πρέπει να αναφερθεί ότι εφαρμοστέες είναι όχι μόνο οι ειδικές διατάξεις του άρθρου 6 του Ν.2251/1994 αλλά και οι περί πώλησεως διατάξεις (ΑΚ 534-558) του Αστικού Κώδικα (Βάρκα-Αδάμη 2010: 125). Δυνάμει των εν λόγω διατάξεων του ΑΚ, ευθύνη του πωλητή πράγματος υφίσταται όταν αυτό είναι ελαττωματικό (και συγκεκριμένα διαθέτει πραγματικό ελάττωμα) ή απουσιάζουν από αυτό συνομολογημένες ιδιότητές του (Καράκωστας 2016: 291). Όπως έχει υποστηριχθεί από τη νομολογία, αν το τελικό προϊόν ή κάποιο συστατικό του έχει σχεδιασθεί ώστε να προσφέρει ασφάλεια το οποίο τελικά δεν συμβεί με αποτέλεσμα το θάνατο, την καταστροφή ή την βλάβη περιουσιακών στοιχείων του καταναλωτή τότε το προϊόν τεκμαίρεται ελαττωματικό.

Αξίζει να επισημανθεί ότι η έννοια του πραγματικού ελαττώματος αφορά στην ατέλεια του πράγματος, ήτοι στο γεγονός ότι αυτό διαφέρει προς το χειρότερο από τη φυσιολογική του κατάσταση, το οποίο – ανεξαρτήτως της αιτίας που την προκαλεί – έχει αρνητική επίδραση στην εν γένει αξία του πράγματος ή/και τη χρησιμότητα αυτού του από τον καταναλωτή (Απόφαση 8/2016 ΠολΠρ Ρόδου). Σχετικά με τις συνομολογημένες ιδιότητες του πωλούμενου πράγματος, όπως έχει σημειωθεί στην νομολογία, αυτές υφίστανται μόνο όταν ο πωλητής έχει προβεί σε δήλωση την οποία έχει αποδεχτεί ο καταναλωτής και η οποία φέρει «*την ύπαρξη ορισμένων και συγκεκριμένων τεχνικών ιδιοτήτων ή προσόντων του αντικειμένου της σύμβασης και την ανάληψη ευθύνης αυτού που δηλώνει την ύπαρξη των ιδιοτήτων αυτών και τις συνέπειες της έλλειψής τους*».

Κατ' εφαρμογή των άρθρων ΑΚ 540 και ΑΚ 543, σε μια τέτοια περίπτωση ο καταναλωτής έχει το δικαίωμα να αξιώσει (α) διόρθωση ή αντικατάσταση του πράγματος (β) μείωση του τιμήματος (γ) υπαναχώρηση από τη σύμβαση, άνευ ύπαρξης πταίσματος του πωλητή, (δ) αποζημίωση (Καράκωστας 2016: 293) και (ε) περαιτέρω αποκατάσταση ζημιών. Άλλωστε, όταν αποδεικνύεται ότι το ελάττωμα οφείλεται στην παραβίαση συμβατικής υποχρέωσης του παραγωγού με παράνομη ενέργεια και πταίσμα του πωλητή σχετιζόμενο με πραγματικό ελάττωμα, τότε ταυτόχρονη εφαρμογή έχουν οι διατάξεις για αδικοπρακτική και ενδοσυμβατική ευθύνη (Βάρκα-Αδάμη 2010: 126-127). Τυχόν επιπλέον ζημιές που προκύπτουν εξαιτίας της βλάβης

που προκαλεί το ελάττωμα σε έτερα έννομα αγαθά του καταναλωτή ρυθμίζονται από τις διατάξεις περί αδικοπραξιών και την ειδική ευθύνη που απορρέει από το άρθρο 6 του Ν.2251/1994.

1.6 Ευθύνη από Διακινδύνευση

Σύμφωνα με τη θεωρία, η ευθύνη του παραγωγού αποτελεί ευθύνη από διακινδύνευση υπό την έννοια ότι όποιος δημιουργεί ή διατηρεί ιδιαίτερο κίνδυνο οφείλει να αποκαταστήσει τις ζημιές που προκαλούνται από την πραγμάτωση του κινδύνου και την συνακόλουθη επέλευση της ζημίας (Βαλτούδης 1999: 82-86). Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα διαπλάσθηκε στη διεθνή νομική ορολογία ένα νέο κριτήριο καταλογισμού για τις ζημιές που οφείλονται στις πηγές ιδιαίτερων κινδύνων του σύγχρονου τεχνικού πολιτισμού, αυτό της «ευθύνης από διακινδύνευση» (*risk liability*) και τους οποίους πολλές φορές δεν μπορούν να αποφύγουν οι πολίτες εξαιτίας της σύγχρονης δομής και οργάνωσης της κοινωνίας. Ως «ιδιαίτερος κίνδυνος» που δικαιολογεί την επιβολή (ανεξάρτητα από την ύπαρξη υπαιτιότητας) της ευθύνης από διακινδύνευση χαρακτηρίζεται ο κίνδυνος (α) που δεν είναι δυνατόν να ελεγχθεί με επίδειξη της συνήθους επιμέλειας και (β) που απειλεί άτομα που είναι εξαναγκασμένα λόγω των σύγχρονων κοινωνιών να εκτεθούν στο συγκεκριμένο κίνδυνο (Κορνηλάκης 1990: 206). Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη στην θεωρία δεν απαιτείται παράνομη και υπαίτια συμπεριφορά ούτε στην διαπίστωση μεμονωμένων ελαττωμάτων ούτε στην ύπαρξη ελαττωμάτων εξαιτίας εσφαλμένου σχεδιασμού κατά την παραγωγή. Αρκεί ο κίνδυνος να έχει λάβει χώρα ανεξάρτητα από το αν παρεμβάλλεται μια παράνομη πράξη που εν τέλει τον δημιούργησε ώστε να στοιχειοθετηθεί ευθύνη από διακινδύνευση για τον παραγωγό κατ' άρθρο 6 παρ. 8 εδ. δ' του Ν. 2251/1994 (Βαλτούδης 1999: 99).

Ακόμα, κατά την κρατούσα άποψη, η ευθύνη από διακινδύνευση εξυπηρετεί κυρίως τους σκοπούς της διανεμητικής δικαιοσύνης υπό την έννοια ότι αποσκοπεί στην κάλυψη και αποκατάσταση των κοινωνικών αναγκών του κάθε ατόμου ή/και του κοινωνικού συνόλου κατανέμοντας τα αγαθά στους πολίτες σύμφωνα με αξιολογικά στοιχεία ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες (Βαλτούδης 1999: 109). Αντιθέτως, στην περίπτωση της ευθύνης από αδικοπραξία επιδιώκεται η επανορθωτική δικαιοσύνη, υπό την έννοια της αποκατάστασης της ισότητας παροχής-αντιπαροχής στο δίκαιο των συμβάσεων, της ζημίας στο δίκαιο των αδικοπραξιών και

του πλουτισμού στην περίπτωση εφαρμογής των διατάξεων περί αδικαιολόγητου πλουτισμού. Έτσι λοιπόν, προκύπτει ότι στοιχειοθετείται ευθύνη του παραγωγού από διακινδύνευση ως κριτήριο καταλογισμού. Επί της ουσίας, το στοιχείο της διακινδύνευσης είναι ο σύνδεσμος μεταξύ του παραγωγού και των ζημιών που επιφέρουν τα ελαττωματικά του προϊόντα θεσπίζοντας ένα ολοκληρωμένο σύστημα ευθύνης στο άρθρο 6 του Ν. 2251/1994 (Βαλτούδης 1999: 114).

1.7 Λόγοι Απαλλαγής από την ευθύνη παραγωγού

Στο πλαίσιο της δίκαιης κατανομής κινδύνων ζημιωθέντος και παραγωγού και σε συμμόρφωση με την 7^η αιτιολογική σκέψη του προοιμίου της Οδηγίας 85/374/ΕΟΚ, ο νομοθέτης προβλέπει περιοριστικά συγκεκριμένους λόγους για τους οποίους ο παραγωγός απαλλάσσεται από την ευθύνη για ελαττωματικό προϊόν. Πρόκειται επί της ουσίας για ενστάσεις που αφορούν τόσο τον παραγωγό όσο και άλλα πρόσωπα που εξομοιώνονται με αυτόν ως προς την ευθύνη για αποζημίωση (Δελούκα-Ιγγλέση 2014: 196) και οι οποίες άλλοτε κατοχυρώνουν βασικές αρχές της ευθύνης από διακινδύνευση και άλλοτε θέτουν όρια στην ρυθμισμένη ευθύνη του άρθρου 6 του Ν. 2251/1994 (Αλεξανδρίδου 2018: 487). Έχει θεωρηθεί ότι πρόκειται για καταχρηστικές ενστάσεις λόγω του δημόσιου στοιχείου τους και για αυτό τον λόγο ο δικαστής δύναται να τις λάβει υπόψη αυτεπαγγέλτως ακόμα και εάν προκύπτουν από τους ισχυρισμούς του ενάγοντος ή από οποιοδήποτε τρίτο που μπορεί να τις επικαλεστεί (Καράκωστας 2008: 255).

Πιο συγκεκριμένα, κατ' άρθρο 6 παρ. 8 του Ν. 2251/1994 ο παραγωγός απαλλάσσεται από την ειδική ευθύνη της εν λόγω διάταξης εάν αποδείξει: (α) τη μη θέση του προϊόντος σε κυκλοφορία, (β) την ανυπαρξία του ελαττώματος κατά τον χρόνο κυκλοφορίας του προϊόντος, (γ) τη μη κατασκευή του προϊόντος με σκοπό τη διανομή του και τη διανομή του στο πλαίσιο της επαγγελματικής του δραστηριότητας, και (γ) ότι όταν το προϊόν κυκλοφόρησε δεν ήταν δυνατή η διαπίστωση του ελαττώματος με βάση το ισχύον επίπεδο επιστημονικών και τεχνικών γνώσεων.

Ως προς την πρώτη περίπτωση πρέπει σημειώνεται ότι για να θεωρηθεί ότι ένα προϊόν τέθηκε σε κυκλοφορία πρέπει να πληρούνται δύο βασικά στοιχεία, ήτοι (α) η βούληση του παραγωγού να το διαθέσει στην αγορά (υποκειμενικό στοιχείο) και (β) η έξοδος του προϊόντος από την

παραγωγική διαδικασία (αντικειμενικό στοιχείο). Σημειώνεται ότι η απώλεια της εξουσίας διάθεσης μπορεί να λάβει χώρα και εντός της σφαίρας δράσης του παραγωγού, για παράδειγμα πώληση του προϊόντος σε έκθεση που διοργανώνεται εντός του εργοστασίου παραγωγής (Αλεξανδρίδου 2018: 488). Εάν ένα ελαττωματικό προϊόν κυκλοφορήσει στην αγορά χωρίς να πληρούνται τα ως άνω κριτήρια – ιδίως το υποκειμενικό -τότε ο παραγωγός απαλλάσσεται από την ευθύνη του βάσει του άρθρου 6 του Ν. 2251/1994, εφόσον αποδείξει ότι δεν έθεσε αυτός ο ίδιος ηθελημένα το προϊόν στην αγορά. Ως εκ τούτου, βασική προϋπόθεση απαλλαγής της ευθύνης του παραγωγού είναι η από μέρους του απόδειξη ότι το προϊόν δεν έφυγε ηθελημένα από τη σφαίρα εξουσίασης του (Δελούκα-Ιγγλέση 2014: 197).

Περαιτέρω, ως προς την δεύτερη περίπτωση αξίζει να σημειωθεί ότι εάν αποδειχθεί ότι το ελάττωμα δεν υφίστατο κατά τον χρόνο που το προϊόν κυκλοφόρησε τότε ο παραγωγός απαλλάσσεται από την ευθύνη προς αποζημίωση του άρθρου 6 του Ν. 2251/1994. Στην πραγματικότητα, σε αυτή την περίπτωση ο παραγωγός πρέπει να αποδείξει ότι το ελάττωμα προέκυψε σε μεταγενέστερο χρόνο, ήτοι μετά την απομάκρυνση του προϊόντος από τις εγκαταστάσεις του και ότι μέχρι να απομακρυνθεί δεν υπήρχε το ελάττωμα (Βάρκα-Αδάμη 2010: 118). Προκειμένου να απαλλαγεί ο παραγωγός από την εν λόγω ευθύνη, φέρει το βάρος της απόδειξης ότι το ελάττωμα δεν μπορεί να αποδοθεί στη δική του σφαίρα ευθύνης και επιρροής είτε με άμεσο είτε με έμμεσο τρόπο (Αλεξανδρίδου 2018: 488).

Τρίτον, ο παραγωγός μπορεί να απαλλαγεί από την ευθύνη του άρθρου 6 του Ν 2251/1994 εάν συντρέχουν σωρευτικά δύο αρνητικές προϋποθέσεις: (α) να μην έχει παράξει το προϊόν με σκοπό την διανομή του καθ' οιονδήποτε τρόπο (πχ. πώληση, χρηματοδοτική μίσθωση κλπ.) και (β) η διανομή να μην έλαβε χώρα στο πλαίσιο άσκησης επαγγελματικής δραστηριότητας του παραγωγού, ήτοι να μην πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της διαρκούς και συστηματικής επιδίωξης βιοπορισμού.

Ακόμα, κατ' άρθρο 6 παρ. 8 περ. δ' του Ν. 2251/1994 ορίζεται ότι ο παραγωγός απαλλάσσεται από την ευθύνη αν αποδείξει ότι το ελάττωμα του προϊόντος οφείλεται στην τήρηση κανόνων αναγκαστικού δικαίου οι οποίοι εξαναγκάζουν τον παραγωγό να λειτουργήσει με ένα συγκεκριμένο είδος παραγωγής, διαμόρφωσης και κατασκευής του τελικού προϊόντος, χωρίς να μπο-

ρεί ο ίδιος να επιλέξει τον τρόπο (Δελούκα-Ιγγλέση 2014: 199). Στην πραγματικότητα, ο παραγωγός δεν διαθέτει καμία ευχέρεια να κατασκευάσει το προϊόν με διαφορετικό τρόπο, πράγμα που σημαίνει είτε ότι θα το κατασκευάσει με τον υποδεικνυόμενο τρόπο ή θα απέχει (Αλεξανδρίδου 2018: 490). Σημειώνεται ότι μεταξύ των κανόνων αναγκαστικού δικαίου και ζημίας του αγοραστή απαιτείται η ύπαρξη αιτιώδους συνδέσμου (Καράκωστας 2016: 285).

Τέλος, η πέμπτη προϋπόθεση που θέτει ο νόμος προκειμένου να θεμελιωθεί απαλλαγή του παραγωγού από την ευθύνη του άρθρου 6 του Ν. 2251/1994 είναι η περίπτωση της ύπαρξης των λεγόμενων «κινδύνων επιστημονικής εξέλιξης» ή «κινδύνων ανάπτυξης». Ειδικότερα, δίνεται στον παραγωγό η δυνατότητα να απαλλαγεί από την ευθύνη για αποζημίωση εάν αποδείξει ότι κατά τον κρίσιμο χρόνο που κυκλοφόρησε το προϊόν στην αγορά υπήρχε αντικειμενική αδυναμία να διαπιστωθεί το συγκεκριμένο ελάττωμα με βάση τα έως εκείνη τη στιγμή επιστημονικά και τεχνικά δεδομένα του συγκεκριμένου παραγωγικού κλάδου σε διεθνές επίπεδο (Δελούκα-Ιγγλέση 2014: 200-201).

Σημειώνεται ότι το υποκειμενικό στοιχείο της αδυναμίας διαπίστωσης του ελαττώματος από τον ίδιο τον παραγωγό εξαιτίας περιορισμένων τεχνικών γνώσεων δεν θεμελιώνει λόγο για απαλλαγή από την ευθύνη του, κυρίως διότι ο παραγωγός διέπεται από τη *«συμφυή συναλλακτική υποχρέωση παρακολούθησης των επιστημονικών και τεχνικών εξελίξεων του κλάδου»* (Καράκωστας 2016: 286). Στο πλαίσιο αυτό, ευλόγως ανακύπτει το ερώτημα για το εάν είναι δυνατή εκ των προτέρων η αντικειμενική ή μη διαπίστωση του ελαττώματος ενός προϊόντος όταν τίθεται στην αγορά. Σχετικά με το εν λόγω ζήτημα, έχει γίνει δεκτό ότι όταν πρόκειται για εγγενώς επικίνδυνα προϊόντα (πχ. ένα φάρμακο για την παρασκευή του οποίου χρησιμοποιείται μια καινούρια χημική σύνθεση), η ελαττωματικότητα ήταν δυνατό να διαγνωσθεί και έτσι παραγωγός δεν μπορεί να απαλλαγεί από την ευθύνη του (Δελούκα-Ιγγλέση 2014: 201). Σε αυτό το σημείο αξίζει να επισημανθεί ότι η αντιμετώπιση του παραγωγού από τη νομοθεσία είναι διαφορετική όταν το ελάττωμα διαπιστώθηκε μετά την κυκλοφορία του εξαιτίας της εξέλιξης της επιστήμης (Αλεξανδρίδου 2018: 491). Σε αυτή την περίπτωση, ακόμα και αν ο παραγωγός δεν προέβη σε παρακολούθηση των προϊόντων του, όπως όφειλε, έχει την δυνατότητα να απαλλαγεί από την ευθύνη του άρθρου 6 του Ν. 2251/1994 αλλά θα εξακολουθεί να ευθύνεται με τις διατάξεις περί αδικοπραξιών (ΑΚ 914), (Καράκωστας 2016: 287).

Πέραν των ανωτέρω, πρέπει να επισημανθεί και η δυνατότητα που δίνεται στον παραγωγό συστατικού ή πρώτης ύλης για απαλλαγή από την ευθύνη για αποζημίωση κατ' άρθρο 6 παρ. 9 του Ν. 2251/1994. Σύμφωνα με την εν λόγω διάταξη «ο παραγωγός συστατικού δεν ευθύνεται και αν αποδείξει ότι το ελάττωμα οφείλεται το σχεδιασμό του προϊόντος στο οποίο το συστατικό έχει ενσωματωθεί ή στις οδηγίες που παρέσχε ο κατασκευαστής του προϊόντος, οπότε παραγωγός θεωρείται ο κατασκευαστής του προϊόντος στο οποίο ενσωματώθηκε το συστατικό». Πρόκειται λοιπόν για λόγο απαλλαγής που δεν αφορά τον παραγωγό του τελικού προϊόντος. Για να απαλλαγεί ο παραγωγός συστατικού ή πρώτης ύλης από την ευθύνη πρέπει να συντρέχει ένα από τα εξής στοιχεία: (α) το ελάττωμα να οφείλεται αποκλειστικά στο σχεδιασμό του τελικού ή του ενδιάμεσου προϊόντος στο οποίο το συστατικό ενσωματώθηκε, και (β) το ελάττωμα να οφείλεται σε εσφαλμένες οδηγίες που παρείχε ο κατασκευαστής του τελικού προϊόντος στον παραγωγό του συστατικού (Δελούκα-Ιγγλέση 2014: 202).

1.7.1 Απαγόρευση Απαλλακτικών Ρητρών

Κατ' άρθρο 6 παρ. 12 του Ν. 2251/1994 κάθε συμφωνία που περιορίζει ή αποκλείει την ευθύνη του παραγωγού έναντι του ζημιωθέντος είναι άκυρη. Τέτοιου είδους συμφωνία περιέχει ρήτρες που αφορούν τα υπόχρεα πρόσωπα και τυχόν περιορισμό της ευθύνης τους, το ύψος της αποζημίωσης ή το εύρος της ζημίας που πρέπει να αποκατασταθεί (Καράκωστας 2016: 288) Η ακυρότητα της ρήτρας ή συμφωνίας είναι σχετική υπέρ του θύματος και δεν λαμβάνεται υπόψη αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο (Δελούκα-Ιγγλέση 2014: 202). Αν και το γράμμα του άρθρου 6 παρ. 12 του Ν. 2251/1994 δεν διακρίνει, γίνεται δεκτό ότι άκυρες είναι μόνο οι συμφωνίες που συνομολογούνται πριν την επέλευση της ζημιάς. Μετά την ζημιά η παραίτηση του θύματος είναι έγκυρη, ακόμα και για ζημιές που κατά τον χρόνο συμφωνίας δεν επήλθαν αλλά προβλέπεται ότι θα επέλθουν στο μέλλον. Η απαλλαγή από την γενική, συμβατική ή αδικοπρακτική ευθύνη, ελέγχεται κατά την διάταξη ΑΚ 332 (Αλεξανδρίδου 2018: 497).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ
Η ΕΥΘΥΝΗ ΠΑΡΑΓΩΓΟΥ ΑΠΟ ΤΗ ΣΚΟΠΙΑ
ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΥΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Υπόθεση της Ο.Α.Δ. είναι η ικανότητα του ανθρώπου να κρίνει και να επιλέγει τις δυνατότητες που του προσφέρει η αγορά με σκοπό να ικανοποιεί τις ανάγκες του με το μικρότερο δυνατό κόστος κατά την αρχή της αποτελεσματικότητας (*efficiency*). Στο πλαίσιο αυτό ο άνθρωπος ως «ορθολογικό όν» με σκοπό πάντα την μεγιστοποίηση (*maximization*) του συμφέροντος και του κέρδους του λαμβάνει υπόψη του τους κανόνες του δικαίου, οι οποίοι λειτουργούν ως κίνητρα προκειμένου να προβεί ή να μην προβεί σε μια συγκεκριμένη πράξη ή άλλως λειτουργούν ως «ένα είδος τιμών (που είναι το κόστος της παραβίασής τους)». Η πιθανή συμπεριφορά είναι το αντικείμενο της οικονομικής ανάλυσης. Και αφενός η μεν «θετική» οικονομική ανάλυση έχει ως αντικείμενο την κατανόηση της επίδρασης των κανόνων του δικαίου στην ατομική συμπεριφορά, αφετέρου η «δεοντική» οικονομική ανάλυση εξετάζει κριτικά το δίκαιο υπό το πρίσμα της ενδεχόμενης μεταρρύθμισής του, με στόχο την αύξηση της οικονομικής – κοινωνικής ευημερίας (*social welfare*) και της αποδοτικότερης χρήσης των μέσων παραγωγής (Ρόκας & Περάκης 2018: 42). Η σχολή αυτή στην πραγματικότητα συγκρίνει την λειτουργία των κανόνων με στόχο την έκβαση αποτελέσματος για το εάν η εφαρμογή ορισμένων κανόνων δικαίου οδηγήσει ή όχι σε καλύτερη και δικαιότερη κατανομή των παραγωγικών συντελεστών σε σχέση με άλλους. Ο δικαστής δηλαδή θα πρέπει να «διορθώσει» την αναποτελεσματική κατανομή των πόρων την οποία προκαλούν οι ατέλειες της αγοράς. Για να κριθεί αυτό λαμβάνεται υπόψη το «κόστος συναλλαγής» («*transaction cost*»), μια έννοια που υποδηλώνει τη δυνατότητα των μερών (αλλά και την απαιτούμενη δαπάνη για) να συναντηθούν και να προβούν σε συμβατική ή και συμβιβαστική διευθέτηση της διαφοράς, ανεξάρτητα από τις νομικές ρυθμίσεις (Ρόκας & Περάκης 2018: 42) .

Σε αυτό το σημείο πρέπει να αναφερθεί ότι σε έναν κόσμο μηδενικών ή χαμηλών συναλλακτικών εξόδων, οι παραγωγικοί πόροι δεν είναι ανεξάντλητοι και για αυτό το λόγο η χρησιμοποίησή τους πρέπει να είναι αποτελεσματική. Στην περίπτωση όμως που τα συναλλακτικά έξοδα είναι απαγορευτικά υψηλά (αν π.χ. ο αριθμός των ενδιαφερόμενων είναι αρκετά μεγάλος ή οι ενδιαφερόμενοι είναι άγνωστοι μεταξύ τους), τότε η αρχική κατανομή δικαιωμάτων και υπο-

χρεώσεων είναι κρίσιμη για την αποτελεσματικότητα της έννομης τάξης: ο νόμος ή τα δικαστήρια πρέπει να καταναείμουν έννομες θέσεις με τρόπο που μεγιστοποιείται η κοινωνική ευημερία (Γέμτος 2003: 62). Ο Ronald Coase στο σχετικό άρθρο του (Coase (1988 [1960])), τόνισε τη σημασία των θεσμών για την αποτελεσματική κατανομή των πόρων (και των δικαιωμάτων) σε μια αγορά που πάσχει από μία κυρίως παθογένεια: το ότι κάθε συναλλαγή έχει κόστος (Χατζής 2006: 66). Το κόστος των συναλλαγών δεν επιτρέπει στους πόρους να μετακινηθούν μέσω των συναλλαγών με αποτέλεσμα να μην δημιουργούνται πλεονάσματα και έτσι να μην αυξάνεται ο πλούτος. Οι σκέψεις του Coase τον οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι ένα οικονομικό μοντέλο κοινωνικά αποδεκτό μέσω του οποίου τα οικονομικά συμφέροντα διαπραγματεύονται το κόστος εσωτερικοποίησης των πιθανών εξωτερικοτήτων με στόχο την αύξηση του πλεονάσματος και της κοινωνικής ευημερίας είναι τελικά αυτό που επικρατεί (Χατζής 2012: 47).

Η συμπλήρωση του θεωρήματος του Coase πραγματοποιήθηκε από τον Δικαστή και Καθηγητή της Νομικής Σχολής του Σικάγο Richard Posner ο οποίος υποστήριξε ότι τα δικαστήρια θα πρέπει να «μιμηθούν» την αγορά υπό συνθήκες μηδενικών συναλλακτικών εξόδων. Θα πρέπει δηλαδή τα δικαστήρια να αναγνωρίσουν το δικαίωμα σε εκείνο το μέρος που θα κατέληγε το δικαίωμα εάν δεν υπήρχαν τα κόστη των συναλλαγών και τα μέρη θα μπορούσαν να διαπραγματευθούν μια συμφωνία. Με αυτό τον τρόπο ένα δικαστήριο μπορεί να κρίνει με αρκετά ικανοποιητική ακρίβεια ποια είναι η κατανομή των πόρων που θα μεγιστοποιήσει τον κοινωνικό πλούτο. Αυτή η απόφαση από τα δικαστήρια λαμβάνει ασφαλώς ως παραδοχή την υποθετική συναίνεση των μερών (*hypothetical consent*). Βέβαια, ο αντίλογος σε αυτή την περίπτωση είναι εύλογος και στην πραγματικότητα αφορά στο ότι η πραγματική συναίνεση είναι εφικτή γιατί κερδίζουν και τα δύο μέρη αλλά σε περίπτωση που το δικαστήριο αναγνωρίζει απευθείας το δικαίωμα σε αυτόν που το αξιολογεί περισσότερο τότε η απόφαση ενδέχεται να έχει διανεμητικές συνέπειες. Το άλλο μέρος δεν θα κερδίσει το ποσοστό του πλεονάσματος που θα πετύχει μετά από μια διαπραγμάτευση εάν του είχε αναγνωριστεί το δικαίωμα από το δικαστήριο. Στην πραγματικότητα το ερώτημα που τίθεται είναι εάν η αποτελεσματική κατανομή πόρων αποτελεί επαρκή λόγο για την απόφαση του δικαστηρίου (Χατζής 2006: 47-48). Σε αυτό το πλαίσιο, ένας άλλος μεγάλος οικονομολόγος ο Guido Calabresi υποστήριξε ότι όταν το δικαστήριο δεν έχει ασφαλή τρόπο για να υπολογίσει τις υποκειμενικές αξιολογήσεις των μερών τότε πρέπει να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την μετακίνηση του δικαιώματος από τα ίδια τα μέρη. Συνεπώς- κατά τον Calabresi- τα δικαστήρια πρέπει να αναγνωρίσουν το δικαίωμα σε εκείνο

το μέρος από όπου μπορεί να μετακινηθεί το δικαίωμα ευκολότερα εάν χρειασθεί. Δεδομένου ότι ο νομοθέτης και τα δικαστήρια δεν γνωρίζουν κατά τεκμήριο τις υποκειμενικές αξιολογήσεις των μερών σκόπιμο κρίνεται να αναγνωρίσουν το δικαίωμα σε εκείνο το μέρος που σε περίπτωση λάθους μπορεί να του το «αγοράσει» πιο εύκολα (Χατζής 2006: 49). Άλλωστε, η βελτίωση της θέσης των συμβαλλόμενων μερών οφείλεται στο πλεόνασμα (*surplus*) που δημιουργείται από την άριστη κατανομή των πόρων (*efficient allocation of resources*) (Χατζής 2003: 5).

Στο δίκαιο των συμβάσεων υπάρχουν δύο θεωρίες κατά την Ο.Α.Δ. Η πρώτη είναι η θεωρία της αποτελεσματικής αθέτησης της σύμβασης -η οποία διατυπώθηκε για πρώτη φορά από τον R. Posner- κατά την οποία όταν η εφαρμογή μιας σύμβασης έχει μεγαλύτερο κόστος συνολικά και για τα δύο συμβαλλόμενα μέρη σε σχέση με το όφελος που θα προκύψει από την καθαυτή εφαρμογή της, τότε το δίκαιο θα πρέπει να επιτρέπει την αθέτηση εξασφαλίζοντας πλήρη αποζημίωση για το δανειστή. Ωστόσο, σύμφωνα με την δεύτερη θεωρία που σχετίζεται με το παράδοξο της αποζημίωσης- και η οποία παρουσιάστηκε από τον οικονομολόγο και Καθηγητή στη Νομική Σχολή του Χάρβαρντ Steven Shavell- στην πραγματικότητα δεν υπάρχει κανένας κανόνας αποζημίωσης που να διασφαλίζει ταυτόχρονα κίνητρα για αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης και κίνητρα για επενδύσεις που να βασίζονται στην ασφάλεια που προσφέρει η ύπαρξη της σύμβασης. Οι δύο λειτουργίες της σύμβασης αυτή της αύξησης του πλούτου και της κατανομής του κινδύνου -κατά τον Steven Shavell- είναι ασυμβίβαστες και ως εκ τούτου αντικρουόμενες μεταξύ τους στο πλαίσιο μιας σύγχρονης κοινωνίας (Χατζής 2010: 3202). Η αθέτηση της σύμβασης είναι αποτελεσματική υπό τις δύο ακόλουθες βασικές παραδοχές: (α) το αγαθό καταλήγει σ' αυτόν που το αξιολογεί περισσότερο και (β) αυτός που δέχτηκε την υπόσχεση (*promisee*) αποζημιώνεται πλήρως (*full compensation*) από αυτόν που υποσχέθηκε (*promisor*). Από πολύ νωρίς ο Steven Shavell διέκρινε την ασυμβατότητα των δύο λειτουργιών της σύμβασης η οποία κατά βάση εκδηλώνεται στους κανόνες αποζημίωσης. Ο κάθε υποψήφιος κανόνας μπορεί να πετύχει έναν μόνο από τους δύο στόχους, δηλαδή (α) είτε να προωθεί την αύξηση του πλούτου και να εξασφαλίσει αποτελεσματική κατανομή των πόρων ενισχύοντας την αποτελεσματική αθέτηση της σύμβασης, (β) είτε να προωθεί την κατανομή του κινδύνου στοχεύοντας στην ασφάλεια των συναλλαγών ενθαρρύνοντας τις επενδύσεις που βασίζονται στην εμπιστοσύνη που δημιουργεί η προοπτική εκτέλεσης μιας σύμβασης (*reliance*) (Χατζής 2010: 3212). Ωστόσο μέσα από τη θεωρία και την πράξη έχει αποδειχθεί ότι σε καμία

περίπτωση δεν μπορεί ένας κανόνας δικαίου να ενισχύσει ταυτόχρονα την αποτελεσματική αθέτηση μιας σύμβασης και τις επενδύσεις. Για αυτό πρέπει να βρεθεί μια ισορροπία μεταξύ των δύο. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί είτε με μια προσυμφωνημένη αποζημίωση που τα μέρη ορίζουν στη σύμβαση (*liquidated damages*) (και ενδεχομένως την εφαρμογή σχετικών ποινικών ρητρών - *penalty clauses*) είτε με την λεγόμενη κατανομή του κινδύνου (*risk allocation*) που αποτελεί έκφραση της «ασφαλιστικής λειτουργίας» της σύμβασης.

Επί της ουσίας, επιστρέφοντας στον R. Posner ο ίδιος θέτει το εξής ερώτημα: Αν η κατανομή του κινδύνου (*allocation of risk*) δεν προκύπτει ρητά ή σιωπηρά από μια σύμβαση, ποιο από τα δύο συμβαλλόμενα μέρη θα μπορούσε να αποφύγει τον κίνδυνο (δηλ. να ασφαλισθεί) με το μικρότερο κόστος; Ως κίνδυνος έχει θεωρηθεί σε γενικές γραμμές να μεταφράζεται ο όρος *risk* όπως αυτός χρησιμοποιείται από την οικονομική επιστήμη. Ο κίνδυνος διακρίνεται από την αβεβαιότητα ως εξής: ο κίνδυνος είναι γενικά γνωστός και συγκεκριμένος αποτελώντας την πιθανότητα ζημίας που μπορεί να επέλθει από μια συγκεκριμένη ενέργεια. Συνεπώς μπορεί να επιμετρηθεί και να αποτελέσει αντικείμενο ασφάλισης. Αντίθετα η αβεβαιότητα καλύπτει καταστάσεις και συμβάντα που δεν μπορούν να προβλεφθούν και συνεπώς ούτε να επιμετρηθούν ούτε να αποτελέσουν αντικείμενο ασφάλισης (Χατζής 2003: 322).

Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα διακρίνεται σε δύο περιπτώσεις. Ο οφειλέτης ευθύνεται για την αδυναμία παροχής εφόσον (α) είτε μπορούσε να αποτρέψει το γεγονός που έκανε αδύνατη την εκτέλεση της σύμβασης με λογικό κόστος (το οποίο συγκεκριμενοποιείται: λογικό κόστος είναι εκείνο που είναι χαμηλότερο της προσδοκώμενης ζημίας – δηλαδή το μέγεθος της ζημίας πολλαπλασιαζόμενο με την πιθανότητα επέλευσης του κινδύνου), (β) είτε μπορούσε να ασφαλισθεί έναντι του κινδύνου με χαμηλότερο κόστος από το δανειστή (π.χ. διότι ήταν σε θέση να εκτιμήσει καλύτερα την πιθανότητα επέλευσης του κινδύνου και το μέγεθος της ζημίας, μπορούσε να ενσωματώσει μια «ασφαλιστική ρήτρα» στην τιμή, να ανεύρει καλύτερους όρους ασφάλισης στην αγορά, να κατανείμει τον κίνδυνο αποτελεσματικότερα λόγω μεγάλου όγκου συναλλαγών, κλπ.), (Κοτσίρης 2006: 333).

Από τα ως άνω προκύπτει ότι η θεωρία και ο συλλογισμός του R. Posner όχι μόνο οδηγεί στην άριστη κατανομή κινδύνων και οικονομικών πόρων αλλά και στην ουσιαστική προστασία του αδύνατου μέρους -συνήθως του καταναλωτή- που σπανίως είναι σε θέση να προβλέψει ή να

υπολογίσει τον ενδεχόμενο κίνδυνο και να ασφαλισθεί έναντι αυτού. Σημειώνεται σε αυτό το σημείο ότι κατά την Pareto αποτελεσματικότητα στην ουσία μια κατανομή καλυτερεύει την υπάρχουσα κατάσταση (*status quo*) στην περίπτωση που βελτιώνεται η κατάσταση ενός τουλάχιστον ανθρώπου χωρίς να χειροτερεύει την κατάσταση ενός άλλου. Αυτού του είδους η αλλαγή κατά την οποία τουλάχιστον ένας επιθυμεί και στην οποία κανείς δεν αντιτίθεται ονομάζεται ανώτερη κατά Pareto (*Pareto superior*). Αν όλες οι πιθανές αλλαγές που είναι Pareto superior λάβουν χώρα και οδηγηθούμε σε ένα σημείο που καμία αλλαγή δεν είναι δυνατή χωρίς να ζημιωθεί κάποιος, τότε έχουμε φθάσει στον άριστο σημείο κατά Pareto (*Pareto optimum* ή *Pareto efficient*) (Χατζής 2010: 3209).

Βέβαια δεν είναι τόσο απλή η αντιμετώπιση κάθε γεγονότος που ανακύπτει καθώς επί της ουσίας πρόκειται για υποκειμενικές αξίες που δύσκολα μπορεί να αποδειχθούν στο δικαστήριο. Από την περίοδο που αναπτύχθηκε από τον R. Posner η θεωρία της «αποτελεσματικής αθέτησης» της σύμβασης (*efficient breach*) υπήρξε έντονη κριτική. Ωστόσο έχει γίνει αποδεκτή καθώς εξασφαλίζει την άριστη κατανομή των πόρων, δηλαδή αυξάνει τον πλούτο και είναι συμβατή με την ελεύθερη αγορά και τον ανταγωνισμό που αποτελεί την ουσία της (Χατζής 2003: 10).

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο αναπτύχθηκε την δεκαετία του 1960 στην Αμερική και το σύγχρονο δίκαιο της ευθύνης του παραγωγού που -όπως εύστοχα παρατηρείται- παρουσίασε ταχεία και θεαματική ανατροπή νομικού κανόνα σε όλη την ιστορία του δικαίου των αδικοπραξιών (Prosser 1966: 793-794). Κρίσιμο στοιχείο αποτέλεσε η καθιέρωση της ευθύνης χωρίς πταίσμα, δηλαδή της αμιγώς «αντικειμενικής ευθύνης» (*strict liability*) ως κύριας θεωρητικής βάσης για την στοιχειοθέτηση της αδικοπρακτικής ευθύνης του παραγωγού σε αντικατάσταση της ευθύνης από αμέλεια (*negligence*) που μέχρι τότε ίσχυε (Phillips 1998: 46).

Στην πραγματικότητα, ο σχετικός προβληματισμός περί ευθύνης του παραγωγού βρίσκεται έρεισμα σε δύο σημαντικές δικαστικές αμερικάνικες αποφάσεις, στις οποίες χρησιμοποιείται ο όρος *product(s) liability*, την (α) την *Escola v. Coca Bottling Co.* (1944) και (β) την *Grimshaw v. Ford Motor Company* (1981) (Καραμπατζός 2016: 349).

Στην πρώτη υπόθεση η *Escola*, μια σερβιτόρα σε ένα εστιατόριο, ενώ τοποθετούσε μπουκάλια Coca-Cola στο ψυγείο, έπιασε ένα μπουκάλι το οποίο έσπασε στα χέρια της, προκαλώντας σε αυτή σοβαρά τραύματα και για αυτό το λόγο στράφηκε στα δικαστήρια κατά της εταιρείας αξιώνοντας αποζημίωση. Το Ανώτατο Δικαστήριο της Καλιφόρνια έκρινε ότι έχει δίκιο με σημαντικότερη την γνώμη του δικαστή Traynor, σύμφωνα με τον οποίο «...*ακόμη και εάν δεν υφίσταται αμελής συμπεριφορά [εκ μέρους του παραγωγού] λόγοι δημοσίου συμφέροντος επιβάλλουν η ευθύνη να βαραίνει εκείνον που θα περιορίσει αποτελεσματικότερα τους κινδύνους για τη ζωή και τον θάνατο οι οποίοι είναι εγγενείς σε ελαττωματικά προϊόντα [...] Ο κίνδυνος ενός τραυματισμού μπορεί να ασφαλισθεί από τον παραγωγό και να επιμερισθεί μεταξύ του συναλλακτικού κοινού σαν ένα επιχειρηματικό κόστος.[...] Ασφαλώς η ευθύνη του παραγωγού θα πρέπει να καθορίζεται με βάση την ασφάλεια που πρέπει να έχει το προϊόν κατά την συνήθη και κατάλληλη χρήση του.*» (Καραμπατζός 2016: 350).

Ακόμα, σύμφωνα με τον δικαστή Traynor «*Οι κατασκευαστές ελαττωματικών προϊόντων είναι αυστηρά υπεύθυνοι σε αδικοπραξία κατά προσώπων που έχουν υποστεί ζημία από τα προϊόντα αυτά, ανεξάρτητα από τυχόν συμβατικούς περιορισμούς που ενδέχεται να ισχύουν από το δίκαιο της εγγύησης. [...] Σκοπός της ευθύνης αυτής είναι να διασφαλιστεί ότι το κόστος των τραυματισμών που οφείλονται σε ελαττωματικά προϊόντα είναι βαρύνουν τους κατασκευαστές [και τους πωλητές] που προϊόντα στην αγορά και όχι από τους ζημιωθέντες που είναι ανίσχυροι να τα προστατεύσουν.*» .

Εδώ στην πραγματικότητα ο δικαστής Traynor εστίασε στην αδυναμία απόδειξης της ελαττωματικότητας του προϊόντος και του πταίσματος του παραγωγού, κυρίως λόγω του γεγονότος ότι ο ζημιωθείς δεν είναι εξοικειωμένος με την παραγωγική διαδικασία (“*[...] an injured person [...] is not ordinarily in a position to refute (the manufacturer’s evidence of reasonable care) or identify the cause of the defect, for he can hardly be familiar with the manufacturing process as the manufacturer himself is.*” (Σκουτέλη 2021: 340) και βασίστηκε στο επιχείρημα της εξουσιάσεως και αποτροπής κινδύνου από τον παραγωγό καθώς και στο ζήτημα ενδεχόμενης ασφάλισης με φθηνότερο και αποτελεσματικό τρόπο.

Κάτι αντίστοιχο συνέβη και στην υπόθεση *Grimshaw v. Ford Motor Company* κατά την οποία η αυτοκινητοβιομηχανία στο πλαίσιο ανάλυσης κόστους-οφέλους θεώρησε ότι η κατασκευή

μιας ασφαλούς, αλεξίπτουρης κατασκευής που δεν θεωρήθηκε ότι δύναται να εκραγεί εύκολα σε πιθανή σύγκρουση θα κόστιζε περίπου 4-8 δολάρια/αυτοκίνητο ενώ το προσδοκώμενο κόστος μιας πιθανής αποζημίωσης για θάνατο ή σοβαρό τραυματισμό, οφειλόμενο στην ελαττωματική κατασκευή, θα ήταν σχεδόν μηδαμινό. Συνεπώς η ανάλυση κόστους-οφέλους είχε ως αποτέλεσμα ότι το όφελος από το μειωμένο κόστος παραγωγής υπερείχε της πιθανής ευθύνης προς αποζημίωση λόγω ατυχήματος και έτσι η εταιρεία διέθεσε το επικίνδυνο προϊόν στην αγορά. Τα αμερικάνικα δικαστήρια κρίνοντας την περίπτωση του Grimshaw που είχε υποστεί εγκαύματα άνω του 90% από την ανάφλεξη του συγκεκριμένου μοντέλου από σύγκρουση με άλλο όχημα, επιδίκασαν 2,5 εκ. δολάρια αποζημίωση για αποκατάσταση περιουσιακής ζημίας και 122 εκ. δολάρια ως τιμωρητική αποζημίωση (*punitive damages*) η οποία μειώθηκε στα 3,5 εκ. δολάρια (Καραμπατζός 2016: 351)

Εξ' αφορμής των δύο ως άνω περιπτώσεων, εξετάσθηκε στην αμερικάνικη θεωρία εάν θα άλλαζε κάτι στην περίπτωση που παρεχόταν στον καταναλωτή η δυνατότητα επιλογής ανάμεσα σε δύο διαφορετικά προϊόντα. Αρχικά, είναι προφανές ότι ο παραγωγός κατά κανόνα μπορεί να αποτρέψει τον κίνδυνο με το μικρότερο κόστος σε σχέση με τον καταναλωτή δεδομένου ότι έχει την δυνατότητα να διαθέτει την κατάλληλη επιχειρηματική και λειτουργική δομή, κάτι που προφανώς δεν έχει ο καταναλωτής. Κατά την Ο.Α.Δ., ο κατασκευαστής- παραγωγός είναι ο *cheapest cost avoider* (Calabresi 1970: 136, Μικρουλέα 2023: 544). Ταυτόχρονα, ο παραγωγός είναι αυτός ο οποίος έχει την δυνατότητα να ασφαλίσει το προϊόν φθηνότερα έναντι ενδεχόμενου κινδύνου (*cheaper insurer*) (Καραμπατζός 2016: 352), να καταβάλει δηλαδή φθηνότερο ασφάλιστρο αφού οι ασφαλιστικές εταιρείες μπορούν να υπολογίσουν ακριβέστερα στο πρόσωπό του την στατιστική επελευσισμότητα του κινδύνου και συνεπώς θα μπορούν να προσφέρουν ένα ασφαλιστικό προϊόν έναντι εύλογου τιμήματος που δεν μπορεί να προσφερθεί στον μεμονωμένο καταναλωτή (Posner 2003: 106).

Σε συνάρτηση με τα εκτεθέντα ανωτέρω, η ευθύνη του παραγωγού δικαιολογείται και από την προφανή ασυμμετρία στην πληροφόρηση που υφίσταται μεταξύ καταναλωτή και παραγωγού δεδομένου ότι ο καταναλωτής είναι το μέρος εκείνο που δεν γνωρίζει την πιθανότητα επέλευσης της ζημίας και συνεπώς δεν είναι σε θέση να διαγνώσει ή έστω να προβλέψει την ελαττωματικότητα ή μη ενός προϊόντος. Στην πραγματικότητα, η βούληση του καταναλωτή να πληρώσει για μια μονάδα προϊόντος εξαρτάται από την προσδοκώμενη ζημία που θα έχει και δεν

μπορεί να αποκατασταθεί ως αποτέλεσμα της κατανάλωσης αυτής της μιας μονάδας (Daughety & Reinganum, 2011: 6). Για παράδειγμα, στην περίπτωση που ένας παραγωγός γνωρίζει εκ των προτέρων το επίπεδο ασφαλείας του προϊόντος που θέτει σε κυκλοφορία αποτελεί το μέρος που κατέχει την πληροφορία (ο «έχων την πληροφόρηση») ενώ ο καταναλωτής που δεν γνωρίζει ή δεν είναι σε θέση να γνωρίζει το επίπεδο ασφαλείας του προϊόντος που αποκτά προς κατανάλωση αποτελεί το μέρος που δεν έχει την πληροφόρηση (ο «μη έχων την πληροφόρηση»). Συνεπώς, ο παραγωγός έχει μια πληροφορία για το προϊόν την οποία δεν την έχει ο καταναλωτής. (Daughety & Reinganum 2011: 12). Δεδομένου ότι οι καταναλωτές εξ' ιδιότητας δεν είναι σε θέση να αντιληφθούν αμέσως το επίπεδο ασφαλείας που λαμβάνει ένας παραγωγός για το προϊόν που θέτει σε κυκλοφορία, στην πραγματικότητα η τιμή που λαμβάνει το συγκεκριμένο προϊόν είναι ανεξάρτητη από το ως άνω πραγματικό επίπεδο ασφαλείας που λαμβάνει ο παραγωγός αλλά στηρίζεται στην εικασία του καταναλωτή ως προς το επίπεδο ασφαλείας που λαμβάνεται υπόψη κατά την παραγωγή ενός προϊόντος. Αξίζει να τονισθεί εδώ ότι αυτή ακριβώς η πληροφοριακή ασυμμετρία με ταυτόχρονη έλλειψη αναγκαστικού κανόνα ευθύνης θα μπορούσε να οδηγήσει σε έναν «διαγκωνισμό προς τα κάτω» -κατά την θεωρία του Akerlof για την «αγορά των λεμονιών» -καθώς οι παραγωγοί εκμεταλλευόμενοι την πληροφοριακή τους υπεροχή σε συνάρτηση με την μη ύπαρξη ευθύνης θα είχαν κάθε κίνητρο να αυξάνουν το κέρδος τους μειώνοντας την ασφάλεια των προϊόντων τους θέτοντας σε κυκλοφορία συνεχώς ελαττωματικά προϊόντα με αποτέλεσμα να κατακλυσθεί η αγορά από «κακά» προϊόντα («λεμόνια») και ως εκ τούτου να καταρρεύσει (Καραμπατζός 2016: 354). Συνεπώς, το πλαίσιο περί αυστηρής ευθύνης (*strict liability*) με αποζημιωτικό χαρακτήρα παρέχει ουσιαστικά ισχυρότερα κίνητρα στον παραγωγό για να αυξήσει το επίπεδο ασφαλείας των προϊόντων που θέτει σε κυκλοφορία στην αγορά (Daughety & Reinganum 2011: 14).

Ωστόσο, πρέπει να αναφερθεί ότι η κατανομή των πληροφοριών μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών διαδραματίζει ιδιαίτερο ρόλο για την αποτελεσματικότητα καταμερισμού της ευθύνης. Στην πραγματικότητα οι παραγωγοί ως φορείς λήψης αποφάσεων έχουν συχνά τη δυνατότητα να βελτιώσουν το επίπεδο της γνώσης τους σχετικά με τα προϊόντα που θέτουν σε κυκλοφορία με ορισμένο κόστος και το πλαίσιο περί ευθύνης στην ουσία επηρεάζει αυτό το επίπεδο καθώς και την πιθανότητα να μοιραστούν αυτές τις πληροφορίες με τους καταναλωτές (Baumann & Frieche 2021:2-5). Τις επιπτώσεις από την ασύμμετρη πληροφόρηση μπορεί εύκολα να τις παρατηρήσει κανείς εάν διακρίνει την περίπτωση της ευθύνης από αμέλεια (*negligence*) και της

αμιγώς αυστηρής ευθύνης (*strict liability*). Συγκρίνοντας τα δύο επίπεδα ευθύνης φαίνεται ξεκάθαρα ότι και οι δύο περιπτώσεις μπορούν να παράσχουν στον υπαίτιο κίνητρα για την λήψη κοινωνικά βέλτιστων μέτρων προφύλαξης που ελαχιστοποιεί το συνολικό κόστος ατυχημάτων (Karapanou 2022: 2-8).

Στην πρώτη περίπτωση, προκειμένου να τεθεί ένα επίπεδο δέουσας φροντίδας (*due care standard*) και να γίνει η σχετική σύγκριση, το δικαστήριο πρέπει να γνωρίζει όλες τις παραμέτρους για την μείωση του κόστους. Μεταξύ των κριτηρίων μιας δικαστικής απόφασης συμπεριλαμβάνεται η κατανομητική αποτελεσματικότητα (*efficiency*) -δηλαδή η μεγιστοποίηση της ωφέλειας-, η δικαιοσύνη, η ορθότητα και η αλήθεια. Ενώ όμως η αποτελεσματικότητα και η δικαιοσύνη είναι συγκριτικές έννοιες, τα κριτήρια της «αλήθειας» και της «ορθότητας» έχουν στην πραγματικότητα αποκλειστικό χαρακτήρα (Neumann 1986: 70).

Όταν υφίστανται αδικοπραξίες που δεν περιλαμβάνουν κίνδυνο ή ο τυχόν κίνδυνος δύσκολα αποδεικνύεται ελλείψει ισχυρού δικαικού συστήματος, τότε οι παραγωγοί επηρεάζονται ως προς την απόκτηση προγραμμάτων ασφαλιστικής κάλυψης. Είναι προφανές ότι το μέρος που αποφεύγει το κόστος μπορεί να οδηγηθεί σε ανεπαρκή αποτελέσματα όταν υπάρχει έλλειψη πληροφόρησης από το άλλο μέρος (Baumann & Frieche 2021:2-5) καθώς και σε αρνητικές εξωτερικότητες εγκείμενες ειδικότερα στην αύξηση του κόστους (Καραμπατζός 2016: 354). Στην περίπτωση της ευθύνης από αμέλεια εφαρμόζεται κυρίως ο κανόνας ότι ως υπαίτιοι θεωρούνται (α) όσοι δεν κατέχουν τις πληροφορίες αν και σε επίπεδο κοινωνίας θα έπρεπε να τις κατέχουν και (β) όσοι δεν εξασκούν το επίπεδο της φροντίδας που ελαχιστοποιεί το κοινωνικό κόστος το οποίο εξαρτάται από το κοινωνικά βέλτιστο επίπεδο πληροφόρησης. Το 1916 με την υπόθεση *MacPherson v. Buick Motor Co.* εγκαταλείφθηκε η άποψη περί ισχύος του παλιού κανόνα common law σύμφωνα με τον οποίο ο παραγωγός ή ο πωλητής δεν είχε ευθύνη από αμέλεια κατά την παραγωγή ή πώληση αγαθών έναντι των καταναλωτών με τα οποία δεν υπήρχε συμβατικός δεσμός, εξαιρουμένων των περιπτώσεων της απάτης και των επικίνδυνων προϊόντων που ο κίνδυνος ήταν άμεσος και πολλές φορές αναπόφευκτος (*imminent*) για την πρόκληση θανάτου ή σοβαρής βλάβης. Σε αυτή την περίπτωση ο δικαστής Cardozo του Ανώτατου Δικαστηρίου της Νέας Υόρκης διατύπωσε την γνώμη ότι «επικίνδυνο είναι το αγαθό που από την φύση του συνάγεται με βεβαιότητα ότι εφόσον κατασκευασθεί χωρίς επιμέλεια θα θέσει σε κίνδυνο την ανθρώπινη ζωή και αρτιμέλεια». Με την απόφαση αυτή άνοιξε ο δρόμος για

τους καταναλωτές για την ύπαρξη ευθύνης παραγωγού από αμέλεια (Henderson 1976: 484-485).

Μια ακόμα απόφαση σταθμό προς αυτή την κατεύθυνση αποτελεί η υπόθεση *Thomas and Wife v. Winchester*, 6, NY (2 Seld.) 397, 57 Am. Dec. 455 (1852) κατά την οποία ο εναγόμενος παρασκεύαζε φαρμακευτικά σκευάσματα και τοποθέτησε σε φιαλίδιο που είχε εκχύλισμα μπελλαντόνας ετικέτα που ανέγραφε άλλο φαρμακευτικό σκευάσμα (πικραλίδα) με αποτέλεσμα η ενάγουσα να υποστεί σοβαρές βλάβες στην υγεία της. Το δικαστήριο της Ν. Υόρκης αποφάνθηκε ότι ο εναγόμενος φέρει ευθύνη καθώς -αν και δεν υπήρχε συμβατικός δεσμός μεταξύ της παθούσας και του παρασκευαστή του σκευάσματος δεδομένου ότι είχαν παρεμβληθεί και άλλα πρόσωπα μέχρι το φάρμακο να καταλήξει στον καταναλωτή- «η αμέλεια του εναγόμενου είχε θέσει την ανθρώπινη ζωή σε αναπόφευκτο κίνδυνο» (Κούρτης 2006: 89).

Στην περίπτωση του πλαισίου περί αντικειμενικής ευθύνης υφίσταται μια τέλεια ευθυγράμμιση όσον αφορά στα ιδιωτικά και κοινωνικά κίνητρα απόκτησης πληροφόρησης για τον κίνδυνο καθώς το πρόβλημα ελαχιστοποίησης του κόστους του υπαιτίου είναι το ίδιο με εκείνο του δημιουργού. Άλλωστε, τα κοινωνικά κίνητρα απόκτησης πληροφόρησης σχετικά με τον κίνδυνο εξαρτώνται από την σύγκριση της αξίας της πληροφορίας και το κόστος αυτής της πληροφορίας. Επί της ουσίας, η αξία της ιδιωτικής πληροφόρησης υπερέρχει έναντι αυτής της πληροφόρησης του συνόλου (Baumann & Frieche 2021:2-5).

Σε επίπεδο αδικοπραξίας, το δίκαιο των αδικοπραξιών ορίζει τις συνθήκες βάσει των οποίων ένα άτομο που υφίσταται ζημία της ιδιοκτησίας ή της φήμης ή της υγείας ή της ζωής του μπορεί να αξιώσει αποζημίωση. Στο βιβλίο *The cost of accidents* (1970) ο Calabresi επιχειρηματολογεί ότι ο βασικός στόχος του δίκαιου των αδικοπραξιών πέρα από την δικαιοσύνη είναι να βελτιώσει την κοινωνική ευημερία μέσω της ελαχιστοποίησης του συνολικού κόστους των ατυχημάτων. Αυτό περιλαμβάνει (α) τα κόστη της λήψης μέτρων προφύλαξης για την αποφυγή δημιουργίας ατυχημάτων, (β) τα κόστη ζημίας που είναι αναμενόμενα, (γ) τα κόστη που περιέχονται στις ζημίες που καλύπτονται μέσω των ασφαλιστήριων συμβολαίων και (δ) τα κόστη που άπτονται των διαχειριστικών εξόδων σχετικών με το σύστημα απονομής δικαιοσύνης. Από το πεδίο της Ο.Α.Δ. φαίνεται ότι η επιλογή ανάμεσα στο δίκαιο της αντικειμενικής ευθύνης σε

μια συγκεκριμένη συνθήκη γεγονότων εξαρτάται αρχικά από την πιθανότητα δημιουργίας κινήτρων στα μέρη που θα οδηγήσει σε ουσιαστική ελαχιστοποίηση του συνολικού κόστους ατυχημάτων.

Υπό την παραδοχή ότι τα δικαστήρια θα κρίνουν τις ζημιές ορθά και το εφαρμοστέο νομοθετικό πλαίσιο μπορεί να θέσει ένα βέλτιστο επίπεδο φροντίδας (*optimal level of care*) είναι προφανές ότι ο κανόνας της αντικειμενικής ευθύνης είναι ο πιο αποδοτικός κανόνας ευθύνης για την αντιμετώπιση ενός ατυχήματος καθώς παρακινεί τον υπεύθυνο να λάβει τα βέλτιστα μέτρα προφύλαξης στο πλαίσιο της δραστηριότητάς του. Ωστόσο, στην πράξη ο κανόνας της ευθύνης από αμέλεια είναι ο πιο διαδεδομένος στο δίκαιο των δικαιπραξιών. Ο κανόνας της αντικειμενικής ευθύνης εφαρμόζεται κυρίως στις περιπτώσεις της ευθύνης από ελαττωματικό προϊόν και ιδίως στις περιπτώσεις του περιβαλλοντικού αντικτύπου (Karapanou 2022:2-8).

Οι Matthews & Postlewaite (1985) και ο Shavel (1994) εξέτασαν την περίπλοκη υπόθεση κατά την οποία ένας παραγωγός μπορεί να αποκτήσει πληροφορίες για τα ποιοτικά χαρακτηριστικά ενός προϊόντος. Σε αυτό το πλαίσιο, ο υποχρεωτικός κανόνας της αποκάλυψης των πληροφοριών (*disclosure*) μπορεί να εμποδίσει την απόκτηση των συγκεκριμένων στοιχείων. Παραφράζοντας την «ποιότητα» με την ασφάλεια των προϊόντων μπορούμε να διαπιστώσουμε το πλαίσιο ευθύνης σε επίπεδο αμέλειας και σε επίπεδο αντικειμενικής ευθύνης. Ειδικότερα, στο πλαίσιο της ευθύνης από αμέλεια ο παραγωγός θα επιδείξει την δέουσα επιμέλεια και έτσι τα αποτελέσματα που περιλαμβάνουν τις σχετικές πληροφορίες θα είναι τα ίδια με εκείνα που ισχύουν στην περίπτωση που δεν υπάρχει ευθύνη. Από την άλλη στο πλαίσιο της αντικειμενικής ευθύνης (με πλήρη αποζημιωτικό χαρακτήρα) η υποχρεωτική και εθελοντική αποκάλυψη των πληροφοριών είναι ισάξιες με την απόκτηση πληροφοριών δεδομένου ότι οι καταναλωτές δεν ενδιαφέρονται για την αποκάλυψη των κινδύνων των προϊόντων. Σε αυτή την περίπτωση η επιλογή ενός παραγωγού για απόκτηση πληροφοριών στην πραγματικότητα αντικατοπτρίζει το στόχο περί μεγιστοποίησης του κέρδους του μέσα από το μελλοντικό κόστος ζημιών που ενδέχεται να κληθεί να αποκαταστήσει στους καταναλωτές (Daughety & Reinganum 2011: 22).

Είναι προφανές ότι όταν η αποζημίωση δεν είναι ικανοποιητική, οι καταναλωτές ενδιαφέρονται περισσότερο για την ασφάλεια των προϊόντων. Ακόμα, όταν το κόστος παραγωγής αυξάνει το

επίπεδο ασφάλειας των προϊόντων τότε στην περίπτωση του μονοπωλίου ο παραγωγός θα επικοινωνήσει την πληροφόρηση περί ασφάλειας των προϊόντων στους καταναλωτές και έτσι θα επηρεασθεί η κοινωνική ευημερία. Έτσι όσο η διαστρέβλωση αυξάνεται, το κέρδος που αποκτάται από την αποκάλυψη πληροφοριών εκ μέρους ενός αξιόπιστου μέρους θα αυξάνει μέχρι να είναι επικερδές για τον παραγωγό να αλλάξει στρατηγική και από την διαμόρφωση των τιμών (*signaling via price*) να στραφεί προς την κατεύθυνση της κοστοβόρας μεν αλλά αξιόπιστης αποκάλυψης πληροφοριών στους καταναλωτές. Σημειώνεται ότι όταν η τιμή είναι διαμορφωμένη προς τα πάνω (*upward-distorted*) θα οδηγήσει σε μείωση των τιμών σε όλα τα στάδια αποκάλυψης των πληροφοριών με αποτέλεσμα την αύξηση των πωλήσεων και την επίτευξη κοινωνικής ευημερίας. Όταν η τιμή είναι διαμορφωμένη προς τα κάτω (*downward-distorted*) τότε συμβαίνει το αντίθετο: η αποκάλυψη των πληροφοριών θα οδηγήσει σε πτώση της κοινωνικής ευημερίας καθώς οι τιμές θα αυξηθούν για τις πληροφορίες που έχουν αποκτηθεί επ' αμοιβή από αξιόπιστες πηγές (Daughety & Reinganum 2011: 22).

Εκτός όμως από τα ως άνω, είναι προφανές ότι σε μια τέτοια περίπτωση σημαντικό ρόλο υπέρ μιας αναγκαστικού δικαίου ρύθμισης αντικειμενικής ευθύνης του παραγωγού διαδραματίζουν και οι λόγοι δημοσίου συμφέροντος. Οι λόγοι αυτοί αφορούν κυρίως την προστασία της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας και της υγείας των καταναλωτών και όχι μόνο κάποιων περιουσιακών τους αγαθών τα οποία οι ίδιοι δεν θέλουν να θέσουν σε κίνδυνο κατά την διάρκεια της προμήθειας και ανάλωσής τους. Στην πραγματικότητα, η κοινωνική χρησιμότητα της αναγκαστικής ρύθμισης υπερισχύει έναντι μιας στάθμισης κόστους-οφέλους κυρίως εάν ληφθεί υπόψη ότι η σχετική αναγκαστικού δικαίου προστασία περιλαμβάνει και τους τυχαία περειαυρισκόμενους (*innocent bystanders*) και όχι μόνο τον τελικό αποδέκτη-καταναλωτή του προϊόντος και αναδεικνύει τον χαρακτήρα της ευθύνης του παραγωγού ως ειδικής μορφής ευθύνης από διακινδύνευση. Οπότε δεν αρκεί μόνο εάν ένα προϊόν είναι ασφαλές ή μη ασφαλές αφού από την κυκλοφορία και την χρήση του μπορεί να υποστούν βλάβη ή ζημία και έννομα αγαθά αμέτοχων τρίτων προσώπων (Καραμπατζός 2016: 354-355).

Για παράδειγμα, στην περίπτωση του τομέα της υγείας σημειώνεται ότι στο πλαίσιο της προστασίας του δημοσίου συμφέροντος θα πρέπει να συνυπολογισθούν και τα κόστη του συστήματος υγείας τα οποία τα επωμίζεται το σύνολο των φορολογούμενων πολιτών και τα οποία θα

αυξάνονται από την διακίνηση και την θέση σε κυκλοφορία μη ασφαλών προϊόντων ή προϊόντων με μειωμένη ασφάλεια. Συνεπώς, ενισχύεται η άποψη ότι η ευχέρεια του καταναλωτή να επιλέξει θα δημιουργούσε σοβαρές αρνητικές εξωτερικότητες εις βάρος τρίτων προσώπων ή και του κοινωνικού συνόλου εν γένει ενώ η αντικειμενική ευθύνη του παραγωγού περιορίζει αυτές τις δυσμενείς συνέπειες. Για αυτό τον λόγο, μια κηδεμονιστική παρέμβαση μπορεί να δικαιολογηθεί στο πνεύμα που οι θετικές της επιπτώσεις βαίνουν πέρα από την προστασία του μεμονωμένου ατόμου (*spill-over effect*) με αποτέλεσμα την δημιουργία κηδεμονισμού μικτής φύσεως (*mixed paternalism*) (Feinberg 1989: 8). Ωστόσο, η εφαρμογή μιας τέτοιας προσέγγισης πρέπει να γίνεται με ιδιαίτερη προσοχή καθώς σε πολλές περιπτώσεις οι δυσμενείς παράπλευρες συνέπειες που απορρέουν από μια ατομική συμπεριφορά μπορεί να εξαρτώνται από διάφορες μεταβλητές οι οποίες δεν αποτελούν συχνά βάση για ασφαλείς εκτιμήσεις (Καραμπατζός 2016: 357).

Παρά τα ως άνω, θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι η επιβολή μιας αναγκαστικού δικαίου προστασίας με συνακόλουθη ασφάλιση του παραγωγού έναντι αποζημιωτικού κινδύνου δημιουργεί έναν ιδιαίτερο ηθικό κίνδυνο (*moral hazard*) ο οποίος συνίσταται στο ότι εάν ο παραγωγός γνωρίζει εκ των προτέρων την ευθύνη που αναλαμβάνεται από τον ασφαλιστή είναι πολύ πιθανό να μην δείξει την δέουσα επιμέλεια, να έχει δηλαδή μειωμένο κίνητρο για να λαμβάνει πρόνοια με σκοπό την αποτροπή του ασφαλιστικού κινδύνου (Posner 2003: 09). Σε αυτή την περίπτωση μπορεί κάποιος να αντιτείνει τα εξής: (α) είναι προφανές ότι ο παραγωγός δεν έχει ο ίδιος συμφέρον στην επίδειξη αμελούς συμπεριφοράς κατά την παραγωγή και διάθεση στην αγορά ελαττωματικών προϊόντων καθώς κάτι τέτοιο θα οδηγήσει στην αύξηση των αποζημιωτικών αξιώσεων των καταναλωτών κατά του παραγωγού και έτσι στην αύξηση του ασφαλιστρου που καταβάλλει ο ίδιος ο παραγωγός, (β) η συνεχής διάθεση ελαττωματικών προϊόντων ή προϊόντων με μειωμένη ασφάλεια στην αγορά κατά πάσα πιθανότητα θα βλάψει την φήμη και την αξιοπιστία του παραγωγού οδηγώντας τον εν τέλει εκτός αγοράς (Wittman 2006: 261) και (γ) ο ηθικός κίνδυνος περιορίζεται ενδεχομένως λόγω του ότι το κόστος κατασκευής ενός ασφαλούς προϊόντος ίσως είναι χαμηλότερο του κόστους ασφάλισης οπότε υπό καθεστώς αναγκαστικής ευθύνης του ο παραγωγός θα επιλέξει ορθολογικά το πρώτο ή σε κάθε περίπτωση θα λάβει τα απαραίτητα μέτρα προφύλαξης (*precaution*), τα οποία στην ουσία λειτουργούν ως υποκατάστατο ασφάλισης (Cooter & Ulen 2011: 199). Σε κάθε περίπτωση δεν μπορεί να μην

τονισθεί ότι υπό την παραδοχή ότι σε καθεστώς αναγκαστικής ευθύνης του παραγωγού επιλέγεται η οδός της ασφάλισης το σχετικό κόστος μετακυλιέται σε όλους τους καταναλωτές. Οι μόνιμοι που επωφελούνται της ευθύνης του παραγωγού είναι οι λίγοι εκείνοι καταναλωτές που υφίστανται μεν ζημία από την ελαττωματικότητα ενός προϊόντος αλλά οι υπόλοιποι -οι μη ζημιωθέντες- εξαναγκάζονται να πληρώσουν αυτή τη ζημία. Με αυτόν τον τρόπο η μεταφορά πόρων είναι προφανώς αναποτελεσματική κυρίως λόγω του ότι οι καταναλωτές με χαμηλότερο εισόδημα -των οποίων η βλάβη είναι μικρή- καταβάλλουν πρόσθετο τίμημα (ασφάλιστρο κινδύνου) με τους πιο εύπορους καταναλωτές των οποίων η πιθανότητα βλάβης είναι πιο μεγάλη με αποτέλεσμα να δημιουργείται το φαινόμενο της κοινωνικά άδικης σταυροειδούς επιδότησης ενώ κανονικά θα έπρεπε κάθε καταναλωτής να ασφαλισθεί έναντι του κινδύνου βλάβης με βάση πχ το εισόδημα ή τη συχνότητα χρήσης του αγαθού από τον ίδιο (Καραμπατζός 2016: 358-362).

Στο ως άνω πλαίσιο, αξίζει να αναφερθεί ότι στις Η.Π.Α το 1962 είχαν επέλθει ορισμένες τροποποιήσεις στο νόμο περί φαρμάκων με στόχο την αποτροπή σπατάλης των δαπανών που προκύπτουν από ισχυρισμούς καταναλωτών περί αποτελεσματικότητας νέων φαρμάκων απαιτώντας έγκριση πριν από την κυκλοφορία από τον FDA. Το κόστος συμμόρφωσης για τους παραγωγούς και εν γένει την φαρμακοβιομηχανία φαίνεται ότι είχε τότε προκαλέσει σημαντική μείωση της καινοτομίας στα φάρμακα. Η ανάλυση του πλεονάσματος των καταναλωτών ήταν προσαρμοσμένο και συμπληρωνόταν με «ειδικές» αξιολογήσεις φαρμάκων συνοδεία εκτίμησης κόστους - οφέλους. Το κύριο εύρημα ήταν ότι τα πραγματικά οφέλη για τους καταναλωτές χανόταν στα αποτελεσματικά νέα φάρμακα σε σχέση με την σπατάλη που είχε αποφευχθεί σε αναποτελεσματικά φάρμακα. Ο εκτιμώμενος καθαρός αντίκτυπος ισοδυναμεί με φόρο 5-10% αγορές φαρμάκων.

Η αρχική ώθηση για τις τροποποιήσεις του 1962 προήλθε από ακροάσεις που ξεκίνησαν το 1959 από τον γερουσιαστή Kefauver κατά την διάρκεια εργασιών της Επιτροπής Ανταγωνισμού. Ένα σημαντικό ζήτημα που αναπτύχθηκε εκεί ήταν ότι πολλά νέα φάρμακα αμφίβολης αποτελεσματικότητας κυκλοφορούσαν στην αγορά σε ασυνήθιστα υψηλές τιμές. Νέοι χημικοί τύποι που πληρούσαν τις προϋποθέσεις για προστασία διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας και πληροφορίες έπρεπε να ληφθούν υπόψη από τους περισσότερους γιατρούς πέρα από την εξειδίκευσή τους στον ιατρικό τομέα. Ο μόνος νομικός περιορισμός που τέθηκε τότε στο μάρκετινγκ των

νέων φαρμάκων ήταν ότι ο FDA θα μπορούσε, εντός νόμιμης μέγιστης περιόδου 180 ημερών, να αρνηθεί την έγκριση ενός νέου φαρμάκου (NDA) και έτσι να αποτραπεί η διάθεση ενός νέου φαρμάκου στην αγορά εάν δεν υπήρχαν επαρκείς αποδείξεις ότι το εν λόγω φάρμακο ήταν «ασφαλές» για χρήση όπως προτείνεται στην προτεινόμενη επισήμανση (π.χ. φύλλο οδηγιών χρήσης και περίληψη χαρακτηριστικών προϊόντος). Υποστηρίχθηκε τότε από τον Kefauver ότι αυτές οι συνθήκες παρείχαν ισχυρά κίνητρα για τις εταιρείες να αναπτύξουν δευτερεύουσες παραλλαγές υπαρχόντων φαρμάκων και να κεφαλαιοποιήσουν προστασία της ευρεσιτεχνίας τους με δαπανηρές και υπερβολικές προωθητικές ενέργειες. Τέτοιου είδους ισχυρισμοί θα εντυπωσίαζαν τους γιατρούς και ενδεχομένως τους ασθενείς αλλά δεν θα υπήρχε σε καμία περίπτωση κίνητρο για την δημιουργία νέων πιο ισχυρών φαρμακευτικών σκευασμάτων. Ο γερουσιαστής Kefauver κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η υιοθέτηση νομοθετικών προβλέψεων για τις επιχειρήσεις- παραγωγούς περί αποτελεσματικότητας των νέων φαρμάκων θα ήταν πιο επωφελής. Είναι, ωστόσο, αμφίβολο εάν ένα τέτοιο πλαίσιο θα είχε θεσπιστεί χωρίς την ύπαρξη της υπόθεσης με την θαλιδομίδη (1961-1962). Η ουσία της θαλιδομίδης δεν κυκλοφόρησε στην πραγματικότητα στην αγορά των Η.Π.Α. από τον FDA στο πλαίσιο της τότε υφιστάμενης νομοθεσίας, αλλά το φάρμακο είχε ήδη διανεμηθεί σε ορισμένους γιατρούς για πειραματικούς σκοπούς. Αυτή η διανομή οδήγησε σε αναφορές γεννήσεων παραμορφωμένων μωρών σε Ευρωπαϊκές μητέρες που είχαν πάρει το φάρμακο, κάτι το οποίο προκάλεσε τις σκέψεις ότι οι παραγωγοί, δηλαδή οι φαρμακευτικές επιχειρήσεις, προκειμένου να κυκλοφορήσουν νέα φάρμακα εξέθεταν κατάφωρα τους ανθρώπους σε πιθανή βλάβη (Peltzman 1973: 1049-1051).

Με την τροποποίηση του 1962, οι ακόλουθες δύο σημαντικές αλλαγές επήλθαν στην εφαρμοστέα νομοθεσία: (Α) προστέθηκε η πρόβλεψη περί απόδειξης της αποτελεσματικότητας του σκευάσματος και καταργήθηκε ο χρονικός περιορισμός των 180 ημερών περί έγκρισης από τον FDA. Αυτό σήμαινε ότι κανένα νέο φάρμακο δεν μπορούσε να κυκλοφορήσει στην αγορά εκτός εάν ο FDA είχε καθορίσει ότι το εν λόγω φάρμακο ήταν ασφαλές και «αποτελεσματικό» για την χρήση για την οποία προορίζεται. Σε αυτό το πλαίσιο FDA καθόρισε ότι στους ισχυρισμούς που συνοδεύουν ένα σκεύασμα πρέπει να περιλαμβάνονται οι «παρενέργειες, αντενδείξεις και αποτελεσματικότητα» και ότι η διαδικασία δοκιμής που χρησιμοποιεί ο κατασκευαστής για την παραγωγή υπόκεινται στον κανονισμό FDA. Στο πλαίσιο αυτό, ένας κατασκευα-

στής πρέπει να υποβάλει σχέδιο για τυχόν κλινικές δοκιμές μαζί με πληροφορίες από προκλινικές εξετάσεις. Ο FDA μπορεί, σε οποιοδήποτε σημείο, να τερματίσει ή διατάξει αλλαγές στην κλινική έρευνα, εάν το φάρμακο θεωρείται ανασφαλές ή αναποτελεσματικό.

Κατά τον Peltzman, οι τροποποιήσεις στον νόμο του 1962 προσπάθησαν να μειώσουν το κόστος που προέκυψε στους καταναλωτές για αναποτελεσματικά και μη ασφαλή φάρμακα. Στο βαθμό που αυτός ο στόχος έχει επιτευχθεί θα περίμενε κανείς να παρατηρήσει καμπύλες ζήτησης για νέα φάρμακα οι οποίες είναι υψηλότερες ή/και αυξάνονται ταχύτερα μετά το 1962 σε σχέση με το προηγούμενο καθεστώς. Επίσης θα περίμενε να δει αυτές τις αλλαγές στη ζήτηση να συμπληρώνονται με μειωμένες τιμές των νέων φαρμάκων που προκύπτουν από τη μείωση των δαπανών πληροφόρησης- ενημέρωσης από τις εταιρείες. Ωστόσο, οι νέες τροπολογίες οδήγησαν σε σημαντική μείωση παραγωγής καινοτόμων φαρμάκων από το 1962. Η πτώση της καινοτομίας μεταφράζεται σε μείωση της ζήτησης για καινοτόμα φάρμακα και ως εκ τούτου στο μετρημένο πλεόνασμα των καταναλωτών από νέα φάρμακα. Ήταν τότε που ουσιαστικά φάνηκε ότι η μείωση της ζήτησης δεν αντανάκλα ουσιαστικά την αξιολόγηση από τους καταναλωτές για την απόκτηση νέων και καινοτόμων φαρμάκων. Επομένως, οι τροπολογίες αποδείχθηκαν ανίσχυρες από πλευράς οικονομικής ανάλυσης καθώς λόγω της μειωμένης καινοτομίας χάθηκε το πλεόνασμα του καταναλωτή. Το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώθηκε από εκτιμήσεις «ειδικών» που γνωρίζουν παραπάνω την οικεία αγορά σε σχέση με τους απλούς καταναλωτές (Peltzman 1973: 1089). Ακόμα αναδείχθηκε ότι οι συγκεκριμένες νομοθετικές προβλέψεις οδήγησαν τον ανταγωνισμό σε ελαφρώς υψηλότερες τιμές για όλα τα φάρμακα. Όπως υποστηρίζει ο Peltzman, τα μεγέθη κόστους και οφέλους από το 1970 είναι τα εξής: (1) το πλεόνασμα που χάθηκε λόγω μειωμένης καινοτομίας είναι περίπου \$300-\$400 εκατομμύρια ετησίως, (2) η μειωμένη σπατάλη σε αναποτελεσματικά νέα φάρμακα είναι ασήμαντη όπως προκύπτει από τη συμπεριφορά των απλών καταναλωτών ή των αγοραστών (νοσοκομεία). Η πρακτική αποφέρει εκτιμώμενη ετήσια μείωση της σπατάλης κατά \$100-\$50 εκατομμύριο. Αλλά αυτό πρέπει να μειωθεί περισσότερο από το μισό υπό το φως της πτώσης των αναποτελεσματικών φαρμάκων με την πάροδο του χρόνου, (3) μειωμένος ανταγωνισμός τιμών που αποδίδεται στο μειωμένο κόστος καινοτομίας -καταναλωτές περίπου 50 εκατομμύρια δολάρια ετησίως και (4) η καθαρή επίδραση των νέων διατάξεων στους καταναλωτές συγκρίνεται πλέον με την επίδραση στην φορολογία που είναι κάτι μεταξύ 5%-10% στις \$5 δισεκατομμύρια ετήσιες αγορές φαρμάκων. Ο Peltzman καταλήγει στο ότι τα στοιχεία αυτά φέρνουν στο φως το

εξής παράδοξο: οι νομοθετικές προβλέψεις του 1962 φαίνεται να έχουν βλάψει στο σύνολο τους καταναλωτών και ως εκ τούτου να μην επιτυγχάνεται κοινωνική ευημερία. Σε αντίθεση με άλλες νομοθετικές προβλέψεις που περιορίζουν την διαδικασία παραγωγής, δεν υπάρχει μερική αντισταθμιστική μεταφορά στους παραγωγούς. Αν ο στόχος είναι η απώλεια της κοινωνικής ευημερίας τότε κανείς διερωτάται εάν οι συγκεκριμένες προβλέψεις χρήζουν περαιτέρω πολιτικής εξέτασης (Peltzman 1973: 1090).

Στο ίδιο πλαίσιο, αξίζει να αναφερθεί και η πολύκροτη υπόθεση *Abigail Alliance* (Shah & Zettler 2010). Το 1999 η 19χρονη Abigail Burroughs διαγνώστηκε με καρκίνο στο κεφάλι και στον τράχηλο. Η Abigail υπεβλήθη σε διάφορες θεραπείες – χημειοθεραπείες και ακτινοβολίες – χωρίς αποτέλεσμα. Ο θεράπων ιατρός της πρότεινε να εισαχθεί ως συμμετέχουσα ασθενής σε κλινικές μελέτες δύο (2) υπό έγκριση φαρμακευτικών σκευασμάτων τα οποία ο ιατρός της θεωρούσε ότι θα είχαν επίδραση στον καρκίνο. Ωστόσο, η Abigail δεν εισήχθη στις κλινικές μελέτες καθώς κρίθηκε ότι δεν πληρούσε τα επιστημονικά κριτήρια ένταξης σε αυτές. Το 2001, λίγο μετά την εισαγωγή της σε μια κλινική μελέτη για τρίτο υπό έγκριση φαρμακευτικό σκεύασμα, πέθανε.

Στις τελευταίες φάσεις της θεραπείας της, ο πατέρας της ίδρυσε το *Abigail Alliance for Better Access to Developmental Drugs* (*Abigail Alliance*) με σκοπό να υπερασπισθεί την πρόσβαση σε μη εγκεκριμένα φάρμακα ασθενών που είναι στα τελευταία στάδια ζωής τους. Το 2003 το *Abigail Alliance* υπέβαλε στον FDA (*Food and Drug Administration*) μια πρόταση σχετικά με την θέσπιση νέων κανονισμών για την ευχερέστερη πρόσβαση ασθενών σε μη εγκεκριμένες θεραπείες, υπό την έννοια ότι οι ασθενείς που βρίσκονται στα τελευταία στάδια ζωής τους να έχουν την δυνατότητα να λαμβάνουν θεραπείες με φάρμακα που έχουν ολοκληρώσει την Φάση 1 των κλινικών μελετών.

Τον Απρίλιο του 2003 ο FDA απέρριψε την εν λόγω πρόταση τονίζοντας ότι κάτι τέτοιο «...θα τάρραζε την ισορροπία που ο FDA προσπαθεί να διατηρήσει μέσω του ιδιαίτερου βάρους που δίδεται στην πρόωρη πρόσβαση σε σχέση με την μικρότερη σημασία που δίδεται στα κυκλοφορούντα φάρμακα των οποίων τα κλινικά δεδομένα είναι γνωστά σε ασθενείς και θεράποντες ιατρούς...».

Στο ως άνω πλαίσιο το *Abigail Alliance* άσκησε αγωγή κατά του FDA ενώπιον των αρμοδίων δικαστηρίων υποστηρίζοντας ότι ο FDA και οι κανονισμοί του αποκλείουν τους ασθενείς των τελευταίων σταδίων από την πρόσβαση τους σε θεραπείες με μη εγκεκριμένα φάρμακα, κάτι που παραβιάζει συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα του Συντάγματος των Η.Π.Α. Το αρμόδιο Δικαστήριο απέρριψε την αγωγή του *Abigail Alliance* θεωρώντας ότι δεν υφίσταται συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα για πρόσβαση σε θεραπείες με μη εγκεκριμένα φάρμακα. Το *Abigail Alliance* άσκησε έφεση στο αρμόδιο ομοσπονδιακό εφετείο (DC Circuit).

Στην απόφαση που εκδόθηκε επί της άνω έφεσης, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις ριζοσπαστικές απόψεις των δικαστών Rogers και Ginsburg οι οποίοι υποστήριξαν ότι πράγματι υφίσταται συνταγματικό δικαίωμα για τους ασθενείς των τελευταίων σταδίων για πρόσβασή τους σε θεραπεία με μη εγκεκριμένα φάρμακα. Επί των άνω, ο FDA υπέβαλε ένσταση για ακρόαση και εν τέλει το Εφετείο απέρριψε την αγωγή του *Abigail Alliance*.

Η περίπτωση του *Abigail Alliance* – πέραν όλων των άλλων- έχει ιδιαίτερη σημασία ως προς το επίπεδο του ισχυρισμού περί αδικοπραξίας στο πλαίσιο της εκ προθέσεως αδικοπραξίας που έλαβε χώρα στην πρόσβαση των ασθενών σε θεραπείες με μη εγκεκριμένα φάρμακα. Παρ' όλα αυτά η πλειοψηφία δέχθηκε ότι η άρνηση στην πρόσβαση σε θεραπείες με μη εγκεκριμένα φάρμακα δεν αποτελεί εκ προθέσεως αδικοπραξία δεδομένου ότι τα εν λόγω φάρμακα τα οποία δεν έχουν αποδειχθεί ασφαλή και αποδοτικά δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι απαιτούνται για την σωματική ακεραιότητα των ασθενών. Συνεπώς ο FDA που περιορίζει την πρόσβαση σε αυτού του είδους τα φάρμακα δεν εμποδίζει τους ασθενείς από την λήψη απαιτούμενης βοήθειας και δεν συνίσταται συνταγματικό δικαίωμα για πρόσβαση των ασθενών.

Οι διαφωνούντες υποστήριξαν ότι η εκ προθέσεως αδικοπραξία αποτελεί νόμιμη βάση για την πρόσβαση στα μη εγκεκριμένα φάρμακα. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι πειραματικές θεραπείες αποτελούν το μόνο μέσο που διαθέτουν οι ασθενείς στα τελευταία στάδια της ζωής τους για να επιμηκύνουν την ζωή τους. Η πλειοψηφία “*συγγχεί το τι είναι αναγκαίο με το τι αρκεί*” όταν καταλήγει ότι τα μη εγκεκριμένα φάρμακα δεν δύνανται να θεωρηθούν “*ευλόγως αναγκαία*” καθώς δεν έχουν αποδειχθεί ασφαλή και αποδοτικά. Κρίσιμο σε αυτό το σημείο είναι το πως αξιολογούνται οι αβέβαιες επιδράσεις στους ασθενείς που είναι στα τελευταία στάδια της ζωής τους.

Τη στιγμή που οι ασθενείς επιθυμούν τα εν λόγω φάρμακα ούτε οι ιατροί ούτε οι νομικοί είναι σε θέση να γνωρίζουν τις επιδράσεις που τυχόν έχουν αυτά τα φάρμακα στους ασθενείς. Οι διαφωνούντες παρέβλεψαν την εν λόγω αβεβαιότητα ελλείψει άλλων επιλογών που σώζουν τις ζωές των ασθενών. Από την άλλη πλευρά, η πλειοψηφία βασίστηκε σε αυτή την αβεβαιότητα για να απορρίψει τον ισχυρισμό ότι τα μη εγκεκριμένα φάρμακα θα μπορούσαν να φανούν αναγκαία για τους ασθενείς.

Εξισορροπώντας τις δύο αντιτιθέμενες απόψεις είναι αρκετά δύσκολο να βρεθεί μια λύση ιδίως όταν το δικαστήριο πρέπει να κρίνει για το εάν η πρόσβαση σε αυτού του είδους τα φάρμακα αποτελεί ή όχι ένα συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα. Το Δικαστήριο έκρινε ότι Αρχές όπως ο FDA μπορούν να διαμορφώσουν πολιτικές επί τη βάσει διαθέσιμων στοιχείων. Ο FDA μπορεί να δημιουργήσει προγράμματα με περιορισμένη προσβασιμότητα σε άτομα με άμεση ανάγκη όταν υπάρχουν στοιχεία που αποδεικνύουν ότι τα φάρμακα είναι ασφαλή και αποδοτικά σταθμίζοντας τους σχετικούς κινδύνους και οφέλη με σκοπό να καθορισθούν οι συγκεκριμένες συνθήκες ή ασθενείς που μπορεί να είναι κατάλληλοι για αυτού του είδους τα προγράμματα ή να επιλεγθούν όσοι είναι ακατάλληλοι και δεν μπορούν να έχουν πρόσβαση σε αυτά.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Κατά την ανωτέρω παρουσίαση και ανάλυση προκύπτει ότι ο νομοθέτης αναγνωρίζει ότι οι καταναλωτές-αγοραστές ως ουσιαστικά μέλη της ενιαίας αγοράς που πρέπει να προστατευθούν ώστε να έχουν την δυνατότητα να προβούν σε ορθολογικές επιλογές αγαθών και υπηρεσιών προς αγορά είναι στην πραγματικότητα απροστάτευτοι έναντι των παραγωγών στις μεταξύ τους συναλλακτικές σχέσεις. Για αυτό το λόγο και η ευθύνη του παραγωγού είναι αρκετά αυξημένη ως προς τον καταναλωτή στο πλαίσιο δημιουργίας ενός υγιούς και αξιόπιστου περιβάλλοντος.

Δοθείσης της ασυμμετρίας στην πληροφόρηση μεταξύ παραγωγού και καταναλωτή, καθίσταται όλο και πιο επιτακτική η ανάγκη προστασίας του τελευταίου μέσω διατάξεων αναγκαστικού δικαίου. Στην πραγματικότητα, η ασύμμετρη κατανομή πληροφοριών αντανακλάται πρώτη φορά στην μελέτη του νομπελίστα George Akerlof για την «αγορά των λεμονιών» (Akerlof 1970: 488) κατά την οποία ως πληροφοριακή ασυμμετρία νοούνται αυτές οι καταστάσεις που χαρακτηρίζονται από το ότι κατά τον χρόνο της κατάρτισης μιας σύμβασης οι πληροφορίες για περιστάσεις που είναι σημαντικές για την ίδια την κατάρτιση και το περιεχόμενο της σκοπούμενης συμβάσεως εμφανίζονται ανισομερώς κατανομημένες ανάμεσα στα συμβαλλόμενα μέρη με αποτέλεσμα ένα εκ των οποίων να έχει εμφανές προβάδισμα έναντι του άλλου (Καραμπατζός 2016: 181).

Στο πλαίσιο αυτό, είναι προφανές ότι η αναγκαστική ευθύνη του παραγωγού δικαιολογείται από την ασυμμετρία στην πληροφόρηση που υφίσταται μεταξύ παραγωγού και καταναλωτή δεδομένου ότι οι καταναλωτές δεν γνωρίζουν εκ των προτέρων την πιθανότητα επέλευσης ζημίας και ως εκ τούτου δεν δύνανται να προβούν σε μια *a priori* διάγνωση του ελαττώματος. Είναι δε σημαντικό να επισημανθεί ότι αυτή ακριβώς η ασυμμετρία στην πληροφόρηση, υπό την έλλειψη του αναγκαστικού κανόνα ευθύνης, θα μπορούσε να προκαλέσει «έναν διαγκωνισμό προς τον πάτο» σύμφωνα με την θεωρία του Akerlof (Καραμπατζός 2016: 353-354).

Εν όψει των ανωτέρω και έχοντας λάβει υπόψη την θέση των δικαστηρίων τόσο σε εθνικό όσο και ενωσιακό επίπεδο (με παραδείγματα και από την διεθνή νομολογία), θεσπίστηκε ο Ν.2251/1994, όπως αυτός τροποποιηθείς ισχύει, ο οποίος κατοχύρωσε τα βασικά δικαιώματα

των καταναλωτών ιδίως ως προς την ειδική «ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων» (αρ. 6 του Ν 2251/1994) έναντι των καταναλωτών, αποκλείοντας επί της αρχής κάθε ενδεχόμενο να απαλλαγεί ο παραγωγός από αυτή την ευθύνη, εκτός εάν αποδείξει την έλλειψη πταίσματος. Το σημαντικότερο όμως όφελος του εν λόγω άρθρου- σε σχέση και με τις διατάξεις περί αδικοπραξιών (ΑΚ 914) -είναι η θέσπιση της γνήσιας αντικειμενικής ευθύνης του οιονεί παραγωγού, του εισαγωγέα και, επικουρικά, του προμηθευτή ενός ελαττωματικού προϊόντος προς το συμφέρον του καταναλωτή-ζημιωθέντος.

Σε Ενωσιακό επίπεδο, καθίσταται επιτακτική η ανάγκη βελτίωσης των προβλέψεων της Οδηγίας 85/374/ΕΟΚ με αυστηρότερες διατάξεις σε βάρος του παραγωγού με στόχο να περιορισθεί ακόμα περισσότερο ο κίνδυνος για τους καταναλωτές από την χρήση ελαττωματικών προϊόντων, δεδομένου ότι οι καταναλωτές αποτελούν το ασθενές μέρος στην συναλλακτική σχέση παραγωγού – καταναλωτή. Όπως τονίσθηκε, ήδη με την υπ' αριθμόν COM/2022/495 Πρόταση ενώπιον της Ε.Ε. γίνεται μια προσπάθεια εκσυγχρονισμού της Οδηγίας, κυρίως λόγω ύπαρξης των αναδυόμενων ψηφιακών τεχνολογιών.

Στο πλαίσιο αυτό, είναι προφανές ότι θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι οι όποιες αλλαγές/τροποποιήσεις στην εφαρμοστέα νομοθεσία περί ευθύνης του παραγωγού από ελαττωματικό προϊόν πρέπει να έχουν ως στόχο την αύξηση της κοινωνικής ευημερίας μέσω της δημιουργίας ενός ισχυρότερου πλαισίου αυστηρής ευθύνης (strict liability) με αποζημιωτικό χαρακτήρα και της πιο αποδοτικής χρησιμοποίησης των μέσων παραγωγής με στόχο τη βελτίωση και εξισορρόπηση της θέσης των μερών (παραγωγών-καταναλωτών) μέσα από την δημιουργία πλεονάσματος από την άριστη κατανομή των πόρων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΘΝΙΚΗΣ – ΕΝΩΣΙΑΚΗΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ
ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΘΥΝΗ ΠΑΡΑΓΩΓΟΥ ΑΠΟ ΕΛΑΤΤΩΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ (ΦΑΡ-
ΜΑΚΟ)

1. Απόφαση 625/2009 Α.Π.

Ιστορικό: Στις 23.03.1997 διακομίσθηκε στα εξωτερικά ιατρεία του Γενικού Κρατικού Νοσοκομείου Νικαίας Θ1 (21 ετών), η οποία παρουσίαζε υψηλό πυρετό (άνω των 39°), έντονο διάχυτο κοιλιακό άλγος, εμέτους και διαρροϊκές κενώσεις. Εκεί υποβλήθηκε σε εργαστηριακές εξετάσεις αίματος και σε ακτινoscόπηση και οι θεράποντες ιατροί του νοσοκομείου διέγνωσαν ότι η ασθενής έπασχε από οξεία λοιμώδη γαστρεντερίτιδα. Η Θ1 έλαβε εξιτήριο με οδηγίες από τον εφημερεύοντα ιατρό, ο οποίος, αφού ρώτησε τον πατέρα της ασθενούς αν αυτή έχει αλλεργικό ιστορικό και αυτός απάντησε αρνητικά, και ειδικότερα ότι αφού ουδέποτε στην αντίληψή του είχε υποπέσει το αντίθετο, συνταγογράφησε σχετικώς ένα συγκεκριμένο φάρμακο με περαιτέρω οδηγίες, εάν υπάρξει επανάληψη των εμέτων ή εξάνθημα, να επιστρέψει αυτή στο νοσοκομείο.

Στο σημείο τούτο πρέπει να αναφερθεί ότι η χορήγηση του ανωτέρω σκευάσματος, σε περιπτώσεις οξείας γαστρεντερίτιδος, είναι ιατρικώς ενδεδειγμένη, οπότε λίγο αργότερα χορηγήθηκε στην ως άνω ασθενή στην οικία της ένα δισκίο από το φάρμακο αυτό. Ένα τέταρτο της ώρας μετά τη λήψη του δισκίου, η ασθενής παρουσίασε αλλεργικό εξάνθημα σε ολόκληρο το σώμα της, ενώ επιπλέον άρχισε να αισθάνεται έντονη δυσφορία. Η ασθενής διακομίσθηκε στο Τζάνειο Νοσοκομείο Πειραιώς, το οποίο εφημέρευε. Εκεί η κατάσταση της ασθενούς παρουσίασε έντονη επιδείνωση με εκδήλωση διάχυτης αιμορραγίας, παρά δε τις προσπάθειες των ιατρών να την ανατάξουν με τη χορήγηση κορτιζόνης και στη συνέχεια να ανεύρουν θέση σε Μονάδα Εντατικής Θεραπείας, το αλλεργικό αιμορραγικό εξάνθημα εξελίχθηκε ταχέως σε αλλεργική καταπληξία, (αλλεργικό σοκ), εξαιτίας της οποίας προκλήθηκε διάχυτη ενδοαγγειακή πήξη στην ασθενή, από την οποία, ως μόνης ενεργού αιτίας, επήλθε ο θάνατος αυτής.

Σκεπτικό: Το Δικαστήριο σκέφθηκε ότι επί αγωγής καταναλωτή κατά του παραγωγού ελαττωματικού προϊόντος για επιδίκαση τέτοιας χρηματικής ικανοποίησης, ενόψει του ότι αυτός είναι ξένος προς τη διαδικασία παραγωγής του ελαττωματικού προϊόντος και για το λόγο αυτό δεν είναι σε θέση να αποδείξει αιτία του ελαττώματος που εμπίπτει στην σφαίρα ευθύνης του παραγωγού, ο ίδιος (ο καταναλωτής) κατ' ανάλογη εφαρμογή του άρθρου 925 ΑΚ βαρύνεται με την επίκληση και απόδειξη της παρα-

βίασης της συναλλακτικής υποχρέωσής του τελευταίου, δηλαδή της αντικειμενικής βλαπτικής ελαττωματικότητας του προϊόντος, κατά το χρόνο της κατά τον προορισμό αυτού χρήσης του, της ζημίας που επήλθε και της αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της χρήσης αυτής και της ζημίας, χωρίς να απαιτείται επίκληση και απόδειξη και πταίσματος αυτού.

Στον παραγωγό εναπόκειται να επικαλεσθεί και να αποδείξει, προς απαλλαγή του, ότι δεν τον βαρύνει πταίσμα ως προς την παραβίαση της συναλλακτικής του υποχρέωσης, από την οποία προήλθε η ψυχική οδύνη, και συγκεκριμένα ότι η κατά τον παραπάνω χρόνο, ελαττωματικότητα του προϊόντος δεν οφείλεται σε πλημμελή κατασκευή ή συντήρησή του μέχρι την έξοδο του από την επιχείρηση ή ότι η τυχόν πλημμέλεια κατασκευής ή συντήρησής του δεν οφείλεται σε πταίσμα δικό του ή των προσώπων για τα οποία αυτός ευθύνεται σε όλα τα στάδια της κατασκευής. Επομένως η υπαιτιότητα (πταίσμα) του παραγωγού δεν αποτελεί, σύμφωνα με το νόμο (δηλαδή τις διατάξεις του Ν. 2251/1994 που προαναφέρθηκε, σε συνδυασμό με εκείνες των άρθρων 914 και 932 ΠΚ) στοιχείο της νομικής βάσης της αγωγής. Περαιτέρω αποδείχθηκε ότι στο φύλλο οδηγιών χρήσεως (Φ.Ο.Χ.) που υπήρχε μέσα στο κουτί συσκευασίας του ως άνω φαρμάκου κατά την επίδικη περίοδο, ήτοι κατά το έτος 1997, αναφέρεται εξαιρετικά μεγάλος αριθμός αντενδείξεων και επικινδύνων παρενεργειών, χωρίς όμως να μνημονεύεται ότι πολλές από αυτές έχουν θανατηφόρα αποτελέσματα.

Επομένως, το Δικαστήριο έκρινε ότι τα πραγματικά περιστατικά ανταποκρινόμενα στις προϋποθέσεις της αδικοπρακτικής ευθύνης προς αποκατάσταση της ψυχικής οδύνης των ασκούντων την αναίρεση, δηλαδή σε περιστατικά καταφάσκοντα την παράνομη και υπαίτια (αμελή) συμπεριφορά αυτού και την ύπαρξη αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ της εν λόγω συμπεριφοράς και του επελθόντος θανάτου του θύματος.

Διατακτικό:

Η Αναίρεση Απορρίπτεται.

2. Απόφαση 1305/2018 Α.Π.

Ιστορικό: Στις 24.10.2000 άνδρας (52 ετών) εισήχθη στο νοσοκομείο με οσφυοϊσχυαλγία και κρίθηκε αναγκαία η χειρουργική αντιμετώπιση αυτής. Η χειρουργική επέμβαση προγραμματίστηκε για την 9-11-2000, αλλά λόγω προβλήματος χρόνιας αποφρακτικής πνευμονοπάθειας, που αντιμετώπιζε ο ασθενής, η αναισθησιολόγος συνέστησε στις 8-11-2000 να προηγηθεί της χειρουργικής επεμβάσεως καλύτερη προετοιμασία, γι' αυτό και αποφασίστηκε από το θεράποντα ιατρό του στις 9-11-2000, πλην της ενυδατώσεως, της αναπνευστικής γυμναστικής και της βρογχοδιαστολής, και η χορήγηση σε αυτόν ενός

συγκεκριμένου αντιβιοτικού σε δόση 1,2 gr. X 3, το οποίο χορηγήθηκε με έγχυση σε ορό, που δεν του δημιούργησε κάποιο πρόβλημα. Ακολούθως, την 10-11-2000 χορηγήθηκε στον ασθενή, σύμφωνα με σχετική ιατρική οδηγία, η δεύτερη δόση του ανωτέρω αντιβιοτικού με ενδοφλέβια έγχυση. Πέντε λεπτά μετά την ενδοφλέβια έγχυση του εν λόγω φαρμάκου, ο ασθενής εμφάνισε δυσφορία, αίσθημα φουντώματος και τάση προς λιποθυμία. Ο εφημερεύων ειδικευόμενος ιατρός του Νευροχειρουργικού τμήματος, που επελήφθη του περιστατικού, διαπίστωσε υπεραιμία, μικρό σφυγμό, δύσπνοια, ήπια ταχυκαρδία, αδυναμία επικοινωνίας και βρογχόσπασμο. Ένεκα αυτών των συμπτωμάτων, ο εν λόγω ιατρός, διαγιγνώσκοντας ότι ο ασθενής παρουσίασε αλλεργικό σοκ, προέβη άμεσα σε όλους τους επιβεβλημένους χειρισμούς και στη χορήγηση των κατάλληλων φαρμάκων για την αντιμετώπιση της καταστάσεως, ήτοι του χορήγησε υδροκορτιζόνη σε μεγάλες δόσεις, σε ενδοφλέβια έγχυση και στους ορούς, οξυγόνο, και ενδοφλεβίως, αδρεναλίνη, ενώ παράλληλα κάλεσε και τους εφημερεύοντες ιατρούς του αναισθησιολογικού και του καρδιολογικού τμήματος του άνω Νοσοκομείου να επιληφθούν του κρίσιμου αυτού περιστατικού. Ο ασθενής διασωληνώθηκε άμεσα και έγιναν επανειλημμένες προσπάθειες από τους αρμόδιους ιατρούς για καρδιοαναπνευστική του αναζωογόνηση. Ωστόσο, τούτο δεν επετεύχθη και τελικά, το θύμα κατέληξε.

Σκεπτικό: Το Δικαστήριο σκέφθηκε ότι εν προκειμένω, περί ελαττωμάτων σχετικών με την παροχή οδηγιών χρήσεως ή ελαττωμάτων σχετικών με την επισήμανση των κινδύνων από τη χρήση του προϊόντος, επειδή είναι ευχερές για τον ζημιωθέντα να εντοπίσει την παντελή έλλειψη ή παροχή εσφαλμένων ή ανεπαρκών οδηγιών χρήσεως του προϊόντος, εξαιτίας των οποίων προκλήθηκε το βλαπτικό αποτέλεσμα, ο ζημιωθείς οφείλει να επικαλεσθεί και να αποδείξει τη μη τήρηση της υποχρέωσης παροχής των κατάλληλων οδηγιών χρήσεως, από την οποία προκύπτει και η ελαττωματικότητα του προϊόντος.

Κατά το Εφετείο αποδεικνύεται ότι ο παραγωγός ήταν σε γνώση του γεγονότος ότι από τη χρήση του αντιβιοτικού ήταν ενδεχόμενο να προκληθούν θανατηφόρες παρενέργειες στον ασθενή, που θα το ελάμβανε, όφειλε και μπορούσε, καθώς η ίδια είχε αναλάβει την εισαγωγή και διάθεση του ανωτέρω φαρμάκου στην Ελλάδα και ήταν υπεύθυνη κυκλοφορίας αυτού στη χώρα κατά τον επίδικο χρόνο, να έχει προβεί στις δέουσες ενέργειες προς τον Εθνικό Οργανισμό Φαρμάκων για την αλλαγή του περιεχομένου του Φύλλου Οδηγιών Χρήσεως του εν λόγω φαρμακευτικού σκευάσματος, προσθέτοντας σε αυτό τη δέουσα επισήμανση ενδεχόμενων θανατηφόρων παρενεργειών από τη χρήση του, έτσι ώστε να ταυτίζεται και με το ουσιαστικό περιεχόμενο της ισχύουσας στον ίδιο χρόνο αντίστοιχης Περιλήψεως Χαρακτηριστικών Προϊόντος. Παρά ταύτα, όπως αποδείχθηκε, ο παραγωγός, από αμέλειά του, παρέλειψε να προβεί στη δέουσα επισήμανση και συνέχισε την κυκλοφορία του φαρμάκου "..." μέχρι τον κρίσιμο στην προκειμένη περίπτωση χρόνο, αλλά και μεταγενεστέρως, χωρίς να μεριμνήσει να αναγρα-

φεί στο Φύλλο Οδηγιών Χρήσεως αυτού ότι ορισμένες από τις παρενέργειες του φαρμάκου και ειδικότερα ότι, από αλλεργική αντίδραση στην λήψη αυτού, μπορεί να προκληθούν θανατηφόρα αποτελέσματα (αρχή της εμπιστοσύνης). Περαιτέρω, η προαναφερθείσα παράνομη και υπαίτια παράλειψη του παραγωγού, (Κ.Α.Κ.) του εν λόγω φαρμάκου να γνωστοποιήσει σε ιατρούς και ασθενείς ότι, από τη χρήση του είναι πιθανόν να προκληθούν παρενέργειες με θανατηφόρο αποτέλεσμα, συνδέεται αιτιωδώς με το θάνατο του θύματος.

Εν προκειμένω, ο Α.Π. έκρινε ότι το Φύλλο Οδηγιών Χρήσης κάθε φαρμακευτικού σκευάσματος συντάσσεται με βάση την Περίληψη Χαρακτηριστικών Προϊόντος (SmPC), η οποία βρίσκεται στον κατατεθειμένο για κάθε φάρμακο στον ΕΟΦ φάκελο και χρησιμοποιείται για την ενημέρωση των ιατρών και των λοιπών υπηρεσιών υγείας εφόσον η φαρμακευτική εταιρεία προβαίνει σε δραστηριότητα ιατρικής ενημερώσεως. Ωστόσο, στην προκειμένη περίπτωση, η Περίληψη Χαρακτηριστικών Προϊόντος (SmPC) του προϊόντος, που ίσχυε κατά τον επίδικο χρόνο, καθώς είχε εγκριθεί με την απόφαση του ΕΟΦ διαφοροποιούμενη ουσιαστικά από το περιεχόμενο του αντίστοιχου Φύλλο Οδηγιών Χρήσης, επεσήμανε ότι ορισμένες από τις πιο πάνω παρενέργειες του εν λόγω φαρμάκου, στην ενέσιμη μορφή του, μπορεί να έχουν θανατηφόρα αποτελέσματα.

Συνεπώς, κατά τον Α.Π., το Εφετείο, δέχθηκε εσφαλμένα ότι η παράλειψη αναγραφής των παρενεργειών του φαρμάκου στο Φ.Ο.Χ. τελούσε σε αιτιώδη σύνδεσμο με τον επελθόντα θάνατο του θύματος. Αντιθέτως, αν είχε ορθά ερμηνεύσει και εφαρμόσει τις ως άνω διατάξεις, θα κατέληγε στο συμπέρασμα ότι η παράλειψη αναγραφής στο Φ.Ο.Χ. της πιθανής αυτής παρενέργειας ήταν αδιάφορη για τον θεράποντα ιατρό του νοσοκομείου, στο οποίο νοσηλεύεταν ο ως άνω ασθενής, και κατ' εντολή του οποίου έγινε η συνταγογράφηση του εν λόγω αντιβιοτικού, δεδομένου ότι ο ιατρός οφείλει να αντλεί τις πληροφορίες του για τα συνταγογραφούμενα φάρμακα από την σχετική Περίληψη Χαρακτηριστικών Προϊόντος η οποία, κατά τις παραδοχές της προσβαλλόμενης αποφάσεως, ήταν πλήρης ως προς το σημείο αυτό. Κατά συνέπεια, δεν υφίσταται αιτιώδης σύνδεσμος από τη μη αναγραφή στο Φύλλο Οδηγιών Χρήσης της συγκεκριμένης παρενέργειας του αντιβιοτικού και του επελθόντος θανάτου του θύματος.

Διατακτικό:

Η Αναίρεση γίνεται Δεκτή.

3. Υπόθεση C-621/15 N.W, L.W, C.W κατά Sanofi Pasteur 21/06/2017, Προδικαστική

Ιστορικό: Ο J.W εμβολιάσθηκε κατά της ηπατίτιδας Β με εμβόλιο της Sanofi Pasteur, σε τρεις δόσεις διαδοχικά κατά το διάστημα 1998 - 1999. Τον Αύγουστο του 1999, ο J.W παρουσίασε διάφορες διαταραχές και το Νοέμβριο 2000 τελικά διαγνώσθηκε με σκλήρυνση κατά πλάκας, εξαιτίας της οποίας δεν μπορούσε να ασκεί την επαγγελματική του δραστηριότητα. Η κατάσταση της υγείας του επιδεινώθηκε σε τέτοιο βαθμό που επήλθε αρχικά λειτουργική ανικανότητα σε ποσοστό 90% και εν συνεχεία ο θάνατός του το 2011. Ήδη από το 2006 ο ίδιος και η οικογένειά του άσκησαν αγωγή κατά της εταιρείας Sanofi Pasteur, ζητώντας την αποκατάσταση της ζημίας. Προκειμένου να αποδειχθεί η ελαττωματικότητα του εμβολίου και ο αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ του εμβολιασμού και της συγκεκριμένης ασθένειας προέβησαν ότι η χρονική σύμπτωση μεταξύ του εμβολιασμού και της εμφάνισης της σκλήρυνσης κατά πλάκας, καθώς και η έλλειψη προσωπικού ή οικογενειακού ιστορικού του J. W. όσον αφορά την ασθένεια αυτή, μπορούν να αποτελέσουν σοβαρά, ακριβή και συγκλίνοντα τεκμήρια ως προς την ύπαρξη ελαττώματος του εμβολίου και αιτιώδους συνάφειας μεταξύ του εμβολιασμού και της εκδήλωσης της εν λόγω ασθένειας.

Στη συνέχεια, το εφετείο Παρισίων της Γαλλίας (Cour d'appel de Paris), απέρριψε την αγωγή κρίνοντας ότι δεν αποδείχθηκε η ύπαρξη της αιτιώδους συνάφειας μεταξύ του εμβολιασμού κατά της ηπατίτιδας Β και της εκδήλωσης της σκλήρυνσης κατά πλάκας. Ως εκ τούτου, με βάση αυτά τα δεδομένα, το Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο (Cour de Cassation), ενώπιον του οποίου ασκήθηκε αναίρεση κατά της απόφασης του εφετείου Παρισίων (Cour d'appel de Paris), υποβάλλει στο ΔΕΕ τα εξής προδικαστικά ερωτήματα:

Πρώτο ερώτημα: Εάν, παρά την έλλειψη ομοφωνίας στην επιστημονική κοινότητα και λαμβανομένου υπόψη ότι, κατά την Οδηγία 85/374/ΕΟΚ περί ευθύνης του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων, ο ζημιωθείς οφείλει να αποδείξει τη ζημία, το ελάττωμα και την ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας, ο δικαστής δύναται να στηριχθεί σε σοβαρές, ακριβείς και συγκλίνουσες ενδείξεις για να διαπιστώσει την ύπαρξη ελαττώματος ενός εμβολίου και αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ του εμβολίου και της ασθένειας.

Δεύτερο ερώτημα: Αν η απάντηση στο πρώτο ερώτημα είναι αρνητική, το άρθρο 4 της Οδηγίας 85/374/ΕΟΚ, είναι αντίθετο σε ένα σύστημα τεκμηρίων κατά το οποίο η ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας μεταξύ του ελαττώματος που αποδίδεται σε εμβόλιο και της βλάβης που υπέστη ο ζημιωθείς θεωρείται πάντα αποδεδειγμένη όταν συντρέχουν ορισμένες ενδείξεις αιτιώδους συνάφειας.

Τρίτο ερώτημα: Αν η απάντηση στο πρώτο ερώτημα είναι καταφατική, το άρθρο 4 της Οδηγίας 85/374/ΕΟΚ έχει την έννοια ότι η απόδειξη, της οποίας το βάρος φέρει ο ζημιωθής, της ύπαρξης αιτιώδους συνάφειας μεταξύ του ελαττώματος που αποδίδεται σε εμβόλιο και της βλάβης που υπέστη ο ζημιωθής μπορεί να θεωρηθεί ότι παρασχέθηκε μόνο αν η συνάφεια αποδειχθεί με επιστημονικό τρόπο.

Το Δικαστήριο αποφαινεται ως εξής: Ως προς το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το ΔΕΕ θεωρεί ότι δεν αντιβαίνουν στην Οδηγία εθνικοί κανόνες απόδειξης, όπως αυτοί της κύριας δίκης, που επιτρέπουν στο δικαστή, ελλείψει βέβαιων στοιχείων, να συναγάγει την ύπαρξη ελαττώματος του εμβολίου και της αιτιώδους συνάφειας μεταξύ αυτού και της ασθένειας, στηριζόμενος σε δέσμη σοβαρών, ακριβών και συγκλινουσών ενδείξεων, ήτοι τα πραγματικά στοιχεία που επικαλείται ο ενάγων, εφόσον βάσει της εν λόγω δέσμης ενδείξεων πιθανολογείται επαρκώς ότι αυτό το συμπέρασμα ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.

Στην πραγματικότητα, οι συγκεκριμένοι κανόνες απόδειξης δεν μπορούν να αντιστρέψουν το βάρος της απόδειξης που φέρει ο ζημιωθής δεδομένου ότι σε αυτόν εναπόκειται να αποδείξει ότι συντρέχουν οι διάφορες ενδείξεις ο συνδυασμός των οποίων θα παράσχει στο δικαστή που επιλήφθηκε της υπόθεσης τη δυνατότητα να σχηματίσει την πεποίθηση ότι υφίσταται ελάττωμα του εμβολίου και αιτιώδης συνάφεια μεταξύ αυτού και της επελθούσας ζημίας. Άλλωστε, ο αποκλεισμός κάθε άλλου τρόπου απόδειξης εκτός από τη βέβαιη απόδειξη που προκύπτει από την ιατρική έρευνα θα είχε ως αποτέλεσμα να καταστήσει δύσκολη ή και αδύνατη τη στοιχειοθέτηση της ευθύνης του παραγωγού. Το γεγονός δηλαδή ότι από την ιατρική έρευνα δεν κατέστη δυνατό ούτε να αποδειχτεί ούτε να αποκλειστεί η ύπαρξη τέτοιας αιτιώδους συνάφειας θα διακύβευε την πρακτική αποτελεσματικότητα της οδηγίας και τους σκοπούς της, ήτοι την προστασία της ασφάλειας και της υγείας των καταναλωτών και τη διασφάλιση της δίκαιης κατανομής, μεταξύ ζημιωθέντος και παραγωγού, των εγγενών στη σύγχρονη τεχνική παραγωγή κινδύνων.

Στην προκειμένη περίπτωση το Δικαστήριο κρίνει ότι η χρονική εγγύτητα μεταξύ της χορήγησης του εμβολίου και της εκδήλωσης της ασθένειας, η έλλειψη ιστορικού όσον αφορά αυτή την ασθένεια, καθώς και η ύπαρξη σημαντικού αριθμού καταγεγραμμένων περιπτώσεων εκδήλωσης αυτής της ασθένειας κατόπιν χορήγησης αυτού του εμβολίου αποτελούν ενδείξεις βάσει του συνδυασμού των οποίων μπορεί να κρίνει ο εθνικός δικαστής ότι ο ζημιωθής ανταποκρίθηκε στο βάρος απόδειξης που φέρει.

Επίσης το Δικαστήριο επισήμανε ότι *«τα εθνικά δικαστήρια πρέπει να μεριμνούν ώστε η συγκεκριμένη εφαρμογή εκ μέρους των εν λόγω κανόνων απόδειξης να μην καταλήγει σε παράβαση του κανόνα περί του βάρους της απόδειξης που θεσπίζεται με το άρθρο 4 της Οδηγίας ούτε να θίγει την αποτελεσματικότητα*

του καθεστώτος ευθύνης που θεσπίζει αυτή η οδηγία». Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να ελέγχουν ότι οι ενδείξεις που επικαλείται ο ενάγων είναι σοβαρές, ακριβείς και συγκλίνουσες, ώστε να είναι δυνατό να προκύψει το συμπέρασμα πως η ύπαρξη ελαττώματος του προϊόντος είναι η πλέον εύλογη εξήγηση για την επέλευση της ζημίας, λαμβανομένων υπόψη των στοιχείων που προσκόμισε ο παραγωγός και των ισχυρισμών που προέβαλε για να αμυνθεί.

Ως προς το δεύτερο ερώτημα το Δικαστήριο απεφάνθη ότι το άρθρο 4 της Οδηγίας 85/374/ΕΟΚ έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε κανόνες απόδειξης βάσει τεκμηρίων, κατά τους οποίους, όταν από την ιατρική έρευνα δεν καθίσταται δυνατό να αποδειχτεί ούτε να αποκλειστεί η ύπαρξη συνάφειας μεταξύ της χορήγησης του εμβολίου και της εκδήλωσης της ασθένειας από την οποία νόσησε ο ζημιωθείς, η ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας μεταξύ του ελαττώματος που αποδίδεται σε εμβόλιο και της βλάβης που υπέστη ο ζημιωθείς θεωρείται πάντα ότι έχει στοιχειοθετηθεί όταν συντρέχουν ορισμένες προκαθορισμένες ενδείξεις αιτιώδους συνάφειας. Διευκρινίζει δηλαδή ότι ούτε ο εθνικός νομοθέτης ούτε τα εθνικά δικαστήρια μπορούν να υιοθετήσουν έναν τρόπο απόδειξης βάσει τεκμηρίων ο οποίος να παρέχει τη δυνατότητα να αποδεικνύεται αυτόματα η ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας όταν υφίστανται συγκεκριμένες προκαθορισμένες ενδείξεις. Και αυτό διότι ένας τέτοιος τρόπος απόδειξης θα οδηγούσε στην παράβαση του κανόνα περί του βάρους της απόδειξης που προβλέπεται από την οδηγία.

Λαμβανομένης υπόψη της απάντησης που δόθηκε στο πρώτο ερώτημα, παρέλκει η απάντηση στο τρίτο ερώτημα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Ελίζα Αλεξανδρίδου (2018), Δίκαιο προστασίας του καταναλωτή- Ελληνικό Ενωσιακό –Κατ’ άρθρο ερμηνεία του Ν.2251/1994 και άλλων σχετικών νομοθετημάτων, 3^η έκδοση, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη
- Ελίζα Αλεξανδρίδου, (1989), Η Οδηγία της ευρωπαϊκής οικονομικής κοινότητας για την ευθύνη του κατασκευαστή ελαττωματικών προϊόντων, Μελέτες προς τιμήν Ν. Δελούκα, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα
- Αν. Βαλτουδής (2005), Πώληση επιχείρησης, Εκδ. Αντ. Σάκκουλας
- Αν. Βαλτουδής (1999), Η ευθύνη από τα ελαττωματικά προϊόντα (κατά το άρθρ. 6 Ν. 2251 / 1994), Εκδ. Αντ. Σάκκουλα
- Α. Βάρκα-Αδάμη (2010), Εισαγωγή στο δίκαιο προστασίας καταναλωτή, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη
- Ι. Βενιέρης (2007), Η αξίωση αποζημίωσης του καταναλωτή, λόγω ηθικής βλάβης σύμφωνα με τον Ν.2251/1994, Δίκη (Dike International)
- Α. Γεωργιάδης (1999) Ενοχικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος, Εκδ. Π.Ν.Σάκκουλας
- Πέτρος Α. Γέμτος, Οικονομία και Δίκαιο, 2003, Μεθοδολογικά και Οικονομικά Θεμέλια, Τόμος Β’, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας
- Κορνηλία Δελούκα-Ιγγλέση (2014), «Δίκαιο του καταναλωτή», Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα
- Β. Δούβλης/Α. Μπόλος, 2008, Δίκαιο προστασίας καταναλωτών, τόμ. 2, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας
- Ι. Ιγγλεζάκης, (2022) Το δίκαιο της ψηφιακής οικονομίας, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας
- Π. Καλαμπούκα-Γιαννοπούλου, (2011), Η προστασία του ασθενούς ως καταναλωτή, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη
- Ιωαν. Καράκωστας (2008), Ευθύνη Παραγωγού για Ελαττωματικά προϊόντα, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας
- Ιωαν. Καράκωστας, Δίκαιο προστασίας καταναλωτή, (2008), Η επίδραση του νόμου περί ευθύνης του παραγωγού για ελαττωματικά προϊόντα στο ελληνικό δίκαιο, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη
- Ιωαν. Καράκωστας (2016), Δίκαιο προστασίας του καταναλωτή Ν. 2251/1994 όπως ισχύει, ερμηνεία νομολογία, πρακτική εφαρμογή, 3^η Έκδοση, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη
- Αν. Καραμπατζός (2016), Ιδιωτική Αυτονομία και Προστασία Καταναλωτή, Εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας
- Ε. Καστήριος, Υπαιτιότητα και συντρέχον πταίσμα στην αδικοπρακτική ευθύνη (από τη σκοπιά της οικονομικής ανάλυσης του δικαίου), σε: Ένωση Αστικολόγων/Δικηγορικός Σύλλογος Βόλου, Αποζημίωση στη σύμβαση και στην αδικοπραξία: Πράξη και θεωρία, 2018, Εκδ. Αντ. Σάκκουλας
- Π. Κορνηλάκης, (2023), Ειδικό Ενοχικό Δίκαιο, 3^η έκδοση, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας

- Π. Κορνηλάκης, (2012), Ειδικό ενοχικό δίκαιο, τόμ. 1, 2η έκδ., Εκδ. Σάκκουλας
- Π. Κορνηλάκης, (1990), Η ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων, Μηνιαία Νομική Επιθεώρηση Αρμενόπουλος, έτος 44ο, τεύχος 3
- Λάμπρος Ε. Κοτσίρης, Ομότιμος Καθηγητής Νομικής Σχολής ΑΠΘ, Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου Γενική Προσέγγιση, Digesta Law Review 2006
- Β. Κούρτης (2006), Η ευθύνη του παραγωγού ελαττωματικών προϊόντων στο ιδιωτικό διεθνές δίκαιο, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα
- Αλ. Μικρούλεα, (2023), Ανταγωνισμός και ρύθμιση στην ψηφιακή οικονομία, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη Διον. Μυλωνάς, 1987, Η ευθύνη του παραγωγού για ελαττωματικά προϊόντα- Μια καινοτομία για το ελληνικό δίκαιο, Νομικό Βήμα, τόμος 35, τεύχος 10
- Δ. Πηλαβάκης, (2021) Τα προβλήματα διαπίστωσης της γνησιότητας της εγκεκριμένης ηλεκτρονικής υπογραφής και η ευθύνη των παρόχων των υπηρεσιών της, Εκδ. Αντ. Σάκκουλας
- Αθ. Πουλιάδης, «Ευθύνη του παραγωγού και κατανομή του βάρους της απόδειξης», Νομικό Βήμα 1987, τόμος 35
- Ν. Ρόκας, Ε. Περάκης, Γενικό Μέρος Εμπορικού Δικαίου- Αξιόγραφα, 2018, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη
- Αρ. Σιναιώτη, 1989, Ευθύνη παραγωγού. Σκέψεις ως προς την εναρμόνιση του ελληνικού δικαίου με την οδηγία 85/374 της ΕΟΚ, Αρμενόπουλος, τόμος Α', τεύχος 6
- Α. Σκουτέλη (2021), Κλινικές δοκιμές φαρμάκων, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας
- Β. Τσιαφούτης, 2022, Δίκαιο Πώλησης Καταναλωτικών Αγαθών, Κεφ. Τέταρτο, Ειδικά ζητήματα από την πώληση καταναλωτικών αγαθών, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη
- Ι. Φιοράκης, 2021, Η Αξίωση προς αποζημίωση στο πεδίο του ιδιωτικού δικαίου, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη
- Αρ. Χατζής, Δίκαιο & Οικονομία, Σημειώσεις 1, Εαρινό Εξάμηνο, ΠαΠει 2006
- Αρ. Χατζής, Οικονομική ανάλυση του δικαίου (στο παράδειγμα της ποινικής ρήτρας), Digesta Law Review 2003, Τεύχος Γ'.
- Αρ. Χατζής, Το Δίκαιο ως Εργαλείο Μείωσης του Κόστους των Συναλλαγών. Το Θεώρημα του Coase και η Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου, 2012, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, ΤΕΙ Καβάλας - Τμήμα Λογιστικής (Ο Ρόλος της δικαιοσύνης στην άσκηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας)
- Αρ. Χατζής, 2010, «Η Αποτελεσματική Αθέτηση της Σύμβασης και το Παράδοξο της Αποζημίωσης.» Στον Τιμητικό Τόμο Μιχ. Π. Σταθόπουλου Π. Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα.

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

Απόφαση 647/1994 Εφ.Αθ.

Απόφαση 989/2004 Α.Π.

Απόφαση 4187/2006 Εφ.Αθ.

Απόφαση 625/2009 Α.Π.

Απόφαση 8/2016 Πολ.Πρ. Ρόδου

Απόφαση 1305/2018 Α.Π.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

George Akerklof, Quart. J. Econ. The market of lemons: Quality uncertainty and the Market Mechanism, Quaterly Journal of Economics, 1970/84

Florian Baumann and Tim Frieche, Liability and Information, 2021, Encyclopedia of Law and Economics, A. Marciano, G.B. Ramello (eds.)

Gary Becker, The Economic Approach to Human Behaviour, 1976, ανατ. 1990, σελ. 5 επ., ιδίως 14

G. Calabresi, The costs of accidents, 1970, Yale University Press

R. Coase, The Firm, the Market and the Law, 1988, University of Chicago Press

R.Cooter/T. Ulen, Law and Economics, 2011, Berkeley Law Books, 6^η έκδοση

Andrew F. Daughety – Jennifer F. Reinganum, Economic Analysis of Products Liability: Theory, 2011, Department of Economics and Law School Vanderbilt University

U. Neumann, Juristische Argumentation, 1986, Wissenschaftliche Buchgesellschaft

Joel Feinberg, The moral Limits of the criminal law: Harm to Self, 1989, Oxford University Press, Vol. 3

James A. Henderson, Expanding the Negligence Concept: Retreat from the Rule of Law, 1976, Cornell Law School, Ind. L.J 51

Vaia Karapanou, Strict Liability Versus Negligence, Department of Economics, Athens university of Economics and Business, Athens, Greece, 2022, Encyclopedia of Law and Economics, A. Marciano, G.B. Ramello (eds.).

Jerry J. Phillips, Products Liability in a Nutshell, 1998, West Group, 5^η Έκδοση

Richard A. Posner, Economic Analysis of Law 2003, Aspen, 6^η έκδοση

William L. Prosser, The fall of the Citadel- Strict Liability to the consumer, 1966, Minnesota Law Review 50

Steven Shavel, Acquisition and Disclosure of Information Prior to Sale, 1994, Rand Journal of Economics,

Paul h. Rubin -Markets, tort law, and regulation to achieve safety, Emory University, Department of Economics, Emory University, Atlanta GA 30322

John Stuart Mill, On liberty and other Essays (1998) Oxford World's Classics

Sam Peltzman, An Evaluation of Consumer Protection Legislation: The 1962 Drug Amendments University of California, Los Angeles

Victoria Sherrow Series Editor Alan Marzilli, M.A., J.D., (2010) "Product Liability", Infobase Publishing, σελ. 26

Mark A. Geistfeld, Products liability (April 2009) Law & Economics Research Paper Series Working Paper No. 09-19

Seema Shah and Patricia Zettler, From a Constitutional Right to a Policy of Exceptions: Abigail Alliance and the Future of Access to Experimental Therapy, (X:1 2010) Yale Journal of Health, Policy and Ethics

D. Wittman, Economic Foundation of Law and Organization, 2006, Cambridge University Press

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0495&from=EN>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=SWD:2018:157:FIN>

https://ec.europa.eu/info/publications/white-paper-artificial-intelligence-european-approach-excellence-and-trust_en

ΔΕΚ Επιτροπή/Ελλάδας, 154/2000, 25.4.2002, Επιτροπή Γαλλίας 52/2000, 25.4.2002, Gonzales Sanchez/Austriana 183/2000, ΕΕυρΔ 2002,903,910 και 919 αντίστοιχα

Υπόθεση C-621/15 N.W, L.W, C.W κατά Sanofi Pasteur 21/06/2017